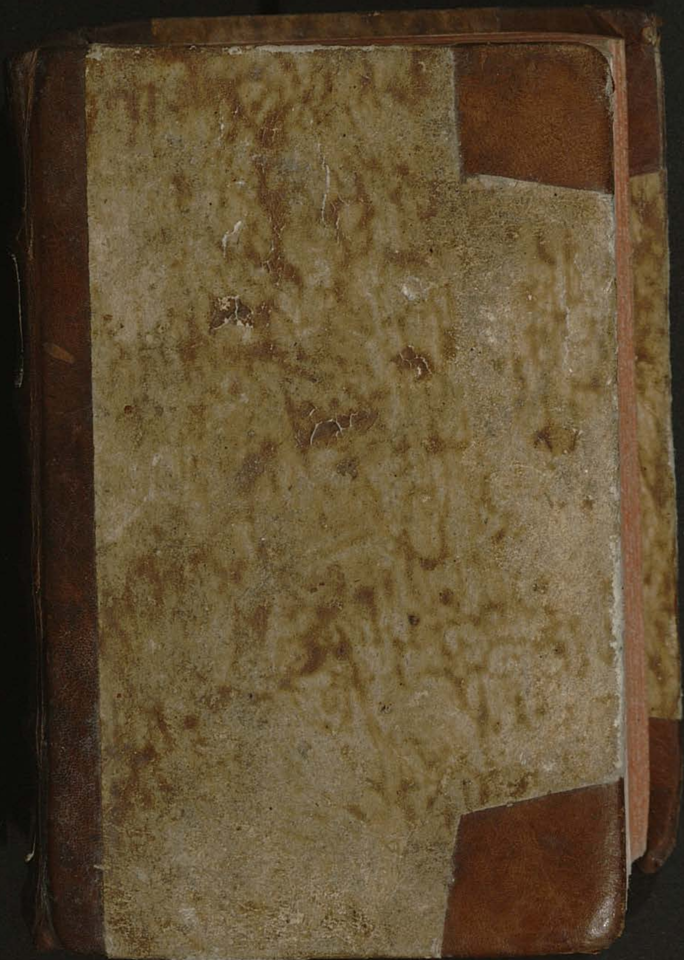

C. PLINII SECVNDI HISTORIÆ MVNDI

Tomus Tertius,

A SIGISMVNDO GELENIO *diligenter castigatus, veterúmque codicum collatione restitutus.*

Additæ ad marginem variæ lectiones ex doctorum virorum scriptis fideliter exceptæ.

Quæ in hoc Tomo continentur sequens pagina indicat.

EDITIO ALTERA.

APVD IACOBVM STOER.
M. DCI.

Summatim hæc insunt libris singulis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAPVT I.

DICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbis & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, idē tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorū inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque vita ipsa pœna fiat. Minimè verò. Quin omnem insumemus operā, licet fastidij periculum vrgeat: quando ita decretū est, minorem gratiæ, quā vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimò externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantùm autores appellet. Quanquam & ipsi cōsensu propè iudicata eligere laborauimus, potiúsque curæ rerū quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquàm necessariū est, dictis iam à nobis naturas animaliū, & quæ cuiusque essent inuēta:

(neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo) nunc quæ in ipsis auxilietur indicari, neque illhic in totum omissa. Itaque hæc esse quidẽ alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorũ bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare faciẽtes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrũ infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorũ viscerum mẽbrorúmq; etiã sapores dixere, omnia persecuti vsque ad resegmina vnguium: quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri, morbóq; dignũ in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostẽta? Tecũ enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne vita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua cõiectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Esto, barbari externíque ritus inuenerint, etiãne Græci suas fecere has artes? Extant cõmẽtationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorũ suffusiones felle hominis sanari. Artemon calvaria

uaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem ſuſpendio interempti catapotia fecit, contra canis rabioſi morſus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines ſanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inferẽtes oſſa humana: vbi homo occiſus eſſet, aut crematus, ſiliginẽ quæ pernoctaſſet, ſuum morbis dãdo. Procul à nobis noſtríſque literis abſint iſta. Nos auxilia dicemus, non piacula: ſicubi lactis puerperarum vſus mederi potuit, ſicubi ſaliua tactúſve corporis, cæteráque ſimilia. Vitã quidem nõ adeò expetendam cenſemus, vt quoquo modo trahẽda ſit. Quiſquis es talis æquè moriere, etiã cùm obſcœnus vixeris, aut nefãdus. Quapropter hoc primũ quiſque in remediis animi ſui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius eſſe tempeſtiua morte: in eáque id optimum, quòd illam ſibi quiſq; præſtare poterit.

An ſit in medendo verborum aliqua vis: oſtenta & ſanciri & depelli.

CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæſtionis, & ſemper incertæ eſt, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod ſi verum eſt, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In vniuerſum verò omnibus horis credit vita, nec ſentit. Quippe victimas cædi ſine precatione non videtur referre, nec Deos ritè conſuli. Præterea alia ſunt verba [a] impetrantis, alia depulſoris, alia commẽtationis. Vidimus certis precationibus obſecraſſe ſummos magiſtratus. Et ne quid ver-

[a] impetritis, alia depulſoriis, alia cõmendationib.

borum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari attendat, alium verò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur, vtraque memoriæ insigni, quoties ipsæ diræ obstrepẽtes nocuerint, quotiésve precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari victima stante. Durátque immenso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo se deuouere, carmen.

a incesti de precatio, Extat Tucciæ Vestalis a incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis dcix. Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecimuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendũ sit de tota cõiectatione. Prisci quidẽ nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina dici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parum ritè quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamẽta, caput humanũ inuenissent, missis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus

rimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunarúmque cernens, in erogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione priùs determinata templi imagine in solo ante se. Hoc ergo dicitis Romani? Hîc templum Iouis optimi maximi futurum est: hic caput inuenimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respondissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen [a] incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideò occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque, calyces cochlearúmque protinus frangi,

[a] occentasset. *Tur.*

aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas [a] incãtari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videt cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus: profluuium sanguinis vulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, vt primùm consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alij, Græcam Nemesim inuocantes: cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorũ testamur memoriam eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? idq; in febribus dierum obseruatione intel-

[a] recanere. *Tur. & Ch.*

intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos antè obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit[a] nullum ponere, translatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dextram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras[b] popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures, quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamenta reuocari ferculum, mensámve, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino nõ esse. Hęc instituêre illi, qui omnib. negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiã vitiis nostris reliquerũt.

[a] anulũ ponere translatitium vi demus: quinetiam multas religiones pellere. *Tur.*

[b] adorare, poppysmis cons. *Pol.*

Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi impari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quencunq; eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantíve id acciderit, inter execratissimas. Si Pontifici accidat Ditis causa epulanti in mēsa vtiq; id reponi, adoleríque ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur in mensa fortè deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillū verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis xvij. Luna, atque xxix. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueāt fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquàm ipse eam nominaret, aliúsve ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo. Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentē muscam in linteolo albo: his remediis carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiā experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animorum varietate. Quapropter de his, vt libitum cuique fuerit, opinetur.

Remedia

Remedia ex homine contra Magos.

CAP. III.

HOminum monstrificas naturas & venefi-cos aspectus, diximus in portentis gentiũ & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, vt ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos suctúve [a] modico. Quorum è genere sunt Psylli Marsíque, & qui Ophiogenes vocantur in insula [b] Cypro: ex qua familia legatus [c] Exagon nomine à Consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circumlucentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est si modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modò saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoque mederi constat: sicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentium canísve dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus à scorpione aliquãdo percussi, nunquàm posteà à crabronibus, vespis, apibúsque feriuntur. Minus miretur hoc, qui sciat, vestẽ à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

[a] medico. *Dal.* tumido *Ch. fortè* tumidos *legi posset.*
[b] Paro. *Tur.*
[c] Euagon, *Tur.*

De quibusdam sortilegiis, & saliua hominis.
CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis non temerè fallere, impositiuorum nominũ imparem vocalium numerum, clauditates, oculorúmve orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cùm quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, vel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, vrsam. Probabilius id facit hasta velitaris, euulsa à corpore hominis, si terrã non attigerit. Eosdem enim illata affectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram nõ attigerint, subiectas cubantibus, amatoriũ esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialem morbum sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quã eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiam nũc multi. Hominum verò in primis ieiunam saliuam, contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, cõtagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextræque clauditatis occursum. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinũ spuendo etiam. Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque effectus adiuuare: incipientes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimento facile; Si quẽ pœniteat ictus eminus cominúsve illati, & statim expuat mediã in manum

manum, qua percuſſit, leuatur illico percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam verò aggrauant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo lichenas lepráſque ieiunæ illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto: ceruicis dolorem, ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal autem intrauerit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, editæ quenque vrinæ inſpuere: ſimiliter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: itẽ cũ quis tranſeat locum, in quo aliquid periculũ adierit. Marciõ Smyrnęus, qui de ſimplicib. effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopẽdras marinas ſputo tradit: itẽ rubetas, aliáſque ranas: Ophilius, ſerpẽtes, ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunq; membro inſtupente, ſi quis in ſinum expuat, aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos ſi hæc, & illa credamus ritè fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui: quanquam religione mutatu & Faſcinus, Imperatorum quoque, non ſolum infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ: iubétque [a] eoſdem reſpicere. Similis medicina linguæ, vt ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoque numeratur. Medentur ſordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam ſcorpionum ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus pro-

[a] eoſdem recipere. *Ch.* inuidiã recipere, *vel* eos Deũ ſe recipere. *Dal.*

sunt: ita & reduuias sanari. Serpentium verò ictum, contusi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primùm decisus est, podagræ impetus dicitur leuare circumligatus: & in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus, canis morsibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, à reuulso cruci quartanis. Combustus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, inclusus in armillam, & assiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede prælıgatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atq; lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Grannius, efficaciorem ad hoc esse ferro exẽptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæq; e conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissimè anginam illini tradunt Orpheus & Arcelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, éxque his guttæ referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edenda. Æschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonsillis, vuísq;, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primóque

móque fœminarum menſe. Aut ſi non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione percuſſos, coitu leuari produnt: verum fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmant. Quidam verò cuiuſque defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentem ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus vocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradunt. Herba verò, ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dẽtes cadere. Hulcera non ſerpere oſſe hominis circunſcripta. Alij è tribus puteis pari mẽſura aquas miſcẽt, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis acceſſu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quã Sol non attingat. Magorum hæc commenta ſunt: Vt cotem, qua ferramenta ſæpe exacuta ſint, ſubiectam ignari ceruicalibus, de veneficio deficiẽtis, euocare indicium, vt ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & vbi, & quo tempore: autorem tamen non nominare. Fulmine vtique percuſſo, circumactum in vulnus hominẽ, loqui protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui, licium telę detractũ alligãtes nouenis ſepteníſve nodis, ad ſingulos nominantes viduam ali-

quam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdve, quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas auellunt à vicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuẽtes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendêre, eo fricantes. Clauum corporis cùm cadat stella, si quis distringat, vel citò sanari aiunt cardinibus hostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueũ suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si verò ex aliis ossib. impositis capiti ex eodem osse ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtranque aureum addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis quæstuosorum gymnasia Græcorum: quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflammatis contractísque admouentur. Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ sunt è ceromate permisto cœno: articulos tantùm molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minùs valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes vtilitatis contra scorpionum ictus singularis remedij, celeberrimi autores clamant. Rursus in fœminis, [a] quas infantium aluo editas in vtero ipso, contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Imò etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoque sordes excalfactoriam vim habere dicun-

[a] quas aluo reddunt infantes vtero editi, Vet.

dicuntur: panos discutiunt. Hulceribus senum puerorúmq;, & desquamatis ambustísve illinuntur. Eo minùs omittit conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, aliàs vino tantùm aut carne, aliàs balineis, cùm quid eorum postulet valetudo, in præsentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, vngue fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis vtilissima: phthisi nauigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis cōducunt, ac proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa vernum & autumnum tradunt, magísque supino cubitu, ac prono nihil. Theophrastus celeriùs concoqui dextri lateris incubitu, difficiliùs à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliúmque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ád cauendos dentium dolores; item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obſeruatione victus. CAP. V.

a valetudinem iuuari ratione victus obſ. *Dal.*

SIcut totius corporis [a] valetudini in varietate vectus obſeruata. Hippocrates tradit nõ prandentiũ exta celeriùs ſeneſcere. Verùm id remediis cecinit, non epulis: quippe multo vtiliſſima eſt temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de ſe prȩfecturam ſeruo dederat: vltimóque probro manus in cibis triumphali ſeni de ducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, ſeruo ſuo faciliùs parêre, quàm ſibi.

De ſternutamento, & Venere, & cæteris remediis. CAP. VI

b capitis *Vet.*

STernutamenta [b] pinna grauedinem emendãt & ſi quis muris nares, vt tradunt, oſculo attingat. Sternutamenta & ſingultum. Ob hoc Varro ſuadet palmam alterna manu ſcalpere. Plerique anulum è ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam feruentem manus immergere. Theophraſtus ſenes laborioſiùs ſternuere dicit, Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo alius exiliret ex homine. Eſt hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes reſtituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è candida declinat in fuſcam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mẽte captis ac melancholicis. Adſidere grauidis, vel cùm remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe implexis, veneficium eſt: ídque compertum tradunt Alcmena Herculem pariẽte. Peius, ſi circa vnum ambóve genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum poteſtatúmve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impediẽtia. Vetuere & ſacris votíſve ſimili modo intereſſe.

Capita

Capita autem aperiri aſpectu magiſtratuum, non venerationis cauſa iuſſere, ſed (vt Varro autor eſt) valetudinis, quoniam firmiora conſuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. Cùm aqua dextræ auriculæ, ſiniſtro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuerſa aure. Si tuſſis concitet, ſaliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua, à vertice morſu alterius ſuſpendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, ſi nerui in his cruribúſve tendantur in lectulo. Aut ſi in læua parte id accidat, ſiniſtræ plantæ pollicem dextra manu appræhendi. Item è diuerſo. Extremitates corporis[a] vel aurium perſtringi contra horrores corporis, ſanguinémve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibẽda vrinæ profluuia. In ſtomachi ſolutione pedes preſſare, aut manus in feruentẽ aquam demittere. Iam & ſermoni parci, multis de cauſis ſalutare eſt. Triennio Mecœnatem Meſſium accepimus ſilenium ſibi imperauiſſe, à conuulſione reddito ſanguine. Nam euerſos ſcandentéſque ac iacẽtes, ſi quid ingruat, contráque ictus, ſpiritum cohibere ſingularis præſidij eſt: quod inuentum eſſe animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens morbo comitiali, abſolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum veſicæque cruciatus, in balinearum ſoliis pronos vrinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina eſt. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere

[a] velleribus *Ch.* vel licatu. *Vet.*

vtilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi sextariíve non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio solùm, sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fæcunditatis beneficia. Verùm ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, vermiculósque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole vsta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manãtia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstreticum nobilitas non alio succo efficacius curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera coitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maximè prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorúmque

que ſpinis inhærentibus, & in ſpongia laníſve impoſita: aut aduerſús canis rabidi morſus, cinere ex ea ſubacto: contráque ſerpentium ictus. Nam contra ſcolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ ſuæ gutta, liberari protinus læſos. Auguris valetudini: ex ea traduntur. Si manè candida, dein rufa ſit: illo modo concoquere, hoc concoxiſſe ſignificatur. Mala ſigna rubræ, peſſima nigræ: mala bullantis & craſſæ: in qua quod ſubſidit, ſi album eſt, ſignificat circa articulos aut viſcera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viſcerum, pallida bilis, rubens ſanguinis. Mala & in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitioſa eſt: mortifera verò craſſa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius cauſa contra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiuſquã ab ipſa aſpergi. Heſiodus iuxta obſtantia reddi ſuadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hoſthanes contra mala medicamenta omnia promiſit auxiliari, matutinis horis ſuam cuique inſtillatam in pedem.

De remediis muliebribus. CAP. VII.

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt vt ſileamus diuiſos membratim in ſcelera abortus, menſium piacula, quæque alia non obſtetrices modò, verumetiam ipſæ meretrices prodidere. Capilli ſi cremuntur, odore ſerpentes fugari. Eodem odore vuluæ morbo ſtrangulatas reſpirare. Cinere eo quidem, ſi in teſta ſint cremati, vel cum ſpuma argenti, ſcabritias oculorum ac prurigines emendari: itẽ verrucas, & infantium hulcera cum melle

Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémque sisti illico, & formicationes corporũ. De lactis vsu conuenit, dulcissimum esse mollissimúmque & in longa febre cœliacísque vtilissimũ, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, [a] rosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest, magísque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline, Semperq; in omni vsu efficacius eius quæ marē enixa sit: multóq; efficacissimũ eius quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto prætereà ouorum candido liquore, madidáque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nã si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuũ est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillatúrque. Qui simul matris filiæque lacte inunctus, sit liberari oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, modicè admisto [b] oleo: aut si ab ictu dolent: anserino adipe tepefactum, Si odor grauior sit, vt plerunque sit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regiũ in oculis relictum instillatur cùm elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestiq; [c] vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniã quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum

[a] torsionibus

[b] opio. *Vet. & Ch.*

[c] &, vt Aristotelē tradit, contra Dorycniõ

potum

tum, vt Rabirius ſcribit: & menſes ciet. Eius verò quæ fœminam enixa ſit, ad vitia tantùm in facie ſananda prævalet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur: cui ſi admiſceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum omnia ſingulorum cochlearium menſura, [a] murmura quoque aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte guſtato, canes rabioſos fieri negant. Mulieris ſaliuam quoque ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et ſi contra epiphoras, feruentes anguli oculorum ſubinde madefiāt: efficacius ſi cibo vinóque ſi pridie ea abſtinuerit. Inuenio & faſcia mulieris alligato capite dolores minui. Poſt hæc nullus eſt modus. Iam primùm abigi grandines turbinéſque contra fulgura ipſa in menſe connudata: ſic auerti violentiam cæli: in nauigando quidem tempeſtates etiam ſine menſtruis. Ex ipſis verò menſibus, monſtrificis aliâs, vti ſuo loco indicauimus, dira & infando vaticinantur: è quibus dixiſſe non pudeat, ſi in defectu Lunæ Solíſve congruat vis illa, irremediabilem fieri: non ſegnius & ſilente Luna, coitúſque tum maribus exitiales eſſe atque peſtiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui tanto vim eſſe maiorem. Quocunque autem alio menſtruo ſi nudatæ ſegetem ambiant, erucas ac vermiculos ſcarabæóſque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidū. Ire ergo per media arua, retectis ſuper clunes veſtibus. Alibi ſeruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque diſſoluto. Cauendum ne id oriente Sole faciant: ſementem enim areſcere. Item nouellas vites eius tactu in perpe-

[a] Marmora M. & Ch.

tuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac violétia. Sed præter illa certum est, apes tactis aluearíis fugere, lináque, cum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum graue virus accipere & æruginem, magis si descrescente Luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamuis procul visas si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur: quo cuncta: cinísque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem pronuntiaret, melius est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignos, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quar-

quartanásque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachilia incluso. Diotimus Thebanus, vestis omnino ita infectæ portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multóque efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis spopondisset. Inter omnes verò conuenit, si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti, videlicet præualente sympathia illa Græcorum, cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere diximus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas, non nisi eiusdem vrina elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipuè, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine si quidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista. ita vt dicatur tertianæ, vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedio in iis morbis: quanta vanitate si falsum est, quantáve noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium, ad cauernas formicarum

abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna & crocodilo, & chameleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HÆc sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipuè maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (vt aiũt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest iecúrque comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiunt à vitiis, candorémque seruant. Sanant & adusta niuibus, articulorúmque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populósve promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, vbi esse nullum potest. Similia dẽtis, maximè à dextra parte, villíque è rostro inferiori promissa sunt. Fel aqua addita claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu vt protinus, cui sumpsere, cursu id digerant. Cor & in cibo sumptum quartanis medetur adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiũt,

Resi-

Resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam Magi ex omnibus animalibus, in maxima admiratione posuerunt, vt pote cui & ipsi Magicas artes dederint, vímque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori esse traduntur, vt ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles vtriusquæ contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantem, declinare ad dextram, vt prægressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celerémque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, vt est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent. Geminorum signum trãseunte Luna, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse quæ fuerit in

capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci vncia, inunctum: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inuetera to medicamento. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata verò iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdem dentes si de sinistra parte rostri eruti sint alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumpto cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita vt reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione [a] illita, aut per se felle, euulsis prius, quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhisa & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis dentibus lino alliga-

[a] per se illita aut cum felle *Vet.*

gatus fucurrere narratur. Furentes fuffuri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renum aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida è pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Qui imo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asseruatis, constare, quem spinæ articulum siue nodum. Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominum, siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur: arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorso armísque, suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris, amatorium esse. Iecur potum torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúve sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari, lienem lienibus: omentum, hulce-

rum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ & neruorum, lassitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari. Spasticis, genitale è maribus suffitu item lippientibus, ruptis & contra [a] inflammationes, seruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse: dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam, succurrere: vesicam in vino potam, contra vrinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ac sesamo & melle, haustam prodesse ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octauam, suffitu ruptis salutarem esse: ex spina verò parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, vbicunque magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, siue lucernis, siue peluli, siue aqua, siue pila, siue quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra carnis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inueniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si vngues inueniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa siue ossa reddita, cùm interemitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysenteri-

[a] inflatio-nes.

cos

cos valere potum: illitúmque cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane verò morsis adipem illitum & corion substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelæ, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatum iniquitates commonstrant, & ad successus petitionum, iudicorúmque ac litium euentus, si omnino [a] tantum aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sunt probrosæ mollitiei, non modò pudicos, sed & seueros mores induere. Proximè fabulosos est crocodilus, ingenio quoque illo, cui vita in aqua terráque communis. Duo enim genera eorum: illius è dextra maxilla dentes alligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti (sunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligauerit. Idem pollere & vẽtre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Ægyptij perungunt & adipe ægros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudinem, in terra tantùm, odoratissimísque floribus viuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur. iucundo nidore farcta: crocodileam vocant, oculorum vitiis vtilissimam, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestas in facie enascentes tollit: ex aqua verò

[a] *Alij legũt* aliquãtum quis secum

morbos omnes, quorum natura serpit in facie nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos, omnésque maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima, quæ candidissima & friabilis, minimeque ponderosa cum teratur item digitos fermentescens. Lauatur vt cerussa. Adulterant amylo, aut Cimolia sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Felle inũctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil vtilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri vulua laborantes salutare tradunt. Item velleribus circundari vapore eius infectis. Corij vtriúsque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis vtriusque claritatem visus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibúsque, elixum manditur ischiadicis: tussimque veterem sanat, præcipuè in pueris item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillatúrque morsibus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima, & peregrina æquè animalia, priúsque chamæleontem, peculiare volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra cognitis: proditísque mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine est suprà dicto crocodilo, spinæ tantum acutiore curuatura, caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existima-

tur,

tur, & ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà volantem ad se traditur, & [a] voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vstum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquàm vbi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, cōtra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauorésque. Sinistrum verò pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon vocetur, additóque vnguento in pastillos digeri: eos in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduersarios [b] vel hostes valere, vtique si abiectos eiusdem neruos calcauerit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, insperso vino in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri vel pedis cineri si misceatur lac suillum, po-

[a] *Al.* volucrem præbere lacerandam.

[b] *Hæ duæ voces desunt in M. cod.*

dagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore verò illito, detrahi pilos. Idem præstare narrant iecur, cùm ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria dissolui. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cùm id animal nullo cibo viuat, cum simiarum vrina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ percussam aquam discuti, vt quæ intus sint omnia appareant: vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, virum aliàs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamē differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum seta à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: vtique cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admistis, ita vt pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterū carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem credūtur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota

dota quoque nobilia additur. Sestius plus quàm drachmæ pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiusdẽ decocti ius cum melle sumptum, Venerem inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem geminíque victus cum hippopotamo: repertore detrahendi sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernũt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia virorum: eiusdem aspersu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: vrina, stillicidia vesicæ. Itáque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nũc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis vsus & obseruationes, & de caseis, butyro & adipe.

CAP. IX.

SIcuti de lactis vsu. Vtilissimum cuique maternũ. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt.n. infantes qui colostrati appellãtur, dẽ-

sato lacte in casei speciẽ. Est autem colostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maximè autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minùs vtile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aquatius æstiuo, & de nouellis: probatissimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè soluitur bubulo. Minùs inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, vesicã, interanea, fauces, pulmones: foris pruritũ cutis, eruptiones pituitæ, post abstinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarũ. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráve. Medici speciẽ vnam addidere lactis generibus, quod schistõ appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramísque ficulneis recentibus miscetur, additis totidẽ cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid [a] fundat: ablatum deinde igni [b] refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multò potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissimè heminis per interual-

la

[a] *Al.* effundatur.
[b] *Al.* post refrigerationem.

la ſingulis diebus quiuis: melius à potu guſtari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra roſiones à medicamentis factas. Et ſi vratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum priſana hordeacea, Item ad roſiones inteſtinorũ, bubulum aut ouillum vtilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vuluæ, & contra ſerpentium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bubreſtis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinũ: ſicut aſininum contra gypſum, & ceruſam, & [a]ſulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtiliſsimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis aſinini heminam dari, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentirent, antiqui in arcanis habuerunt: ſi hoc non eſſet, habuerunt è caprino. Bubuli ſerum orthopnoicis prodeſt ante cætera, addito naſturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis ſeſamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes ſanantur, poſt bidui inediam tertia die edera paſtis capris, per triduũ poto ſine alio cibo. Lactis vſus aliàs contrarius capitis doloribus, hepaticis, ſpleneticis, neruorum vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm purgationis gratia, grauedini, tuſſientibus, lippis. Suillum vtiliſsimum teneſmo, dyſenteriæ, necnon phthiſicis. Hoc & mulieri ſaluberrimum qui dicerent, fuerunt. De gene-

[a] *Fortè Plinius in Græco legit θεῖον pro θρύον. i. ſolanum manicum.*

ribus caseorum diximus, cùm de vberibus singulísque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho vtiles, qui non sint salsi, id est, recentes. Veteres aluum sistunt, corpúsque minuunt, stomacho [a] vtiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, suggillata emendat, [b] mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursúsque in patina totis cum melle. Sapron vocant, qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomẽ: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, ęstate expresso tantùm, crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, aliàs præligato. Additur paululum aquæ, vt acescat. Quod est maximè coactum, in summo [c] fluitat. id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius [d] adstringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis. Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certè nouæ nuptæ

[a] inutiliores. *Diosc.*
[b] Vetus *ex Dios.*
[c] fluitat, id butyrũ est oleosum natura. Reliquum decoquũt in ollis, ibi quod supern. exẽptũ addito sale oxygala appellãt. Butyrũ quo minus virus &c. *Dal.*
[d] digerere. *Mercer.*

nuptæ intrantes, etiamnũ ſolenne habent po-
ſtes eo attingere. Inueteratur duobus modis,
aut cum ſale, aut ſyncerus: tanto vtilior, quan-
to ſit vetuſtior. Axungiam etiam Græci appel-
lauere eum in voluminibus ſuis. Neq; eſt oc-
culta virium cauſa, quoniam id animal herba-
rum radicibus veſcitur. Itaque etiam fimo in-
numeri vſus. Quamobrem non de alia loqui-
mur ſue, multo efficaciore fœmina, & quæ nõ
peperit. Multò verò præſtantior in apris eſt.
Vſus igitur axungiæ eſt ad mollienda, excal-
facienda, diſcutienda, purgãdáque. Medicorũ
aliqui admiſto anſeris adipe, taurorúmque ſe-
uo & œſypo, ad podagras vti iubent. Si verò
permaneat dolor, cum cera, myrto, reſina, pi-
ce. Syncera axungia medetur ambuſtis vel ni-
ue: pernionibus autem, eum hordei cinere &
galla pari modo. Prodeſt & confricatis mem-
bris: itinerúmque laſsitudines & fatigationes
leuat. Ad tuſſim veterem recens decoquitur
quadrantis pondere in vini cyathis tribus ad-
dito melle. Vetus etiam phthiſin in pilulis
ſumpta ſanat, quæ ſine ſale inueterata eſt. O-
mnino enim nonniſi ad ea quæ purgãda ſint,
aut quæ nõ ſint exhulcerata, ſalſa petitur. Qui
dam quadrantes axungiæ & mulſi in vini cya-
this tribus decoquũt cõtra phthiſes, quintóq;
die picẽ liquidam in ouo ſumi iubent, circũli-
gatis lateribus, & pectoribus, & ſcapulis eorũ
qui phthiſin ſentiunt. Tantáque eſt vis, vt ge-
nibus etiã adalligata, redeat in os ſapor, eám-
que expuere videantur. E ſue quæ non pepe-
rerit, aptiſsimè vtũtur ad cutem mulieres. Cõ-
tra ſcabiẽ verò quiuis, admiſto iumentorũ ſe-
uo, pro parte tertia, & pice, paritérque ſubfer-
uefactis. Syncera partus in abortum vergẽtes

nutrit: collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista, vel argenti spuma. Aut cum sulphure, vnguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres vnciæ è toto residant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæque mammarum. Rupta & cōuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas callíque vitia, cum elleboro albo: parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alióque etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mistis, vtilissimum contra inflammationes hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomen: sic quoque vtili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis vitia virilitatísque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebrò, decoquebántque fictili nouo sæpiùs, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, vtiliorémq; esse vino lotã. Massurius palmã lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, si quid

quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadẽ in his quę ruminant seui est, aliis modis, non minoris potentiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotũ, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodémq; modo iterũ ac sæpius coquũt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatęque in vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorũ animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorũ medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibúsque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter venena, ideo Flamini sacrorũ equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam vim habet. Item e-

quarum, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Ægyra. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura, tauri sanguinẽ bibit priùs quàm in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquãdo religione aut loco fiat. Drusus Tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionẽ inimicum vellet. Hircorum sanguinis tãta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acriùs induretur, scabritia tollatur vehemẽtiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter communia dici potest, & ideo quisque suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula vsus, plurimúmq; contra serpẽtes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ sunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipsi spirantésq; tantùm aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus si vratur, dictum est: at è summo gutture vstis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: itẽ ventres qui centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóve cerui aut hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino si vnà vrantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, cõtrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud autores

tores Græcos animal ceruo minus, & pilo demuni simile, quod ophion vocatur. Sardiniam id tãtùm ferre solitam. Hoc interisse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestijs contra omnes morbos.

CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratũ cũ ruta potum ex vino. Item adeps cum melle resináque. Simili modo verrinum iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua taminia, vel vrinæ cum aceto scillite: caseũ caprinum cum origano impositum, vel seuum cum cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficiliùs se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optimè conualescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráque scorpionẽ &

murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiã si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouẽt, & ius ex eodem carnis decoctæ dãt potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle: melis & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam: efficacius vituli, si non ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob ídque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuũ biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum: aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios vsus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut nõ

multo

multo posteà tepefacto. Nullum enim celeriùs euanescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terrę illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: sic & caprino iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena suprà dicta expugnari putāt, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac verò contra cantharidas remedio est, & cōtra ephemerum potum cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viscum & chamæleōtem album, sanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drach-

mæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

De remediis ad morborum multa genera ex animalibus. CAP. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque non tædia animalium capillis [a] inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt paulum capilli inarescant: item fel hircinũ cum vrina tauri. Si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capillum putant & è canitie vindicari, si rasis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminũ adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Semen vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimũ. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísq; hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleó-

[a] *Aliij leg.* increscãt.

oleóque, priùs capite raſo, mirè continent ita fluentem capillum. Sicut & canis cinere ex oleo illito ſupercilia nigreſcunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores ſedat: itē aqua pota, quæ è bouis aut aſini potu relicta eſt, & ſi credimus, vulpis maſculę genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto vel roſaceo, aut ex irino. Oculorū epiphoras bubulo ſeuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere ſcabrities eorum inungunt: mucrones autem ipſos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini ſuffoſiones prodeſt. Cinere eorum cum Attico melle inungi obſcuritates: item felle vrſino. Epinyctidas, adipe aprugno cum roſaceo. Vngulæ aſininæ cinis inunctus ſuo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmque occurrit: calliblepharíque modo fuligo in hoc vſu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque ſeſamino, fuligine in nouum vas pennis deterſa. Efficaciſſimè tamen euulſos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque diſſoluta inunguntur per quatriduū. Seuum vituli cum anſeris adipe & ocimi ſucco, genarum vitiis aptiſſimum eſt. Eiuſdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel roſacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caſeo molli caprino impoſito ex aqua calida epiphorę ſedātur: ſi tumor ſit, ex melle. Vtrūq; verò ſero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis ſuum toſtis atque contritis, & im-

positis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino sanari lusciolos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnésque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras verò euulso prius pilo, cum succo oleris, ita vt inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicãt fimum ex melle illitum, epiphoris, contráq; dolores medullam: item pulmonẽ leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suũ, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nã vulpinam linguã habentes in armilla, lippituros negãt. Aurium dolori & vitiis medetur vrina apri in vitro seruata: fel agri vel suis, vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo ęquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cùm porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contráque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures

aures ſic perluendas putant. Alij cum ſenecta ſerpentium & aceto includunt lanas, ante aqua calida collutas. Aut ſi maior ſit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum aſini recens cum roſaceo inſtillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi ſpuma, vel equini fimi recentis cinis cum roſaceo. Seuum bubulum cum adipe anſerino, butyrum recens. Vrina capri vel tauri, vel fullonia v tus calefacta, vapore per lagenæ collum ſubeũte. Admiſcent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam guſtauerit. Fimum etiam miſto felle eiuſdem. Et cutem, quam relinquũt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includũtur. Prodeſt & ſeuum vituli cũ anſeris adipe, & ocimi ſucco: eiuſdẽ medulla admiſto cumino trito infuſa. Virus verrinum è ſcropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum à naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum roſaceo tepido, aut priori ſucco: aut ſi ſint [a]rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas ſit audiendi, fel bubulum cũ vrina capræ, vel hirci, vel ſi pus ſit. In quocunque autẽ vſu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiáque ſagapeni in ammineo vino. Parotidas vrſinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini ſeui. addunt quidam hypociſthidem: & per ſe butyrum illitum, ſi priùs foueantur fœnigræci decocti ſucco. Efficacius cum ſtrichno. Proſunt & vulpium teſtes, & aurinus ſanguis ari

[a] ſuppurata ibi *Dal.*

dus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimúmque eiusdem cum axũgia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloréſque eorum mitigat, siue infricẽtur siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrãtur. Dẽtifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certúmque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eũdem effectum habent. Item leporina coagula per aurẽ infusa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifriciũ est. Adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitũ cinerẽ miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labãt cum dolore, admotus cõfirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces, iumentorum verminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos aut dentium eiusdem cinere: lichene itẽ equi cum oleo infuso per aurẽ. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super vngulas. Prętereà in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter

ex asinis. Nam hippomanes tanta in veneficio vires habẽt, vt jaflusum ęris misturę in effigiẽ equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dẽtes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia, ceruicũ & pectorũ morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere: & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque est quasdam quotidie D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque sic folio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illita tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero verò vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria [a] mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum & illitum linteolo, cãdorem cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileam illini meliùs, sed foueri frigida & antè & posteà iubent. Æstates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactum emendat

[a] mulierũ, talum candidi iumẽti. *Dal.*

Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura seuo vituli cum medulla cerui, & albę spinæ foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel vtriusque per sese aqua infractum, euitatísque solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus in taurino seuo vitulinóve felle, cum semine cunilæ ac cinere à cornu ceruino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprísque maximè color redditur. Hirci fel & lētigines tollit, admisto caseo ac viuo sulphure spongiæque cinere, vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud autores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificio eum vsum. Lacte bubulo aut caprino tōsillę & arteriæ exulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum, vt est expressum aut calefactum, Caprinum vtilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exulcerationi & arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem pri
uatim

natim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque: anginæ fel taurinum vel caprinum cū melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatē, hulceráque butyrum emendat. Spinam aliúdve quid faucibus adhærens, felis extrinſecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas diſcutis fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Diſcutit & vngulę aſini vel equi cinis ex oleo aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulę cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item ſeuum caprinum cum calce, aut fimū ex aceto decoctum, teſtéſque vulpini. Prodeſt & ſapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex ſeuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, ſpiſſus ac liquidus: vterque apud Germanos maiore in vſu viris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe vrſino perfricātur: rigores bubulo ſeuo: quod & ſtrumis prodeſt cum oleo.[a] Dolorem inflexibilem (opiſthotonon vocant) leuat vrina capre auribus infuſa, aut fimum cum bulbis illitum: vngues contuſos fel cuiuſcunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel taurinum aqua calida diſſolutum. Quidam adiiciunt ſulphur & alumen, pari pondere omnium. Tuſſim iecur lupi ex vino tepido ſanat: vrſinúmque fel admiſto melle, aut ex cornu bubuli ſummis partibus cinis: vel ſaliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula ſua arefactus in fumo, dein tuſus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior eſt ad id ſubulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes: ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra Samia &

[a] Rigorē. *Vet. & Gal.*

vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmonísque, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrum efficacissimè iuuat, cum pari modo melli Attici decoctum, donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sãguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinẽ, modicè & cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum càlida aqua bibitur in vetere sanguis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores, & renũ vitia.

CAP. XIII.

STomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admisto aceto & vino cocta. Rheumatísmos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asininum iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proximè lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita vt serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyato nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti Iecur quoque vulpinum, aut pulmo in vino nigro, aut fel vrsinum in aqua. laxat meatus spirandi. Lumborum dolores

&

& quæcunque alia mollire opus ſit vrſino adipe perfricare conuenit cinerem aprini aut ſuilli fimi inueterari, aſpergi potione vini. Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium rabiem hircorũ, ſi mulceatur barba, mitigari: eadem præciſa, non abire eos in alienũ gregem. Huic admiſcent fimum caprinum, & ſubdito linteolo vncto caua manu, quantum pati poſſit, feruens, ſuſtineri iubent: ita vt ſi læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoque ad eũ vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire. Poſteà verò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle, ſuadéntque in eodem dolore & teſtes leporis deuorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponũt, calefactum in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certè coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen ſedat fel apri vel ſuis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſimè tamen inueteratus lien aſini, ita vt in triduo ſentiatur vtilitas. Aſinini pulli fimum, quod primùm edidit (polean vocant Syri) datur in aceto mulſo. Datur & equi lingua inueterata ex vino præſentaneo medicamento, vt didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Biõ tradidit. Et lien bubulus ſimili modo. Recens autem aſſus vel elixus, In cibo. In veſica quoque bouis alij capita x x tuſa cum aceti ſextario imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit, iubent Magi, nulla pretij contatione: quoniam hoc quoque religiosè pertineat: dici-

fúmque per longitudinem annecti tunicæ vtrinque, & induentem pati decidere ad pedes dein collectum in vmbra arefacere. Cùm hoc fiat, simul residere lienem ægri vitiatum, liberaríque eum morbo dicitur. Prodest & pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum lien impositus.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenesmon, & tineas, & colum. CAP. XIIII.

ALuum sistit ceruinus sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem, recénsque: item assum suillum, vel hircinum decoctum in vini hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt, alij per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi: & sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur aluum soluit. Fel lupi cum elaterio vmbillico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle. Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum cœliacis & dysentericis medetur, & iecur vaccinum. Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si verò sanguinem[a] detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus

a detrudũt Dal.

ſus potioni tepidæ vini. Vetuli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dyſentericorum tradunt. Lactis aſinini potus vtilior, addito melle. Nec minùs efficax fimi cinis ex vino, vtrique vitio. Item polea ſuprà dicta. Equi coágulum, quod aliqui hippacen vocant, etiamſi ſanguinem detrahant: vel fimi cinis dentiúmque eiuſdem tuſorum farina, ſalutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dyſentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & ſi tormina ſint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino miſtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponere. Caſeus recens vaccinus immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum reſinæ terebinthinæ ſextante, aut cum malua decocta, aut roſaceo. Datur & ſeuum vitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguóque oleo, vt ſorberi poſſint. Medulla & in pane ſubigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si ſint & tormina, additur protropum. Torminibus ſatis eſſe remedii in leporis coagulo poto è vino tepido, vel ſemel, arbitrantur aliqui. Cautiores, & ſanguine caprino cũ farina hordeacea, & reſina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caſeum mollem ſuadent: veterem autem in farina tritum, cœliacis & dyſentericis dari, cyatho caſei in cyathis vini tribus. Sãguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis. Iecur aſſum capræ, cœliacis ſubuenit, magíſque etiam hirci, in vino auſtero decoctum potúmque, vel ex oleo myrteo vmbilico impoſitum. Quidam decoquunt à tribus ſextariis aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene aſſo capræ hir-

cíve,&ſeuo hirci in pane qui cinere coctus ſit: capræ à renibus maximè, vt per ſe hauriatur protinúſque modicè frigidam ſorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum ſuum admiſta polenta, & cumino,& anetho,acetóque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite,magnitudine fabæ poto:& ſanguine eiuſdem in cibum formato quem ſanguiculum vocant. Infundunt dyſentericis & glutinum taurinum, aqua calida reſolutum. Inflationes autem diſcutit vitulinũ fimum in vino decoctum. Inteſtinorum vitiis magnoperè prodeſt coagulum ſeruorum,decoctũ cum lente betáque,atque ita in cibo ſumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo ſale addito. Et ſi coagulum addatur. maioribus emolumentis fiat. Eadem vis eſt & in ſeuo caprino in ſorbitione aliqua,vti protinus hauriatur,frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta inteſtina ſarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum : & quotidie fabæ magnitudine ſumptum,ita vt deploratos ſanauerint. Laudãt & caprini capitis cum ſuis pilis decocti ſuccum. Teneſmos, id eſt, crebra &inanis voluntas egerendi,tollitur poto lacte aſinino:item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri oſſa,ſi terram non attigerint,collo medentur adalligata brachio. Polea quoque ſuprà dicta magnopere prodeſt in ſapa decocta. Item ſuilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis. Africanis cum teſta ſua tuſis miſtus, in vini potione.

Ad

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitiis, & inguinum remediis.

CAP. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta: Efficaciùs, si prius fumo maceretur vtrunque. Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat, ac velut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. Asinini renes inueterati tritíque, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus xl. Prodest & vngulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguísque. Vitia verò, quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maximè iuniperi ligno cum charta & arthenico sanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Ægyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia verò hulcera, seuum cum medulla vituli in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubíque succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor cũ seuo vituli, addi-

to nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Vngulatum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hœdi, vel pulmo: Cerebrum leporis in vino: Eiusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potíque. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant vrinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubili. Rursus ciet vrinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis vitiis præclarè prodest fel vrsinum cum adipe. Quidam adiiciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res statuunt, vt sint illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimásque perducit ad cicatricem, Inflationibus in ea parte, seuum vituli maximè ab inguinibus cum ruta: cæteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis vrsinus discutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cùm interficiatur reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omníque suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & vrina asini cum melanthio. Et vngulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, præcipuè admissarij: & sanguis bubulus:
item

item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum, hircorúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrsinum siue verrinum: vrina suum in sana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibúsque illinire. Inguina & ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbũ comitialem, adsideratos, morbúmque regium, ossáque fracta, remedia. CAP. XVI.

PODagris medetur vrsinus adeps, taurinúmque seuum pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, & croco sinapíve, vel caulibus ederæ tritis ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent: lupúmve viuum oleo cerati modo incoctum: seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos vri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissimũ esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigare pede leporis viuentis abscisso, si quis secum assiduè habeat. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito, seuum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum

fel cum adipe pulmo impositus: & subtriti sint contusíve offensatione, si verò adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum, apri vel suis recens illitum ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, vrina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò corium combustum: melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cũ lilij bulbis decoctus, addito melle modico: itémque omnia inflammata & suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest, & articulariis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulíque qui nondum herbam gustauerit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum vituli emendat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini vrinæ lutum. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: efficaciùs, quæ inaruerit in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritíque in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies x xx. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex a-

qua mulsa, infumatum prius in foliis, semuncia per dies: vel vngulatum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maximè lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alij carnẽ, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies xl. bibendum. Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscẽt. eadémque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. Sideratis vrina pulli asinini nardo admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asini pulli, quod primum edidit à partu datum fabæ magnitudine è vino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pilo similitérque vis est. Fractis ossibus præsantaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro vt diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeũt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsque,

ſi credimus Magis. Et genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, ſi quis è vena auris aſini tres guttas ſanguinis in duabus heminis aquæ hauſerit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri ſepteno circuitu. Quis hoc, quæſo inuenire potuit? quæve eſt iſta miſtura? cur digitus potiſſimùm bubonis electus eſt? Modeſtiores iecur felis decreſcente Luna occiſæ inueteratum ſale, ex vino bibendum ante acceſſiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conſperſo puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúſque leporis cor adalligāt. Coagulum ante acceſſionem propinant. Datur & caſeus caprinus recens cum melle diligenter ſero expreſſo.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem ſacrum, & ad dolores neruorum remedia.

CAP. XVII.

MElancholicis fimum vituli in vino decoctũ remedio eſt. Lethargicos excitat aſini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternoſis datur. Phthiſicis medētur, iecur lupi ex vino macri ſui fœminæ herbis paſtæ lardum, carnes aſininæ ex iure ſumptæ. Hoc genere maximè in Achaia, curant id malum. Fimi quoque aridi ſed pabulo viridi paſto boue, fumum harundine hauſtum prodeſſe tradunt. Bubuli quoq. cornus mucronē exuſtum. duorũ cochleariorũ mēſura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ ſeuo in pulte ex alica & phthiſin & tuſſim ſanari, vel recenti cum mul

ſo

ſo liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæque ramo permiſceatur, nõ pauci tradunt. Rupicapræ ſeuicyatho, & lactis pari mẽſura, deploratum phthiſicum conualuiſſe certus author affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerem profuiſſe ſcripſerint in paſſo: & cerui pulmonem, maximè ſubulonis: ſiccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina veſicæ apri paulatim data in potus: efficaciùs quæ inaruerit cum veſica ſua. Fimi ceruini, maximè ſubulonis, ſed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocãt) cinis cochleariorum trium in mulſi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in viris: quod veluti myſterium occultarunt Magi: Fimum vituli maſculi illitum: Fimi vituli cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, vtique ſi lentiſco paſcantur. Igni ſacro vrſinus adeps illinitur, maximè qui eſt ad renes: vitulinũ fimum recens, vel bubulum: caſeus caprinus ſiccus cum porro: ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, aſinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel ſuillum: item vitulinum: verris ſpuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro impoſita tumorem ſanat. Fimum ſuillum in teſta calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optimè. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus eſt, plurimum

proficit. Fimum bubulum in cinere calefactũ aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, similíque modo caprinum. In ambustis vrsinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut suillum fimum inueteratum: setarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æquè, quibusuis pellib. inueteratis, calceamentísque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eóque pictores & medici vtuntur: Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, vtilissimum putant, vel putrescente neruo. Spasmata & percussu vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáve vulneratos: & quoquomodo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratísque & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque [a] se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

[a] se trigarium. *Lips.*

Ad

Ad sanguinem sistendũ, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.

CAP. XVIII.

SAnguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidẽ & pilorũ cinis: itẽ ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluuium imposito, similiter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris dissecti sanies efficacior: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulum ex aceto, & feminũ eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur. Hulcera sanat in tibiis cruribúsque adeps vrsinus, admista rubrica. Quæ verò serpunt, fel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino, gangrenas vrsinum fel

penna illitum: asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi: item fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagædenas vocant in hulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Cato vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimũ bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, & quæ cacoethe vocant, è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quæ verò serpant, cohibet seuum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque. Scabiem hominis, asininæ medullæ maximè abolent: vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuo. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia.

CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinũ lana succida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopum & nitrum. Cornus ceruini cinis potus. Item vuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appositum obolis bini. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cùm senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & officula in corde & in vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúsque. Nam de pumice, qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vuluas mollit, dolores etiam iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam contra illatas noxias valeat. Eũdem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis vsus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vuluæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis vtero exemptum his quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & viro Magi propinant. Item virgini nouem grana fimi vt stent perpetuò mammæ. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem

[a] Quidã legunt, nolũt, vuluæ, ex vet. cod. & Ch.

vbi euulsos pilos renasci [a] volunt. Inflationi vuluæ, fimum aprugnum suillúmve cum oleo illini prodest. Efficaciùs sistit farina aridi, vt aspergatur potioni, vel si grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierum. Per se verò petum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita sanguine fœminæ suis, minùs crescent. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratum, & in vellere appositum duritiem vuluarum emollit. Per se verò recens vel inueteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vuluas suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, vt vel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recens imponatur, profluuia sanguinis mirè sedare dicitur. Necnon & cinis eiusdem fimi, qui & vuluæ prodest impositus.

[b] XL. Man. & Ch.

Equi spuma per dies [b] XX. priùs quàm primùm nascantur pili restinguũtur. Item cornus ceruini decocto: meliùs, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuantur vuluæ collutæ. Quòd si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam vuluam aperit fel bubulum rosaceo admisto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vacci-

ni

ni lactis potu. Sterilitatē ob partus vexationē fieri, certū est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpētiū, & ærugine addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinū quoq; fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum vuluæ, etiam duritiā ventris emollit, & profluuiū minuit vmbilico perunctо, atque in totū vuluæ prodest. Modū statuunt fellis pōdere denarij ad [a] apij tertiā, admisto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponūt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad vuluas. Carnē vituli si cum aristolochia inassatā edāt circa conceptū, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum seuo, exhulcerationibus vuluarū imposita prodest. Item adeps vulpiū, excrementúmque felium: hoc cū resina & rosaceo impositū. Caprino cornu suffiri vuluā, vtilissimū putant. Syluestrium caprarum sanguis cum [b] palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò fel, callum vuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si euulsis pilis triduo seruetur illitum. Profluuium, quamuis immensum, vrina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editus, inueterata, potúque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorū pilis suffiri vuluas, vtile putant, & in profluuio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semē imponi. E boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perunganrur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idē amoris pota hirci vrina, admista propter fastidiū nardo. Infātib. nihil butyro vtilius, per se & cū melle: priuatim

[a] opij partē tertiam. Vet.

[b] pila. Dal.

& in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilē cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere, sistitur infantium aluus. Iecur asini, admista modicè panace, instillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc xl. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati: efficaciùs, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúsque & illitus, hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterósque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in septem dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: seuum asininum, anseris masculi adipe permisto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoque descriptū virus,

& testiculi equini aridi, vt potioni inseri possint, dextérve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta roseo panno, & inclusa argento, vt Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eóque perungi [a] pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

[a] pectinis, Vet. Aliq leg. perinei.

Mira de animalibus. CAP. XX.

MIra præterea traduntur in iisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur [b] leporum equinæ vngulæ simile esse, & rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, faciliùs extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laséve dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeóque nihil omissum, vt leporem surdum celeriùs pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, allium syluestre, ouum coctum: [c] omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnē

[b] luporum. Ch.

[c] *Hæ duæ voces in Ch. non leguntur.*

a decoctam ut & paulo post Ch.

Caballinam [a] discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si priùs cornua pice liquida perunguntur. Lupos in agrũ non accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur, atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quò familia conuenit, absumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXIX.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ.

CAPVT I.

NATVRA remediorum, atq; multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullis antè hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint [a] in medicinæ vsu, quæ tam parata atq; pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cùm sit fructuosior nulla. Diis primùm inuentores suos assignauit, & cęlo dicauit. Necnon & hodie multifariã ab oraculis

[a] in medicina, quæ iã. *Dal.*

medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam Tyndariden reuocauisset ad vitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporib. quibus fama certior, vulnerũ tamẽ dũtaxat remediis. Sequẽtia eius (mirũ dictu) in nocte densissima latuere vsque ad Peloponnesiacũ bellũ: tunc eã reuocauit in lucẽ Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Æsculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, vt posteà similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (vt Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius, instituens quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoque Medicorum ac mediastinis vectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmque etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato C. talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissederúntque eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus in musicos pedes venarũ pulsu descripto per ætatũ gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quã posteà Asclepiades (vt retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à vita, ad sua pla-

placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa [a]eiusdem autoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo Medicos, celeberrimósq; ex iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, ccl. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus quod H-S. quingenis annuis contentus essent: sexcena enim sibi quæstu vrbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hęredi[b] H-S. ccc. reliquere, quantum ad eā ætatē Arūtius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cęsaris nobilitatus, paritérq; eloquentiæ affectator. Is eā potētiā nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem, quali prudentia ingenióque, æstimari vel vno argumento abundè potest, cum monumento (suo quod est Appia via) iatronicem se inscripserit. Nullius histrionum equarúmq; trigarij comitatior egressus in publico erat: cùm Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórq., ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dādo, horásque obseruando, autoritate eum præcessit. Nupérque centies H S. reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cùm repētè ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, verùm & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ęgros in lacus.

[a] *Al.* & quidem.

[b] *Hermolaus hic legit* sestertia trecenta: *Budæus lib.* 2. *de Asse.* sestertium trecenties.

Videbamus senes Consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annęi Senecæ adstipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur[a] accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, turba se medicorum periisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palámque est, vt quisq; inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamē sine Medicina: sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertum damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, primum è Medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Æmilio, M. Liuio Coss. anno vrbis dxxxv. eíque ius Quiritium datum & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicè. Vulnerarium eum tradunt fuisse vocatum, miréque gratum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi vrendique, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnésque Medicos: quod clarissimè intelligi potest ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atque Censura minimum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus. Dicā de istis Græcis suo loco Marce fili, quid Athenis exquisitum habeā, & quòd bonū sit eorū litera inspicere, non perdiscere. Vincā nequissimū & indocile

[a] assertio, M.

genus

genus illorum:& hoc puta vatem dixisse: Quãdocunque ista gens suas literas dabit omnia corrumpet. Tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt: vt fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitãt barbaros, & spurcius nos, quã alios opicos, appellatione fœdãt. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno vrbis nostræ obiit, lxxxv suo, ne quis illi defuisse publicè tẽpora, aut priuatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatã ab eo rem vtilissimam credimus? Minimè hercule, subiicit enim qua Medicina & se & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scillicet, quæ nunc nos tractemus. Profitetúrque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera vsus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè verò quæstum esse immani pretio vitæ recusabat. Ideo templum Æsculapij, etiã cùm reciperetur is Deus, extra vrbem fecisse, iterúmque in insula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerẽt, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi. Quiritium attigere, & ipsi statim apud Græcos trãsfugæ. Imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractãtibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ, non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, vt cuicunque Medicum se professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius.

Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quę puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Discũt, periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit conuitium, & intemperantia culpatur. Vltróque qui periere arguũtur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinantur: inquisitio per[a] parietes agitur: & qui de nummo iudicet, à Gadibus columnísq. Herculis accersitur: de exilio verò non nisi die xl. quinque electis viris datur tabella. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Meritò, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Perierúntque rerum naturæ pretia & vitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias. Non deferam Catonem tam ambitiosæ artis inuidię à me obiectum, aut Senatum illum, qui ita censebat, ídque non criminibus artis arreptis, vt aliquis expectauerit. Quid enim venenorum fertilius, aut vnde plures testamentorum insidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cęsaris: item Valẽtis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hęc vrbi timuit Cato, vt equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidẽ arguam, rapacésque nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta. Squamam in oculis emouendam potiùs quàm extrahendam: per quæ effectum est, vt nihil magis prodesse vide-

[a] *Alij leg.* parentes. *Alij* partes.

videretur, quàm multitudo grassantiũ. Neque enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus H-S.C. dãnato ademisse Claudium principem. Eidémque in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos Et hæc personis imputentur. Ne fæcem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorúmque intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, mille prætereà pœnitentiæ modis, culinarum etiam preceptis & vnguentorum misturis, quando nullas omiscere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliaríque [a] extrema pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cùm damnaret artem. Theriace vocatur excogitata cum positio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus liiij. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam istam mõstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperíque vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere

[a] externa

imperij mores, illa quę sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minùs validus exiret, obedientissimi verò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum: Itémque pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatē prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentísque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatē muscæ describere: non naturæ gignere ista, cùm gignat hominē. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet. Ordiemur autem à cōfessis, hoc est, lanis ouísque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima prodiris etiam ex cinere phœnicis nidóque medicis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est vitæ remedia post millesimum annum redditu-

ditura monstrare.

De medicinis lanarum. CAP. II.

LAnis autoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus [a] attingi iubentes. Prætérque cultum & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quæque mulceri mordeŕíve opus sit, & astringi laxarive, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item concusis tumentibúsque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, cõfricatis dentibus atque gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Redouias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum preligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contri-

[a] ea cingi. *Lips.*

tis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas aurésque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt [a] vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cinerémque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, ídque sæpius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis (œsipum vocant) innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, ac lento igni in æneo vase subferuefactis & refrigeratis, pinguíque quod supernatet, collectó in fictili vase, iterúmque decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo [b] siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerusa. Oculis vtilissimum contra inflammationes genarúmque callum. Quidam intesta torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò

[a] vrúntque *Ver. & Dios.*

[b] *Fortè* saccatur. *i. colo trāsmittitur qua voce vsus est cap.* 19. *lib.* 20.

sanat

ſanat ſed oris etiam & genitalium cum anſerino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & ſedis rhagadiis & condylomatis cum melliloto ac butyro. Reliquos vſus eius ſuo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe tuſæque in farinam & illitæ dentibus mirè proſunt, etiam labantibus, gingiuíſque, ſi carcinoma ſerpat. Iam verò pura vellera aut per ſe impoſita cæcis doloribus, aut accepto ſulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantúmque pollent, vt medicamentis quoque ſuperponãtur. Medentur ante omnia & pecori ipſi, ſi faſtidio non paſcatur. Cauda enim quàm arctiſſimè præligata, euulſa inde lana, ſtatim veſcuntur. Tradúntque quod extra nodum ſit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

LAnæ habent & cum ouis ſocietatem ſimul fronti impoſitæ contra epiphoras. Non opus eſt eas in hoc vſu radicula eſſe curatas: neque aliud, quàm candidum ex ouo, in fundi ac pollinem thuris. Oua per ſe infuſo candido oculis epiphoras cohibent, vrentéſque refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miſcent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud remedium eſt, butyro admiſto recenti. Eadem cum oleo trita ignes ſacros leniunt, betæ foliis ſuperilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admiſtóque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle medico. Ipſa facies illita Sole non aduritur. Ambuſta aquis ſi ſtatim ouo occupentur, puſtulas non ſentiunt. Quidam admiſcent farinam hordeaceam, & ſalis parum. Hulceri-

bus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe, mirè prodest. Eâdem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculósque pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant, admisto croco modicè, itē melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cū trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur: thoracis distillationibus faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidū morsum illinitur, sorbetúrque crudum. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibúsque, & cruenta ex reantibus. Quinque ouorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum a iure putaminis sui & papaueris succo ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cùm opus sit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtūtur iisdem ad liuentia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota infla-

a cinere *Ch.* puluere *Vet.*

inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis durata igni, vt calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiũt & tota lutea, quæ vocant schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decocto, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi paululùm inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, paríque mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleíque pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi ciathis, amylíque semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritáque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent fau-

cium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simúlque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tantùm, sed & menses fœminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdémque oui mensura, vt pari sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam ad iiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, vna eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina[a] cum alliis piscis quatuor vnà atterendo, viníque hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ouorum genus in ma-

[a] In vetusto quodā exēplari, quā-uis alioqui deprauatissime scripto, postrema litera ex dictione, aliis, principio subsequētis dictionis, piscis, cohærebat. Quo fit, vt hic legendū coniiciā, Cū allij spissis quatuor. Spicas enim Latini vocant segmenta illa in alijcapitibus, quas Græci ἄγλιθας nominant.

magna Galliarum fama omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporúmque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagóque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciã. Hic tamen complexus anguium & efferatorũ concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ vtilitatis, ipsóque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est, ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subditos dolores, omniáque quæ æcopis curantur: vnguentúmque pariter ac

medicamentum est. Fit & in Syria alio modo: adipe auium curato, vt diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non glaciat: nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm capris. Nanque anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De ansérum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum.

CAP. IIII.

EAdem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem. Iuuentutis & Summani, viui in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hostiarum vice vterentur his. [a] Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse. Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorum na-

[a] Genitæ Manæ. *Lip.*

natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (vt diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Tradunt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum syluestre. Distant magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (vt autor est Cicero) quotidie transfert, mutátque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus in cyathis tribus datur percussis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúsque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiã efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, vt præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipuè aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere: sanguisugas adhærentes, haustásque ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, auresque cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus.

Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, pueri ibus annis quaternos. [a] Et stranguriæ fistulæque imposuere. Adeò nihil patens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúque necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minimè sanabiles. Sed venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet, copia non nocet. Nō est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctaret in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem lxxxviij. vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissimè curari, hausta à percussis ipsorum vrina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantùm, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionum à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborúque remedia veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum subditum pro-

[a] Et in strā guria vrina riæ fistulæ immisere. *Vet. & Dio.*

propitiatis adoratione Diis, fortunatum domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, iunctos non pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto conferre iudiciorum victoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruísque cerui alternatis & dorcadis: quæ arguisse non minùs refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum vel alteriùs quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim præcauere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis vtrinque amputatis exemptísque interaneis & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinísque exemptis, & addita similagine, atque ita in vmbra sic-

catis pastillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, vt suprà dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, vt omnes bestiæ fugiant eos. Prætereà constat, contra omnium serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eósque qui aliquando viperæ iecur coctum hauserint, nunquàm posteà feriri à serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest viuus comprehensus, & in aqua contusis, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, vt dicemus, & ideo Æsculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his conficit, vt possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est: vulgóque pascitur & in domibus. Ac nisi incendiis semina exurentur, non esset fœcunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua viuit, hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur seruatum aduersus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno aduersatur. Fit enim & è stellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus est vino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, insidiantes pelliculum formæ. Remedium est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia venenata salamandræ scelus maximum est.

eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittam, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibuſdam animalium, vt ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, veriſimile eſt. Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo ſumpta: cætera aduerſantia diximus, dicemúſque ſuis locis. Ex ipſis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium extinguat, ſi forent vera, iam eſſet experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle ſeruentur, tradit, negátque reſtingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra ſerpentes primùm vultur eſt. Annotatum quoque minus virium eſſe nigris. Pennarum ex his nidore, ſi vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos eſſe ab impetu non ſolum ſerpentium, ſed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt tepeant auulſæ, appoſitis, venena ſerpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis

imponere. Ius quoque ex his potum præclare medetur, & in multis aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque non attingunt perunctos eo, præcipuè si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit: validiùs è vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulísque, & articulariis morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesicæ, contra cruditates, suspiria itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio: aut anetho: vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari tempestiuis antecedente vomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens cõcepta, & hirundinũ: bubonis pedes vsti cũ plumbagine herba. Nec omittã in hæc quoq. aliteexẽplum Magicæ vanitatis. Quippe propter reliqua portentosa mẽdacia, cor eius positũ mãmę mulieris dormiẽtis sinistræ tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Prætereà in pugnã ferentes idẽ fortiores fieri. Eiusdẽ ouo ad capillos remedia demonstrãt. Quis autẽ quæso ouũ bubonis vnquã videre potuit cũ ipsam auẽ vidisse prodigiũ sit? quis vtiq. experiri, & præcipuè in capillo? Sãguine quidẽ pulli bubonis etiam crispari capillũ promittũt. Cuius gene-

ris propè videri possint, quæ tradunt & de vespertilione, si ter circunlatus domui viuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatímque ouilibus circunlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & pluriũ generũ. Vnum simile formicę, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, vt diximus suprà. Æquè phalangion Græci vocant inter genera araneorũ, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortũ, præstare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius, qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsu genua labefactãtur: Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm

differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent: peior, medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, vt in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus & impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruant in oleo, aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra exorbita. Fertur enim nō transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur, vt visu quoque pauorem is afferat, & torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & ascalaboten, & galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, & vescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena

liena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quòd manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, appositus plagæ, leuat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte, sicut erat imposita, liberare dicitur. Nō debent respicere, qui imponunt & cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quę in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & vespis crabronibúsque & sanguisugis: pici quoque Martij rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos vocant. Est & formicarum genus venenatum: non ferè in Italia. Solpugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibúsq; formicis: salamandris cātharides, vt diximus. Sed in iis magna quæstio, quoniā ipsæ venena sunt potæ vesicæ cū cruciatu præcipuo. Cossinū equitē Rom. amicitia Neronis principis notū cùm is lichene corrreptus esset, vocatus ex Ægypto Medicus ob hāc valetudinē eius à Cæsare, cùm cantharidū potū præparare voluisset, interemit. Verùm illitas ꝓdesse nō dubiū est, cū succo taminię vuę, & seuo ouis vel capræ. Ipsarū cātharidū venenū in qua parte sit, nō cōstat inter autores Alij in pedib. & capite existimant esse, alij negant. Cōuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, in spōgia maximè, cynorrhodi quæ fit in

caule, sed fœcundissimè in fraxino: cæteræ in alba rosa, minùs efficaces. Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pēnis transuersas habent, multùm pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ verò, vnius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cū sale feruens, donec per linteolum vaporentur, posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestí, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicuntur & menses ciere & vrinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis lx. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia.

CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc væniisse sestertiis lxxx. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederūt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere:

uere: menstruáve in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophonos non patitur. Multò tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipē cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius [a] qui momorderit, vt iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana siue senectus anguium vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariísque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositū. Minùs hoc miretur, qui cogitet,

[a] quem canis mom. *Vet.*

lapidem à cane morſum, vſque in prouerbium diſcordiæ veniſſe. Qui in vrinam canis ſuam egeſſerit, torporem lumborum dicitur ſentire. Lacerta, quam hi ſepa, alij [a] chalcidicen vocant, in vino pota, morſus ſuos ſanat. Veneficiis ex muſtela ſylueſtri factis, contrarium eſt ius gallinacei veteris largè hauſtum, peculiariter contra aconitum: addi parum ſalis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidũ, [b] in hyſſopo decoctum aut mulſo, venena fungorum boletorúmque aſtringit: item inflationes ac ſtrangulationes: quod miremur, cùm ſi aliud animal guſtauerit id fimum torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anſerinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia aſſeruatur cum Lemnia rubrica & ſpinæ albæ ſucco, paſtillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item muſtelæ catulus, vt ſuprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduerſus omnia mala medicamenta pollet: item ſanguis anatum Ponticarum. Itaque & ſpiſſatus ſeruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduerſus cantharidas, item lac ouium calidum præterquàm iis qui bupreſtin aut aconitum biberint. Columbarum ſylueſtrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, muſtela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

[a] *Melius*, Chalcidẽ, *vt infrà lib. 32. cap. 3. & apud Ariſt. de animal lib. 8. ca. 24.*

[b] cum œſypo decoctũ in mulſo. *Ver.*

Ad

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia.

CAP. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularũ muli vel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (vt Varro noster tradit) murinum fimum, quod idem muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, priùs folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum vtuntur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita vt sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantùm. Nullum animal minùs docile existimatur, minorísve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius vstum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidam ex aceto vti maluerunt. Quæ de herinaceis dicuntur, omnia tanto magis valebũt in hystrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combustæ cum radice recẽtis harundinis, quæ vt vnà cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permisto cineres capillorum defluuia continent. Efficaciùs virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiãnũ vtiliùs admisto sale, & adipe vrsino, &

cæpa tusa. Quidam denas virides in decē sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet, item gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo vase [a] permistum illitúmque deraso capite nigritiam capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cauendúmq; ne exhulcerent altè. Posteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti, donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudę inueniūtur nondū peractę, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta, (est aūt calculi latitudine) quæ alligātur, & minutæ frōti illinuntur tritæ. Item ægypij ossa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrū coctū, in cibo sumptū, vel noctuæ, idē præstat: gallinaceúsq; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circunligatísq;, vel crustis: mustelę cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis

[a] oleo permistū. Vet.

inter

inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurẽ cũ ebore traiectũ, vel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus sempérque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc & vulneribus tonstrinatum sanguinẽ sistit. A cerebro verò profluentem, anseris sanguis, aut anatis infusus: adépsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutinò pascentis hirundinis caput præcisum, maximè Luna plena, lineo panno adalligãt capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrũ cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: œsypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarum, fimíque murini cinerẽ æquis portionib. vt efficiatur dimidiũ põdus denarij, promittitur, additis duabus sextis denarij è stibi, vt omnia œsypo illinãt: item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulsos renasci non patitur fel herinacei: ouorum stellionis liquor: salamandræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumáq; cochlearum. Glaucomata dicũt Magi cerebro catuli vij. dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur, in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitũ caudarúmque cinere ex melle inunctis, clari-

tatem visus restitui dicunt: multóque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert: stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinísve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue cum thure. Sic & solatis prosunt. Viuas quoq; cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fæniculi succo ad cyathum vnum, & thuris manna vna, atque ita suffusiones oculorum & caligines inungere vtilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculísque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla, cũ sale, quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, & stomachi totiúsque [a] corporis tẽpestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis vtuntur in cibis. Primùm omnium occisæ statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor, quatuor digitorum mensura vtrinque præcisa, exemptísque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescũtur, aut pane colligunt vt sæpiùs vtantur. Ius præter suprà dicta pediculos è toto corpore expellit, pruritúsque etiam summæ cutis. Effectũ ostendit & per se capitis viperini cinis. Vtilissimè oculos inungunt. Itémque adeps viperinus

[a] corporis temperiem ac feras ætates. Ex Diosc.

rinus. De felle nō audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam (vt ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpentium venenum. Anguium adeps ærugini miſtus, ruptas oculorum partes ſanat, & membrana ſiue ſenectus vernatione eorum exuta, ſi adfricetur, claritatem facit. [a] Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſimiliter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, miſto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes ſuffuſionéſque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle eſt cum porri ſucco, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad ſuffuſiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimum quoq; gallinaceorum, duntaxat rubrum, luſcioſis illiniendum monſtrant. Laudant & gallinæ fel, ſed præcipuè adipem cōtra puſtulas in pupillis. Has ſcilicet eius rei gratia ſaginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admiſtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneíſq; pyxidibus adſeruāt, ad pupillarum albugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pauones fimum ſaum reſorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſsimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cúm Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimū columbarū ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anſerinum, ſanguis anatū contuſis oculis ita vt poſteà [b] hyſſopo & melle inungantur. Fel perdicū cum mellis æquo pōdere, per ſe verò ad claritatē, dorcados

[a] Box, Ch.

[b] œſypo, *Vet. & Dioſco. & Gal.*

Hippocratis (vt putant) autoritate adiicitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in vase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hũc vsum inciditur, quoniam suo calore vtilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctum, lanámque succidam ex oleo aut vino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur ouium: atque (vt in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere suadent: & medulla dolores tumorésque illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mistus claritatẽ oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: itẽ cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnib. quæ suprà scripta sunt, sanatur. Mel vtilissimũ oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis cõtinuis lippiturus: itẽ qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipiẽtes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutáq; eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad claritatẽ & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque plurib. modis ad oculorum remedia assumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent nouẽ singulos signis signãtes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam, lapillos seruant ad oculorum dolores.
Alij

Alij terram substernunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vase annulos includunt è ferro solido vel auro: cùm recepisse visum lacertam apparuerit per vitrũ, emissa ea, annulis contra lippitudinem vtuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidam viridẽ longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: itẽ glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reuerti: eadémque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpẽtis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viua demittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibio eximiè medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipuè spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terrã attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicũtur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidem adiiciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali est medicina: constátque vrsos ægros hoc cibo sanari.

Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptísque venis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: saccatúsque lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minùs putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui vsque ad tertias, atq; ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Cōstat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Itē ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habēres, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis contipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactúque contrahens se: oniscon Græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alterā aurem infundūt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alij scolopēdram, minorem perniciosámq;. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cū myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis auriū illinuntur cum melle. Senectus serpentiū ferr-

uente

nente testa vsta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniã retro ambulet, terrámque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circunligato capillo in cauernam eius cõiecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quę abiici solet, inueterata & in vino trita, aurib. purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quędam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vna cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fieríque vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmque curæ, totum in hoc loco explicãdum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Pyctō in exẽplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pissfelęo sana-

re hulcera aliàs insanabilia: strumas, panos diebus xxj. impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, surunculósque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quicquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandum ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut [a] rheumaticis. Infixa vtique corpori illitas extrahere constat. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Protidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinásque ex iisdẽ animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

[a] asthmaticis, Vet.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAPVT I.

MAGICAS vanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, vbicunque causæ locúsque poscebāt, coarguimus, detegemúsque [a] etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimum in tota terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam: ita blandissi-

[a] etiamnū in paucis: tamen M.

mis desideratissimísque promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiámnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque [a] suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an posteà & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, vtilissimámque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc inprimis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, prætereà nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tan-

[a] Al. successit.

tantúmque operis ex eadem in Vlixis erroribus adeo vt totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cãtus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique & inferorum euocatione hoc ſolum agi. Nec poſtea quiſquam dixit, quonam modo veniſſet Telmeſſum religioſiſſimam vrbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitati ſine ęmulo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primùm [a] intuliſſe, ad vicinas vſque ſuperſtitiones ac Medicinæ profectum, ſi non expers ſedes eius tota Thrace Magices fuiſſet. Primus extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea Oſthanes, Xerxem regem Perſarum bello, quod is Gręcię intulit, comitatus: ac velut ſemina artis portentoſæ ſparſiſſe, obiter infecto, quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulò ante hunc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium. Quod certum eſt, hic maximè Oſthanes ad rabiem, non auiditatem modò ſcientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto ſummam literarum claritatem gloriámque ex ea ſcientia antiquitus & penè ſemper petitam. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam nauigauere, exiliis veriùs, quàm peregrina-

[a] protuliſſe ad vicina vſq;, ſuper inſtitutionem Medicinæ prouectum *Dal. & Ch.*

tionibus, susceptis. Hanc reuersi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Appollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, voluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis: quæ recepta ab alis hominum atque transiisse per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fásque omne deest, adeò, vt ij qui cætera in viro illo probant, hæc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc, pariter vtrasque artes effloruisse Medicinam dico, Magicémque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à CCC. vrbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliísque argumentis, quæ priori volumine exposui. DCLVIJ. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberij Cæsaris principa-
tus

tus sustulit. Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquàm discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

De Speciebus Magiæ, Neronisque & magorum detestatio. CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aëre & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibúsque, & multis aliis modis diuina [a] promittit: prætereà vmbrarum, inferorúmque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsáque comperit: quippe non cytharæ tragicíque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium, aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quàm lupanaribus at-

[a] promit Ch.

que proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profectò ſacra, barbari licet feríque ritus, non mitiora, quàm cogitationes eius, fuiſſent. Sæuius ſic non repleuit vmbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obſequi numina, vt cerni non poſſint. Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non niſi ater colos eſſet, facile. Nam hominem immolare etiam gratiſſimum. Magus ad eum Tyriditates venerat, Armeniacum de ſe triumphum afferens, & ideo prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliíſque mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis vmbras, ſed in his veneficas artes pollere, non Magicas. Quærat aliquis, quæ ſint mentiri veteres Magi, cùm adoleſcentibus nobis viſus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur oſyrites, diuinam, & contra omnia veneficia: ſed ſi ea erueretur, ſtatim eum qui eruiſſet, mori. Séque euocaſſe vmbras ad percontandum Homerum, qua patria quibúſque parentibus genitus eſſet, non tamen auſus profiteri, quid ſibi reſpondiſſe diceret.

De Talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digeſtæ in animalibus, quorum genera placida ſunt, aut fera. CAP. III.

PEculiare vanitatis ſit argumentum, quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua tenebris etiamnum aliis, defoſſas ſepultíſque ſimiles. Nullis ęquæ credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: vt ſi quis cor eius recens palpitánſque deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto, ſanari dentium dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum, ſuis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morſibus aduerſari eas quoniam & terra orbitis (vt diximus) depreſſa aduerſatur. Cæterum dentium doloribus (vt iidem narrãt) medetur canumqui rabie perierunt, capitum cinis crematorum ſine carnibus, inſtilatus ex oleo cyprino per aurem, cuius è parte doleãt, Caninus dens ſiniſter maximus, circunſcarificato eo qui doleat: aut draconis os è ſpina: item enhydridis. Eſt autem ſerpens maſculus & albus. Huius maximo dente circunſcarificant. At in ſuperiorum dolore duos ſuperiores adalligant, è diuerſo inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes ſcarificant & oſſibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridũ.

Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem his in mense iubeant mandi, doloresque ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculæ, cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam erucæ brassicæ eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ, quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest, serpentibus cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo tedæque resina calefacta, & auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus & rosaceum, eadem cauis indita, vt sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam serò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguiũ adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua: adacto dente vel gingiua scarificata, pro-

proiectóque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculo infuso, pruritum quidem intolerabilem facit & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.

CAP. IIII.

ORis saporem commendari affirmant murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidem marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse. ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. OEsypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus[a] excusserint, lacte canino statim sana bitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere quidam & butyrum addunt. Si verò vitiligines sint, fel caninum priùs acu compunctas. Liuentia & suggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues consecti membranas calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem

[a] exusserint Ch.

cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideo causticis commiscetur, psorísque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rũpat. Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi, vt suprà dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectúsque brassica lepras sanat: itẽ pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, si quis nares [a] murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquàm herbam gustauerint in vmbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita, vt cochleæ ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic & tonsilis succuritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extrà. Asperitatem faucium & distillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptóque tantùm terreno conteri. & in passo dari potui. Sunt qui Astypaleicas efficacissimè putant, & in iis smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis mani-

[a] mulinas Ch.

bus, quibus cum contriuerit, tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſimè ſuccurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſylueſtrium, Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginam vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficaciſſimum putant. Alij xxj. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permiſtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad ſtrumas exhulceratas, ad humerorum, & præcordiorum dolores. CAP. V.

STrumis exhulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in vino: non tamen ſectis admouetur. Aiunt & in cibo ſumptam idē efficere Vel cineri eius ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: poſt dies

xxx. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo seruant. Ad fœminarum strumas veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinis adeps mistus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios abscissis vtrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: vel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea auenaceáve ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & vtuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in ceruice sint: vescíque suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodéstque hæc medicina in annum: Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem quod sint strumæ adalligant, paritérque cum his arescunt. Alij viperam circa Canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter

ter septenis diebus, quantum præhenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis vtuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunque partis si catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exêterato profusóque vino deprahendi, vitiato viscere illo quod dolueris hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. Transiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitiis, iecoris, & sanguinis reiectionibus. CAP. VI.

PVlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóque sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque ob-

seruant, vt numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his Solitanæ, Astypaleicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo durat facit & sine succo: Balæaricæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habent: nec non syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Prætereà sunt quæ aceratæ vocantur, latæ multifariámque nascentes, de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes, pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita vt terseptenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur, Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij centipedam vocant, & ex aqua calida dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut qui-

quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet vt aliqui arbitrantur, nec pauciores, hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his xx. torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinémque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cū protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sāguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iisdem portionibus potus manè atque vesperi in vino si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eū in pariete dormitorij eius tectóve includi, & obsignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus si viuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scilliti co dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & vrticæ addito melle, donec persanet. Eo liberat & lacerta viridis viua in olla ante cubiculum dormitorium

eius, cui medetur, suspensa, vt egrediens reuerténsque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel in quo apes sint emortuæ: araneus, & maximè qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt ea in [a] aduersum à suffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellauimus, medetur denarij pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

[a] auersum Vet.

Ad dysentericos, & ventris mala remedia.

CAP. VII.

DYsentericos recreāt femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus vetus, seuum ouium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussis veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibúsque ac cute, decoctúsque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contrita, atque in vase nouo addito sale & passi cyathis, duo-

duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ, vt cinis earum bibatur in vino addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus in Africa maximè inueniuntur, vtiliſſimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: éxque eo cinere dantur cohlearia bina in vino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas, vel latas infundũt potiùs. Et ſi maior fluxio ſit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis & teneſmis in ſtanneo vaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio, [a] cum ſtanno illinitur. Ius è gallinaceo iiſdem medetur ſed veteris[b] gallinacei vehementius. Salſum ius aluum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet. Abſtinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinũ toſtum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ. Mel, in quo ſint immortuæ apes decoctum. Grauiſſimum vitium ileos appellatur. Huic reſiſti aiunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine etiam illito ventre ſubuenire. Siſtit aluum & cochlea, ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata. Item cinis earum quæ viuæ cremætæ ſint, potus ex vino auſtero. Gallinaceorum iecur aſſum cum ventriculi membrana, quæ abiici ſolet, inueterata admiſto papaueris ſucco. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per ſe ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, è poſca

[a] cum tubulo ſtanneo illin. *Dal.*

[b] gallinacei ſalſum ius vehementius aluũ ciet. *Ch.*

decoctus. Lien pecudis tostus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiũt, vtilissimus, vel si manu tãtùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debẽt: maciem enim facit. Sistit & anatum masculari sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirũ est. anate apposita vẽtri transire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficacissimè sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase nouo cum plumis exuri iubent, conteríque in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénsque adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam facto crudis laterculis in formam camini, atque vt sacrum peractum erat, obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videãt, applicentur triduo stomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremò exanimari, dissectísque palàm fieri ægri causas. Mori & humari

mari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto vetre, in totum annum caueri dolorem tradunt: aut per dolorem, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

Ad calculos & vesicæ dolores, testiúmque & inguinum tumores, & ad panos.

CAP. VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem iucũdã esse aiunt, si capite percusso vno ictu interficiatur, priùs quàm in se vrinam reddat: eosqui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minimè posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia vesicæ emendat: item suffitus ex eodem. Quòd si vrinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, vti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritásque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die vnã, vt stillicidia vrinæ emendent. Testarum verò inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum [a] vesica, aut in palumbinum ventriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recẽs sit, tostam. Fimũ quoque palumbinum in faba sumi cõtra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarũ cinerẽ palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllũ dilutũ aqua calida,

[a] ventre.

Offifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Aluũ ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciunt pompholygem, & rosaceũ) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiúntque inuentum Æsculapij esse, & eodem verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muri syluatici cum melle: vel herinacei, cum vespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucísque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis

dis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersæ. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradũt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ: paruæ contritæ ex aceto, vel cinis eius mel, in quo apes sunt emortuæ, cũ resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: tricesimóque die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneísque demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem [a] cum alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cũ sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidã & sinopidem admiscẽt cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice aperiũt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cũ melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

[a] *Melius,* Cũ alumine schisto. *tũ ex vetusto co. tũ ex Plinio ipso, qui infrà li. 35. ca. 15. duo facit aluminis cõcreti genera, eáque Græcis nominibus distinguit,* schiston *appellans, &* strõgylon, *hoc est,* scissile & rotundum.

Ad podagras articulorum dolores.

CAP. IX.

PODagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidũ reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur: sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos [a] aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes [b] sanguinent cum vrtica: vel pennis eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polẽta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi

[a] acetabuli mensura. *Vet.*

[b] sanguine tumeant. *Dal. ex Vet. cod.*

mi murini. Quod si putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel gryllorū crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ viuæ combustæ sint: fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiem. Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominū & iumentorum pedes sublitus sanat. Clauos pedum vrina muli mulæve cum luto suo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cū viticis pari modo tritum ex oleo: fimū columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum suo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimū ouiū: sanguis recens murinus illitus, vel ipse mus diuulsus: herinacei fel: caput lacertæ vel sanguis vel cinis totius: membrana senectutis anguiū, fimum gallinaceū cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda hulcera monstrauimus, curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori.

CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuēda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicūt domus totius, suffitæ eo purificatæve contra omnia mala medicamēta. Itē sanguine canis respersis parietib. genitalíque eius sub limine ianuæ defosso.

Minùs mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſsimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam vni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quàm morte, diutiùs in fame viuenti. Septenis ita diebus duraſſe tradunt: at in ſatietate paucioribus dehiſcere. Hunc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit à pedibus ſtanti interrogantíque de morbo, ſpem vitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere. Adiiciunt, vt euellatur ex aure læua canis, cui non ſit alius, quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum eius, qui è ſue id animal euellerit, ſcriptum reliquit. Rurſus Magi tradunt, lymphatos ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere. Eos verò, qui à nocturnis Diis Fauníſque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, inteſtiníſque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertiníſque liberari. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantùm eius. Quinimò arbori, quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliúſque ſuccidere. Itaque ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud eſt cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, ſi dexter pes circunſcribatur, ac veſtigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque ſpargatur. Paralyſin cauentibus pinguia glirium decoctorum & ſoricũ vtiliſsima tradunt eſſe millepedas, vt in anginis diximus, potas phthiſin ſentientibus: lacertam viridem decoctã in vini ſextariis tribus ad cyathũ vnum, ſingulis cochlea-

cochlearibus ſumptis per dies, donec cõuale-
ſcant. Cochlearum cinerem potum in vino.
Comitialibus morbis œſypum cum mirrhæ
momento, & vini cyathis duobus dilutum,
magnitudine nucis auellanæ, à balineo potũ.
Teſticulos arietinos inueteratos, tritóſque di-
midio denarij pondere in aqua vel lactis aſi-
nini hemina. Interdicitur vini potus quinis
diebus antè & poſteà. Magnificè laudatur &
ſanguis pecudum potus: item fel cum melle,
præcipuè agninum. Catulus lactens ſumptus,
abſciſſo capite pedibúſque, ex vino & myrrha.
Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tri-
bus. Stellionis tranſmarini cinis potus in ace-
to. Tunica ſtellionis, quam eodem modo, vt
anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum harundi-
ne exenteratum inueteratúmque bibendum
dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inaſ-
ſatum. Operæpretium eſt ſcire quomodo
præripiatur, cùm exuitur membrana hy-
berna, aliàs deuoranti eam, quoniam nul-
lum animal fraudulentius inuidere homini
tradunt. Inde ſtellionum nomen aiunt in ma-
ledictum tranſlatum. Obſeruant cubile eius
æſtatibus. Eſt autem in locis hoſtiorum fene-
ſtrarúmque, aut cameris ſepulcríſve: ibi vere
incipiente fiſſis harundinibus textas opponũt
caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eò faci-
liùs exuens circundatum torporem. Sed eo de-
relicto non poteſt remeare. Nihil ei remedio
in comitialibus morbis præfertur. Prodeſt &
cerebrum muſtelæ inueteratum potúmque &
iecur eius: teſticuli vuluæq́; aut ventriculus in
ueteratus cũ coriãdro, vt diximus: item cinis:
ſylueſtris verò tota in cibo ſumpta. Eadem o-
mnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis

cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus &capite. Cochlearum cinis ad dito semine lini & vrticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: vel lapilli è ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quòd si [a] pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus sit, liberatur eo malo. Posteà medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari iubent, & quidē satiatum humano cadauere. Quidā pectus eius bibendum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierū abstinentia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnā muscas rufas, &quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

[a] pullus is quem primū pepererit, in cibo datur incipiēte morbo, & cùm quis. *Vet.*

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos.

CAP. XI.

MOrbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarū pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus, canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cū myrrha. Gallina si sit luteis pedib. priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis trib.

Cinis

Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerũ cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus vocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulũ. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, verumetiam inueteratas herinacei carnes quis posſit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiosè vitam ludificantur, acceperim. Præcipuéque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in xij. signa digessere eam Sole transmeante, iterúmque Luna: quod totum abdicandum paucis ae- (a è plurib.) xemplaribus docebo. Siquidem crematis tritíſque (Ch.) cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & vnguib. gallinaceorum: si Luna, radiis barbísque eorũ: si virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & adiiciunt satiuæ: si Aquarium, è buxo carbonib. tritis. Ex istis cõfessa, aut certè verisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere vsto. His quoq; pulmonẽ pecudis calidũ circa caput adalligari putãt vtile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quãobrẽ plura eorũ remedia ponemus, primúmq; ea quæ adalligari iubẽt: Puluerẽ in quo se accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentẽ longissimũ. Pseudosphecẽ vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra

manu apprehēſam ſubnectunt, alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abſciſſum in linteolo: vel cor viuentis exemptum. Muris roſtellum auriculáſque ſummas roſeo panno, ipſúmque dimittunt. Lacertæ viridis viuæ dextrum oculum effoſſum, mox cū capite ſuo deciſo, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilulas voluit. Propter hūc Ægypti magna pars ſcarabæos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum ſimilitudinem huic animali eſſe ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui ſunt cornicula reflexa, ſiniſtra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, diſſectum vtriq; lacerto adalligant: cætera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec ſcorpionem dimiſſum, nec eum qui alligauerit, videat æger triduo. Poſt tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad ſingulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præciſa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quib. tabani fiunt, antequàm pennas germinēt. Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidam ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleáſque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionē incluſum capſulis ſubiiciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini ſine ferro exemptum inueteratúmq; conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouilli, vel paſſi cyathis

this tribus ante accessiones. Sunt qui totas cē-seant deuorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarij cū piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanę bibunt. Chrysippus Philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidū illinire, in longissimis morbis vtilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, ánne aranei, quem lycon vocant, tela cū ipso specu toto resina ceráque imposita vtrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo vase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipē, & oleum myrteum. Sordes ab vberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canū illitus ventri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorúmq. contractiones.

CAP. XII.

IGni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus cōtritus in manibus. Quo genere præstat, vt qui id fecerit, antequā incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet

autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli: Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentáque imposita inspersa Si in verendis sit, cæterísq; ibi hulceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus sit, efficacissimè anserino adipe curantur. Idem præstat & gruū adeps. Furūculis mederi dicitur araneus priusquam nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pēdens enecatus, sic vt terrā nec posteà attingat, ter circundatus furūculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudū auriculis. Seuum ouium vetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commistum. Murium cinis & cochlearum: idq; sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus Terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, cōtritúsque cum adipe suillo inueterato. Cinis è

capite

capite bubonis in mulſo potus cum lilij radice, ſi Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodeſt & inueterata: herinacei ſpaſticis: item muſtelæ cinis. Serpentium ſenectus in pelle taurina adalligata ſpaſmos fieri prohibet. Opiſthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulſæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis naſcuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, ſuperillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuſlibet animalium fellis. Vnguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ frictæ cum ſeuo hircino. Pecudum ſeuum. Aliqui miſcent viſcum & portulacã, alij æris florem & viſcum, ita vt tertio die ſoluant.

Ad ſanguinem ſiſtendum & tumores vulnerũ, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. CAP. XIII.

SAnguinem ſiſtit in naribus ſeuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua maximè agninum, ſubductum vel infuſum etiamſi alia non proſint. Adeps anſerinus cum butyro pari põdere paſtillis ingeſtus. Cochlearum[a] terrena. Sed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitę: aranei telæ ſuppoſitæ: gallinacei cere bellũ, vel ſanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus ſanguis ob id ſeruatus concretúſque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum crematis cinis impoſitus mirè ſiſtit. Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoq. ac ſerpẽtia valet. Erodit & hulcerum margines

[a] Al terrenæ.

carnésque excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus fœminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto & subacto, tumor vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sanantúrque: item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit ac personat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide. Eadémque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos vsus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaq; in melle seruandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinãt, & nomas sistunt. Herpes quoque animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanãtur quæcũque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis
suis

suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celeriùs. Antonius Musa Medicus cùm incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miráque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis fœminum arietis cum lacte muliebri, diligenter priùs elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum vulnera atque vbices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cùm cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornúque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, ferè xiiij. diebus solidat: nec tardiùs cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle. Item vitiligines albas ex vino. At vitiliginem & cantharides cum rutæ

foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerãdę sunt. Postea fouere, oleóque perungere, necessariũ, iterúmque illinire, ídque diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatũ in oleo vetere cornua pyxide: vespertilionũ sanguinẽ: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrũ cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, cõtritæ illitæ. Harũdines, & tela, quęque alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè verò lacerta dissecta, & vel caput eius tantùm contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ grægatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis & eæ quæ manduntur, exemptæ testis: sed cũ leporis coagulo efficacissimè. Ossa anguiũ eundem cùm coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. CAP. XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem vsus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua

qua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescētes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vuluam auersam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt vini cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vuluarum discutiunt exemptæ testis, tritæque cum rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, priùs irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæque candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in farina, miscentur lomento æquis partibus, cādorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum po-

lenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè transeunt, etiam si mortua sit: atque asseruata, partus faciles pręstat vel mortua. Mirum, si non asseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asseruatam. Anguis inueterati suffitus mēstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit Baculus, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat: tryxalidum cinis illitus, cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto capi debet manu caua, tritúsque admoueri: quòd si redeuntē prehenderit, inhibebit idē purgationes. Lapis aëtites in aquilę repertus nido, custodit partus cōtra omnes abortuū insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam transgressus abortus asperos faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mãmas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & [a] araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtile esse, his quæ vulua strāgulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ, stantes mammas seruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas vteri

[a] irino.

sum-

rumpere, scabiem vuluarum sedare, si cum cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi erucæ vel cicutæ semen posteà inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius admiscent. Quidã in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice vtuntur, euulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, vtique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino Item per se cinis cũ lacte canis primi partus, euulsis pilis quos renasci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alij non surgunt Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

OVis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si verò oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecori vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini alligata suspenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante sanari

infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui [a] albi succo illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. At idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc præhendi. Id intelligi & quòd sub cauda vnam cauernã habeat. Id agendum, vt per aurum & argentum aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, inopinantis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligari iubent: & limacis lapillum siue ossiculum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculis spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ

[a] albo succo Dal.

myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinino fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatū. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dexteræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus sit, partus continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutum in sinistra manu. Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto ca-

ſeo potum cum exiguo ſale. Caſeos, ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur negat corrumpi vetuſtate, aut à muribus attingi. Eiuſdem muſtelæ cinis ſi detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos eſſe à muſtelis. Iumentorum vrinæ tormina veſpertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu, palumbus emiſſus moritur iumentum liberatur confeſtim. Ebrioſis oua noctuæ per triduum data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum aſſus pulmo præſumptus. Hirundinis roſtri cinis cum myrrha tritus, & in vino quo bibetur inſperſus, ſecuros præſtabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Aſſyriorum rex. Præter hæc ſunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui ſimilem, ignotam iam etiam Sardis, vt exiſtimo. In eadem prouincia eſt ophion ceruis tantùm pilo ſimilis, nec alibi naſcens. Iidem autores nominauere ſirulugum, quod nec quale eſſet animal, nec vbi naſceretur tradiderunt. Fuiſſe quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo ſint demonſtratæ. M. Cicero tradit animal byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

De miraculis quarundam beſtiarum.

CAP. XVI.

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex ſecundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non ampliùs, quàm vno die, viuere. Eóſque qui arborarij pici roſtrum habeāt, & mella eximant ab apibus non attingi. Porcos ſequi eos, à quibus

bus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectísque cum vino in fauces boum vua maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm mularum repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.

CAPVT I.

QVATILIAM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos

cursus improbas exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At ille ceu parum si in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiã lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, vt fruges gignantur, arbores fruticésque viuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum medicinis, & obseruationibus. CCLXVI. CAP. II.

EMicant benignè passímque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidę, alibi[a] iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidǽque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largiùs quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus

[a] vnctæ. *Hermol. ex Vet.*

b⁹, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, alię salis, alię nitri, aliæ bituminis, nõnullę ēt acida salsáve mistura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantáque eis est vis, vt balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis feruere cogãt, quæ in Baiano Posidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipso, quæ Licinij Crassi fuere: mediósque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsve, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractísve. Inaniunt aluos. Sanant hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius: vt protinus [a] noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbique, & non ibi tantum legi.

[a] noscatur ministri etiam ex illarum haustu maiestas ingẽs. Dal.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori

Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanę aquę sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Ænaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem autor est, M. Varro, & in Phrygiæ Gallo flumine Gallimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis vniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso [a] in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. Lacus [b] Alphion vitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine po-

[a] ad Pyrasũ flumen, quod Amphrysus
[b] Alpheus ex Strab. l. 8

Potus intelligitur. Purgat hic corpora tertianas febres discutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit:ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, durioresque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos molliorésque, ac porrecta coma. Item in Macedonia [a] qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionum affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit. Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius. Dei vinum

[a] *Alij leg.* quæ velint &c. quæ nigra aut fusca.

fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in [a] Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Nón procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur. ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes, calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quòd si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abundè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere. Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant. nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte [b] Phinthia,

[a] Trogodytis *Man.*

[b] Pythia.

thia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes, si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in auguria habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coëunt [a] vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus, sicut proximè Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudea riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia diras. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico morem afferre in cibis, quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico necat. vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud [b] Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quispiam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole o-

[a] vasto singuli amne *Ch.*

[b] Crobsos *Tur.*

riente eum exundare feruenti similem, auésque quæ gustauerint, iuxta mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cùm profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam vsus omnibus terrori est: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirúmque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quędam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poëtæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, quia quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. [a] Nanque alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. in Eurymenis deiectæ coronæ in fontem lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cùm decidêre. In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt, vt in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

[a] Nã quâ. *Vet.* *Alij leg.* Nã quę

De

De qualitate aquarum, insalubritate vel commoditate earum.

CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ sint vtilissimæ. Stagnantes pigrásq; meritò damnant, vtiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussúque ipso extenuari atque proficere. Eóque miror, cisternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, vt quæ subire potuerit ac pendêre in aëre. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúsque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multò leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm sensu, vix potest, nullo pene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cùm etiam lapides subire appareat, cadénsque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam [a] exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. Pluuias quidē aquas celerrimè putrescere cōuenit, minime que durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam

[a] exuctum.

quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nã cisternas etiã Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibúsque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium vtilissimas esse, sicuti nec torrentium vllius, lacúsque plurimos salubres maximè. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tantùm bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polẽta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsáque vescũtur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: refert & si vasa [a] ære inficiunt, aut si legumina tardè percoquunt: si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam resipientis iucundum sit illud licet gratúmque, & vt sæpe ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aëri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam in eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odórve nullus esse

[a] ærea. Vet. ærugine. Alius.

esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligētia, quando perrarum est, vt leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigeretúrque celeriùs. Quin[a] exhaustam vasis ne manus pendeant, depositásque in humum tepescere affirmant. Ex quónam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, vt in oppidis constare video: sed his quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, vtque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, verberatu corripiat aëra. In natando siquidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, decoquere aquam, vitróque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida inuecta sistitur sanguis. Æstus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatísque palma præconio vrbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum: transit Marsos &

[a] exhaustã, vasis quæ manu pendeant depositis in humũ. *Vet.*

Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu mersa in Tiburtina se aperit. IX. M. pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, vnus è regibus. Postea Qu. Marcius Rex in Prætura. Rursúsque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo ij. M. pass. Prænestina via. Iuxtà est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia suprà dicta deprehenditur, cùm quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquam vtriusque iampridem vrbi periit voluptas, ambitione auaritiáque in villas ac suburbana decoquentibus publicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maximè, & quodam cõuexitatis cardine aut montium radicibus. Multi septentrionales vbique partes aquosas existimauere. Qua in re varietatem naturæ aperuisse conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere nõ pluit. Ideo syluigeri ab Aquilonis tãtùm parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes vndique vestiuntur, amnibúsque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut herba, de qua dictum est: multúmque [a] aliqui loco pectore incubãs rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut edera sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multò nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longiùs intuentibus: quod ex edito quidam

[a] alicui

dam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantùm nota, quam feruentiſsimo æſtu ſequuntur, dieíque horis ardentiſsimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, ollíſque è figlino opere crudis, aut perunctā pelui ærea cooperto, lucernáque ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne priùs excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. Terra verò ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Nec ampliùs puteum fodiunt, coria terræ obſeruantes, vt à nigra deſcendat ordo ſuprà dictus Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho. Nanque & hic probatur. Dulces enim leuéſque facit, & colando continet ſordes. Sabulum exiles limoſáſque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum & harena carbunculoſa, certas ſtabiléſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, ſpeíque certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc ampliùs rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſiduè reſpondere glebas, faciliúſque ferramenta deſcendere. Depreſſis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrentia putearios ne-

cant. Experimentũ huius periculi eſt demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. Tunc ſecundũ puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his vitiis altitudine ipſa grauior aer, quẽ emendant aſſiduo linteorum iactatu euẽtilando. Cùm ad aquam ventum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. Quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt: hybernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu, ſicut in Macedonia Pella vtrumque. Ante oppidum enim incipiẽte æſtate frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, ſimili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt, quàm puteus in Iouis horto. At ille ſiccitatibus riget.

Aquarum ſubitò naſcentium, aut deſinentium ratio. CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturum. Nã ipſa æſtate deficiũt, omnéſque quatriduo eo ſubſidunt. Iam verò multi hyeme tota: vt circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Meſſanam & Mylas hyeme in totum inareſcunt fontes · æſtate exundant, amnémque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æſtate tantùm ſuperfluit, & maximè [a] circa Canis ortum, parciùs, ſi frigidior ſit æſtas. Quædam terræ imbribus ſicciores fiunt, velut in Narnienſi agro: quod admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æſtate autem minùs, autumno minimè: minúſque per ſiccitates. Neq; æqualis amniũ plerumq; guſtus eſt, magna al-

[a] canis ortu.

uei

uei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualésque herbarum, quas lauant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporẽ & influentes riui, vt Borysthenem, victíque diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, vt salsi deciderent, necaréntque frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Ægypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente Gallos Cassandro, cùm valli gratia syluas cecidissent. Plerũque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli mouerique terram, callúmque summæ cutis solui, aquarum interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnésque qui in eo situ multi erant. Rursus cõdito post sex annos emersisse, vti quæque cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. CAP. V.

TErræ quoq; motus profundunt, sorbéntque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, posteaquam cœptus est coli. Illa mutatio mira, vbi causa nulla euidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliàs non mutato sapore. Et in Caria, vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimũ redolere per Olympia: veríque simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet, Rhodiorum fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutãtur & colores aquarũ: sicut

Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus xj. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorẽ Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quòd nullum halitu non modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtendum: & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. CAP. VI.

CÆterùm à fõte duci fictilibus tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum commissuris pyxidatis, ita vt superior intret, calce viua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si vno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendátque, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pondere: si octonariæ, centena, si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellantur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur, digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur impetus, necessarium est: itẽ castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cùm alioquin lauari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc a-

quarum

quarum perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria dicunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum, nanq; paulò diutiùs, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidíque iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes, quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentíve (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorũ in Patauinis fontib. ne odoris quidẽ differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, ossáque contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proximè Anneum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi.

Quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibúsque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam, maximè albis, & malagmatis miscent. Prodest & infusa [a] crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in tenesmis articularibúsque morbis asseruatam, & in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nulláque dulciũ mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui parum dedere rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitia ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum & scorpionum, & pryade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis dolorib. Tormina quoque & choleram calida infusa clysterib. sedat. Difficiliùs perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororiantes præcordia ma-

[a] cerebro icto. Dal. ex Gal. sub fin. 6. meth.

maciémque corporis piſcinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cũ aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanáſque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis ſuperuacanea videri poſſe. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum ſi pluſquâm ſextarius ſalis cũ quatuor aquæ ſextariis mergatur, vinci aquã, ſalémque non liquari. Cæterò ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis, ſalſiſſimi maris vim & naturam implet. Moderatiſsimum autẽ putant, ſuprà dictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exaſperet. Inueteratur, quod vocatur, halaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vſum aduehunt, fictilíque vaſe & picato condunt. Prodeſt ad purgationes maximè ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem vtilitatibus. Quia ſæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus. Expanſa circa nauium vellera madeſcunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demiſſæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vaſa inania obturata, dulcem intra ſe colligũt humorem. Nã in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxata hominum corpora & quadrupedũ, natando in cuiuſlibet generis aqua, facilli-

mè in artus redeunt. Eſt & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egreſſi ſtatim frigidã ſuſpectam hauriendo. Muſcus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodeſt: itẽ oleo admiſto, talorum dolori tumoríque. Spuma [a] aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & ſolibus candens, in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatiſmos ſentientiũ. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalib. eorum, quæ ſunt ſal & ſpongia.

[a] aquæ marinæ affrictu. Vet.

De generibus ſalis, & confecturis, & medicinis, & obſeruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunq; pluribus modis, ſed cauſa gemina, coacto humore, aut ſiccato. Siccatur in lacu Tarentino æſtiuis ſolibus, totúmque ſtagnum in ſalem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedẽs. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inareſcunt, ſicut in Phrygia, Cappadocia, Aſpendi, vbi largius coquitur, & vſque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu ſubuenit, quantum die auferas. Omnis eſt talis ſal minutus, atque non gleba eſt. Aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur, ſpuma in extremis litorib. ac ſcopulis relicta. Hic omnis rore denſatur & eſt acrior, qui in ſcopulis inuenitur. Sunt etiãnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythas verſus, alter ad Arios, ſale æſtuant: ſicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahũt lacu, dein Sole ſiccant. Sed & ſumma fluminum den-

ſantur in ſalem, amne reliquo veluti ſub gelu fluente, vt apud Caſpias portas, quæ ſalis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appoſitis montibus deferunt ſalis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, ſicut Pagaſæi. Et hactenus habẽt ſe genera ex aquis ſponte proueniẽtia. Sunt & mõtes natiui ſalis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renaſcens: maiúſque regũ vectigal ex eo eſt, quàm ex auro atq; margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm eſt, humore denſato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur ſpecularium lapidum modo. Pondus magnũ glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domóſque maſſis ſalis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Peluſium Ptolemæus rex, cùm caſtra faceret. Quo exẽplo poſteà inter Ægyptũ & Arabiã, etiã ſqualẽtibus locis, cœptus eſt inueniri detractis harenis: qualiter & per Africæ ſitiẽtia vſque ad Hammonis oraculum. Is quidem creſcens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hãmoniaco, & ipſo, quia ſub harenis inueniatur, appellato. Similis eſt colore alumini, quod ſchiſton vocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ vtilis. Probatur quàm maximè perſpicuus, rectis ſciſſuris. Inſigne de eo proditur, quòd leuiſſimus intra ſpecus ſuos, in lucem vniuerſam prolatus, vix credibili pondere ingraueſcat. Cauſa euidens, cuniculorum ſpiritu madido ſic adiuuante moliẽtes, vt adiuuãt aquæ. Adulteratur Siculo, quẽ Cocanicũ appellauimus, necnon & Cyprio mirè ſimili. In Hiſpa-

nia quoque citeriore Egelaſtæ cæditur, glebis penè tranſlucentibus, cui iam pridem palma à pleriſq; Medicis inter omnia ſalis genera perhi etur. Omnia locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, nihílque gignit: & in totum ſponte naſcens inter hæc eſt. Factitij varia genera. Vulgaris plurimúſque in ſalinis, mari adfuſo, non ſine aqua dulcis riguis, ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam cõſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciem: qui vbi Sole Lunáque induruere, nullo humore liqueſcũt, víxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus: & circa Ægyptum, ipſo mari influente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fronte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquã ex fonte, refrigerandóque ſalem faciunt inertem, nec cãdidum. Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte è puteis hauriũt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, vt quæ per ſe cinere ſyncero vim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiam in ſalem vertitur. Quicunque ligno cõfit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum inuenio Imbrios hirundinis & iunci cinerẽ decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin & è muria ſalſamentorum recoquitur, iterúmq; conſumpto liquore ad naturam ſuam redit: vulgo è mænis iucundiſſimus.

Ma-

Marinorum maximè laudatur Cyprius à Sala-
mine: at è ſtagnis Tarentinus, ac Phrygius,
qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles. A
Cappadocia verò qui in laterculis affertur, cu
tis nitorem dicitur facere. Magis tamen exten-
dit is, quem Citticum appellauimus. Itaque à
partu ventrem eo cum melanthio illiniunt.
Salſiſſimus ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omnium
Tarentinus, atque candidiſſimus, & de cætero
fragilis, qui maximè cãdidus. Pluuia dulceſcit
omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: ſed co
pioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur.
Flos ſalis non fit, niſi Aquilonibus. In igne nec
crepitat, nec exilit Tragaſæus, neq; Acanthius
ab oppido appellatus: nec vllius ſpuma, aut ra-
mentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium pa-
tiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differen-
tiæ. Ruber Memphi, rufus eſt circa Oxum, Cẽ-
turipis purpureus, Circa Gelam in eadem Sici
lia tanti ſplendoris, vt imaginem recipiat. In
Cappadocia croceus effoditur, tranſlucidus &
odoratiſſimus. Ad medicinæ vſus, antiqui Ta-
rentinum maximè, laudabant. Ab hoc quenõ
que è marinis, ex eo genere ſpumeum præci-
puè. Iumentorum verò & boum oculis, Traga-
ſæum & Bæticum. Ad obſonium & cibum v-
tilior quiſquis facilè liqueſcit: item humidior
minorem enim amaritudinem habent, vt Atti
cus & Euboicus. Seruandis carnib. aptior acer
& ſiccus, vt Megaricus. Conditur etiam odori-
bus additus, & pulmẽtarij vicem implet, exci-
tans auiditatem, inuitánſq; in omnibus cibis,
ita vt ſit peculiaris ex eo intellectus inter in-
numera cõdimenta Ita eſt in mãdendo quæſi-
tus garo. Quin & pecudes armentáq; & iumẽ-
ta ſale maximè ſolicitantur ad paſtum, mul-

tò largiore lacte, multóque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeóque necessarium elementum est vt transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnísque vitæ lepos & summa hilaritas, laborúmque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam millitiæq; interponitur salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat. Ancus Marcius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarij vice vsos veteres, autor est: esitasse enim salem cum pane & caseo, vt prouerbio apparet. Maximè tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum syncerítas summã fecit suã differẽtiã quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa ros, humidiorísq; naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoq; ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modò à spuma. Ægyptus inuenit, videtúrque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiã in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingitúrq; rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cùm verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, vt diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem

rem ciet, aluum ſoluit in vino & aqua, acopicis & ſmegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſimè. Fæces imæ concutiuntur, vt color croci redeat. Preter hęc etiãnum appellatur in ſalinis ſalſugo, ab aliis, ſalſilago, tota liquida, marina aqua ſalſior, vi diſtãs. Aliud etiamnũ liquoris genus, quod garon vocauere, inteſtinis piſciũ cæteriſque quæ abiicienda eſſent, ſale maceratis, vt ſit illa putreſcentiũ ſanies. Hoc olim cõficiebatur ex piſce, quem Græci garon vocabãt. Capite eius vſto, ſuffitũ extrahi ſecundas morantes.

De ſcombro piſce, & muria, & alece. CAP. VIII.

NVnc è ſcombro piſce laudatiſſimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: ſociorum id appellatur, ſingulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio eſſe cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidẽ, & Mauritania, Bæticáque, & Carteria ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Põpeiíque & Leptis, ſicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius eſt alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamẽ & priuatim [a] ex inutili piſciculo, minimóque confici. Apuam noſtri, aphyen Græci vocant, quoniam is piſciculis è pluuia naſcitur. Foroiulienſes piſcem ex quo faciunt, lupum appellant. Tranſiit deinde in luxuriam, creueruntque genera ad infinitum: ſicuti garum ad colorem mulſi veteris, adeóque dilutam ſuauitatẽ, vt bibi poſſit. Aliud verò ad caſtimoniarum ſuperſtitionem, etiam ſacris Iudęis [b] dicatum, quod ſit è piſcibus ſquama carentibus. Sic alex peruenit ad oſtreas, echinos, vrticas,

[a] *Aliĳ leg.* ex mutilo piſciculo minutóque confici

[b] abdicatũ *Dal.*

cammaros, mullorum iocinera. Innumerísque generibus ad saporé gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ, & ipsa tamen nõnulli vsus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconísque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sananrur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximéque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, vt durent ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolués. Stomacho tantùm inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerastẽ cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus crabrones verò vel vespas, similiáque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitísque hulcera, & pustulas, papulásve, & incipien-

incipientes verrucas cum ſeuo vitulino: itē oculorū remediis, & ad excreſcentes ibi carnes totiúſq; corporis pterygia:ſed in oculis peculiariter:ob id collyriis emplaſtríſque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò ſuffuſis cruore oculis ſuggillatíſque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum [a] hyſſopo ex aqua calida, vtque foueantur ſalſugine. Ad hæc Hiſpanienſis eligitur, contráque ſuffuſiones oculorum cum lacte in corticulis teritur. Priuatim ſuggillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua feruenti impoſitus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingiuarum [b] tumori infricatus. Et contra ſcabritiem linguæ fractus cōminutúſque. Aiunt dentes non erodi neque putreſcere, ſi quis quotidie manè ieiunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſquat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa vua exempto eius ligno, & ſeuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & vuis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrà faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino miſtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Æſtus balinearum conualeſcentes vt tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruorum dolorem, maximè vſurpanda obſeruationes circa humeros & renes, in ſaccis aqua feruenti crebro [c] madefactus leuat. Colum tormináque & coxarum dolores potus, & in iiſdē ſaccis impoſitus cādens. Podagras cū farina ex melle & oleo trit⁹, ibi maximè [d] obſeruāda vſurpatione, ne

[a] œſypo. Vet.

[b] humori. τῶν πλαδῶν. Dioſc.

[c] Al. leg. madefactis

[d] vſurpāda obſeruatio ne Ch.

qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicūt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: itē perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut cōmanducatus, pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quæ serpunt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cū vua taminia. Phagedænis hulcerum tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madēte vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruorésque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis ita vt [a] batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentiū dolori cum aceto & fotu, & illitus cū resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliórque. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutē læuandámque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: & oculis iumentorum inspuitur. Hæc de sale dicta sint.

[a] batuātur rectè vincta hulcera.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. X.

NOn est differenda & nitri natura, nō multum à sale distans, & eo diligentius dicēda, quia palàm est & Medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam

Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos canescentibus siccitate cõuallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridẽ in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosúmque in [a] Clytis Macedoniæ, quod vocant chalastricum, candidum, purúmque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidémque cessat ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam, cùm cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri nec effluere. His autem diebus, quibus gignitur si fuere imbres, salsius nitrum faciũt. Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosúmque est. Fit penè eodem modo, quo sal nisi quòd salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non (vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statímque vt densari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrariis.[b] Sic quoque olei natura interuenit, ad scabiem animalium vtilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat, Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse pota-

[a] Ghytis *Vet.*

[b] Hîc quoque. *i. in nitro Vet.*

rique, inferiores nitrosas. In nitro optimum quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturásque omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptiis. Nam circa Naucratim & Memphin tantùm solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis: multíque sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cùm ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri [a]incitatis, etiamsi caderet. Alij [b]operimentum fermento gigni existimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mobilibus distillans. Specus eos [c]colycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putant Lydium. Probatio, vt sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. [d]Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quàm maximè spongiosum fistulosúmque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facilè resoluitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliâs igni non exilit nitrum: nihílque gignit aut alit cùm salinis herbæ gignãtur, & in mari tot animalia, tantum algæ.

Sed

[a] incientibus. *i partui vicinis vt supra ca. 37. lib. 11. Vt de Tur. cap. 23. li. 20.*
[b] operimẽtorum
[c] cochlacas *Dal.*
[d] *Alij leg.* Aphronitri.

Sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet, non hoc tantùm argumento, sed in illo, quòd nitrariæ calceamenta protinus consumunt, aliàs salubres, oculorúmque claritati vtiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè sanantur: ibi facta, tardè. Ciet & sudorē cum oleo perunctis, corpúsque emollit. In pane salis vice vtūtur Chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autē calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quę euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuāda, sicut in papulis pustulísque. Quidā in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cū arida iride adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuuat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cū pipere colluantur: item cum porro decoctū. Nigrescentes dentes crematum dentrificio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, ęquo pondere ex aceto, Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ extrahit, aut cùm vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto cor-

pore cum axungia. Contráque canis morsus, addita & resina initiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illinitúrque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè[a] cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta fit, ex aqua, vomitionésque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmq; doloribus. [b]Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutúmque posteà cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro

[a] in sudore datũ *Dal.* ex *Diosc.*

[b] Paralysi linguę *Vet.* ex *Diosc.*

& oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis[a] in balineis vti folio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

a *Aliàs* in balneorū solio vti nitro.

De spongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarū genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spissioréfque, persorbentes, & quæ tinguntur in deliciis aliquando & purpura: alias fœminas maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus durioresalias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis Candidę cura fiunt, è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, vt candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahíque ad sonum exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitę, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magísque humidas: sed minùs in calida aqua minúsque vnctas, aut vnctis corporibus impositas & spissas minùs adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi: eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cętero recentes discutiunt, molliunt, mitigant.

Veteres conglutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis vtilissimè fouentur. Sanguis rapitur in secando, vt curatio perspici possit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliàs aceto salso madidę, aliàs è posca. Si ferueat impetus ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ea aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nũc ex vino & oleo nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coërcent, rapiúntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropici, siccæ, vel ex aqua tepida poscáve, vtcunque blandioribus opus est, [a] operirívе aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæq; e inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca ignibus sacris ex aceto efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiosè operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem dolorémque ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè subinde hume-

[a] *Aliàs leg.* aperirívе

me-

mectandæ. Africanæ cinis cũ porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantùm, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimũ proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentésque carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorúmque affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomine eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacásque, ad fouendum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spõgiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorumque, per rerum ordinē, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile poßit inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis versúmq. totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris.

CAPVT I.

TAmen omnia hæc paritérque eôdem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echenis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, virésque tantas compescit, & cogit stare nauigia; quod non vincula vlla, non anchoræ

pon-

pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, nõ retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc [a] tantilla est satis contra tot impetus, vt [a] vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponũt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properantis circũire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cęsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis vt res est etiam auspicalis pisciculus. Si quidem nouissimè tum in vrbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quęrerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderúntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorúmque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteáque videre, eũ limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerẽ conchas quoque eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque è Græcis alij lubri-

[a] *Aliàs* tãtilla vis est.

cos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (vt diximus) prodiderũt: alij sale aduersatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu in remediis sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodẽ mari torpedo, etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgáve attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quòd si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantùm & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Non sunt minùs mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciũt. Remedio est mas: ob id induratus sale, vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet: Vescitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piscis: tenerescit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines quibus impactus est: piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertíque temporis veneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem: inuicémque ibi hominem illi pro veneno esse: ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem amplio

rem multò, ſicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ ſcripſit ad C. Cæſarem Auguſti filium de Arabia tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & recentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe, pinguique eius negotiatores & omnium piſcium adipe camelos perungere in eo ſitu, vt aſilos ab his fugent odore.

De ingeniis & manſuetudine quorundam piſcium & vbi ex manu edant, & vbi reſponſa dantur ex piſcibus.

CAP. II.

MIhi videntur mira & quæ Ouidius prodidit piſcium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inſcribitur. Scarum incluſum naſſis non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudæ ictib. crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum eius ſi forte alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupũ rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum tranſire rete. Muręnam maculas appetere ipſas conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachiiſque cõplecti, non morſu: nec priùs dimittere, quàm eſcã circunroſerit, aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiáſque non ignorat, auiditas tamen tanta eſt, vt cauda verberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. Murænæ amplius deuorant,

quàm hamum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spináque lineam presecare. Licinius Macer murænas tantùm fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus vt diximus ob id sibilo à piscatoribus, tanquam serpentibus, euocari & capi pinguescere lactatu, fuste nō interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certū est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine scamis, totúsque capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates[a] mutari. Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium rostro mucronato esse ab hoc naues perfossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idē loligines euollare ex aqua tradit, tanta multitudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere, in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Appollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est cōsultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in latu Veneris æditorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adultantes scalpūtur: ora hiantia manibus

[a] Minitari Dal.

nibus inferendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdẽ insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo cõstare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum, cùm capiatur. Esse verò illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hîc subiiciã: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria faciliùs compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minùs parcerent, eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentiũ cõstãt. Gignitur quidẽ & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimũ in Gallico sinu circa Sthœcadas insulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximéque rubens, sed molle, & ideò [a] vtilis-

[a] *Vide num rectius legatur* vilissimũ, *vt est in vetust. cod.*

simũ Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat, itaque occupari, euellíque retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de causa curalium vocitãtum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideũ, vel rursus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est: quàm fœminis nostris vniones Indici. Aruspices eorum vatésque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Priùs quàm hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabãt eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, vt perquàm raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contráque torminum & vesicæ ac calculorum mala in puluerem igne redacti, potíque cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnũ afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpiùs poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est vsquam venenatius, quàm in mari pastinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari diximus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas pręcipuè, sicut in terra ser-

pentes

pentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni. Percussis verò ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicinæ, & obseruationes.

CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, quos castores vocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cùm capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimò paruos esse substrictósque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cùm veri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne vesicas quidem esse, cùm sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum [a] corrumpi fraude, coniicientibus gummi cũ sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano perunctо capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarúmq; exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorumvitiis, ischiadicis,

a corrũpitur fraude coniicientium gũmi, aut hammoniacum cũ sanguine, & castoreo. *Ex Dioscor.*

ſtomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad craſſitudinem mellis cum ſemine viticis, ex aceto aut roſaceo. Sic & contra comitiales ſumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera eſt miſturæ. Quippe aduerſus ſcorpiones ex vino bibuntur: aduerſus phalangia & araneos, ex mulſo, ita vt vomitione reddãtur, aut vt retineantur, cum ruta: aduerſus chalcidas, cum myrtite: aduerſus ceraſten & preſteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduerſus cæteras ſerpentes, cum vino. Dari binas drachmas ſatis eſt: eorum quæ adiiciantur, ſingulas. Auxiliantur priuatim contra viſcum ex aceto: aduerſus aconitum ex lacte, aut aqua: aduerſum elleborum album ex aqua mulſa nitróque. Medentur & dentibus, infuſi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, ſi cum meconio. Claritatem viſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Vrina quoque fibri reſiſtit venenis, & ob id in antidota additur. Adſeruatur autem optimè in ſua veſica, vt aliqui exiſtimant.

De teſtudine, & multorum piſcium medicinæ, & obſeruationes. CAP. IIII.

GEminus ſimiliter victus in aquis terráq; & teſtudinum: effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in vſu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo teſtudinum genera, terreſtres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua viuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terreſtrium carnes ſuffitionibus propriæ, Magicíſque artibus refutandis, & contra venena ſalutares produ͂tur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedi-

b uſque

búſque pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo ſumptæ, ſtrumas diſcutere, ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem viſus facit, ſuffuſionéſque oculorũ tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum ac ſimilium, & ranarum venena auxiliatur, ſeruato ſanguine in farina pilulis factis, & cùm opus ſit, in vino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus pedum rimas hulceráq; ſanat. Squamæ è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, Venerem cohibẽt. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoque eſſe, quæ portentoſa Magi demonſtrent: aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admiſtis. Oua durata, illinuntur ſtrumis, & hulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admiſtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclarè auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniáque capitis hulcera curantur. Inareſcere autem eum oportet, lentéque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita his, & cũ hordeacea farina: aceto quoque admiſto, vt ſit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & veſpertina dantur, dein poſt aliquot dies veſpera,

Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quòd si dentes per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásq; orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item attentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollítque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, vnicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarúmque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino testudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum mel.e emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras vel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinémque vitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aeizoo herba tuso, admisto vnguento & semine lilii ante

accessiones si perungantur ægri, prÆter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinē quintadecima Luna capi oportere, vt plus pinguiū reperiatur. Verùm ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinū sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt, qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant: ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidē promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardiùs ire nauigia, testudinis pedē dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse vniuersitatem animalium, maiorísq; rem miraculi: sed hoc vtilius est vitæ, contributa habere remedia, cùm aliud alij prosit, aliud alibi faciliùs inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

VEnenatū mel diximus vbi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidiū cruditásve, quæ sit grauissima, incidat, testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincúmque Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpiùs verò, quantum veneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item contra pastinacā & scorpiones terrestres marinósq;, & dracones, & phalangia illitus sumptúsve in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis con-

tra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina vulpino sanguine illita & affixa limini superiori, aut clauo ęreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorúmque cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita vt ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut elape dipsadéve percussis. Contra scorpiones largiùs sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita vt sitis toleretur: & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim cõtra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contrà canis rabiosi: vel si non sint ferro vstæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem murinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinę suæ, qua ferit, venenum ipse impositus, vel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur iúsve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes suprà dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ viuenti

linguam,

linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsáque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quęcunque interrogauerit vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si vera sunt, multo vtiliores vitæ existimentur ranæ, quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obiicique formicis oportere, eam partem quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quæ in vepribus tantum viuunt, ob id rubetarum nomine, vt diximus, quas Græci phrynos vocant, grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorū. Mira de his certatim tradunt autores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo quod sit in dextro latere, in aquam feruentem deiecto, refrigerari vas, nec posteà feruere, nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibúsq; erosis, singula in [a] solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere videatur apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorē concitari, & iurgia addito in potionē. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recēti, aliásque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor verò etiā efficacius est. Coluber est in aqua viuēs: huius adipē & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiuuari dicūt, nihil cōtrà bellua audēte. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur.

[a] oleū. *Ch.*

Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recẽtes, seu cinere adseruato, contra venena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino, vel si non sit, caprino, vel quocunque. Addi & vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciũt gentianam, & dant in vino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos vino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem verò cancris cũ ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cũ ocimo ipsos cinerémve eorum percussis imponunt. Minùs in omnibus his marini prosunt, vt Thrasyllus autor. Nihil autem æquè aduersari serpentibus, quàm cancros, suésque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol sit in Cãcro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones valẽt impositæ. Inter venena sunt piscium porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perungũt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyænæ & oleũ è lẽtisco & cera misceat. Murænæ morsus ipsarũ capitis cinere sanãtur. Et pastinaca cõtra suum ictum remedio est, ci-

nere

nere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius, quicquid simile est croco capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maximè prosunt, & iis qui succũ Carpathij biberint, præcipuè eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia.

CAP. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & ostrea aduersantur. Idem videtur, nec potest videri satis dictum esse de his, cùm palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara sunt. Gignũtur tamen in petrosis, carentibúsque aquarum dulcium aduentu, sicut circa Grynium & Myrinã. Grandescunt sideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnãtia, atq; vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minùs appetunt cibos. Variant coloribus rufa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeiis. Præcipua verò habẽtur, in quacunq; gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potiùs spectãda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenosis, sed solido vado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, at tota in aluo. Addũt peritiores notã, ambiẽte purpureo crine fibras,

eóque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferríque in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Auerno compasta, & suum retinere succum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudētur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua: quæq; peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quæ subiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora [a] Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucēsibus, sicciora Coryphantenis, [b] teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse vlla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda essent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachū vnicè reficiūt: fastidiis medentur. Addidítque luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione fit, liberāt. Vesicarum hulcera quoq; repurgāt. In conchis suis vti clausa venerint, mirè distillationib. prosunt. Testæ ostreorum cinis vuam sedat, & tonsillas admisto melle. Eodē modo parotidas, panos, mammarúmque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritib. quoq; & eruptionib. pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tūdantur, strumas sanāt & perniones pedū. Purpuræ quoq; cōtra venena prosunt. Et algā maris theriacen

[a] Adulitis, *Vet.* Getulicis, *Massa.*
[b] tenuiora, *Massar.*

esse,

esse, Nicāder tradit. Plura eius genera, vti[a] diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáve crispo. Laudatissima quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingēdis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui posteà non possit. E vino iubet eam dari.

[a] dixi- Alia lōgo folio, alia latiore, rubente, alia crispo. *Ve.*

Ad alopecias, & capillos, & oculorū, & auriū, & dentium, & faciei vitia. CAP. VII.

ALopecias replet hippocāpinus cinis nitro & adipe suillo mistus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrāt sanguisugæ, quæ in nigro vino dieb. lx. cōputruere. Alij in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextariū in vase plumbeo iubēt putrescere totidē diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantā vim habere tradit, vt nisi oleum ore contineāt qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testæ cinis cū melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel si nō vrantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorū superuacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander quoque in Comœdiis. Idē piscis & vranoscopos vocatur[b] ab[b] oculo quē in capite habet. Et coracini fel

[b] oculos. *Dal.*

excitat visum. Et marini scorpionis ruficum oleo vetere aut melle Attico incipiẽtes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc vsum vtilissimi minimi: Item pectunculi salsi triti cũ cedria: & ranę quas diopetes & calamitas vocãt, sanguis earũ cũ lacryma vitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorẽ ruborémq; sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabritias emẽdat. Inuertunt itaq; genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulũ, rosaceóq; inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curãtur in farinã trita & ex aceto illita. Extrahit & [a]squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cũ sale & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiiciunt & ossiculis eius genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranísque, & cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla appellatur picis, cui glutinosum est corium: idémque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri dicunt ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica cãdicans & carens venis squamísque, & quæ celerrimè liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant.

[a]squamas oculorum eius cinis. Cicatrices cum melle *Vet.*

&

& tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, ſiniſtro læuus ſuſpenſi è collo natiui coloris panno, lippitudines ſanant. Quòd ſi per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati ſimiliter in putamine oui. Reliquæ carnes impoſitæ ſuggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo, mederi lippitudini dicunt. Eſt parua rana in harudinetis & herbis maximè viuens, muta ac ſine voce, viridis, ſi fortè hauriatur, ventres boum diſtendens. Huius corporis humorem ſpecillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipſáſque carnes doloribus oculorum ſuperponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidam: ſuccum earum, qui ita effluxerit, admiſcent lacrymæ quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebras emendant inutilibus pilis[a] exemptis, acu inſtillantes hunc ſuccum in veſtigia euulſorum. Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putreſcentes, & hoc vtebatur multis variíſque per aquationes autumni naſcentibus. Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo vaſe. Idem tæniæ iecur ſiccatum pondere x. iiij. cum oleo cedrino perunctis pilis ix. menſibus. Auribus vtiliſſimum bati piſcis fel recens, ſed & [b] inueteratum vino: item [c] banchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum roſaceo infuſum: vel caſtoreum cum papaueris ſucco. Vocant & in mari pedunculos, eóſq; tritos inſtillari ex aceto auribus iubent. Et per ſe conchilio infecta lana magnopere prodeſt. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Súntque qui præcipuè contra omnia aurium

a exemptis acu, inſtillãtes. *Vet.*

b in vetere *Ch.*

c Bacchi, *Dal.*

vitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo priùs mitigãdas iidem præcipunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissimè prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatóque, vt ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dolore vtilissimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera[a] eluta in nouo vase, deinde trita prosunt doloribus. Æquè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustæ tritæque & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineatúrque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspẽdebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, ídque è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillarésque ita sanari dentes præcipuè putant, mobiles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalli-

[a] exusta, Vet. & Gal. ς. κατὰ τόπους

adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dentium stabilirent. Necnon xxxvj. ranarum corda in olei veteris sextario sub æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprà scripta ex marina tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundem salis addi atque fricari. Enhydris vocatur à Græcis coluber in aquis viuens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus cutémque erugat, extendítque septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt, quæ vocant Græci[a] colycia, alij corythia, turbinata æquè, sed minora multò, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein cõtusa, colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo conditur, & in

[a] Quidã leg. cochlidia, Alij corythia, qua de re cõsule Dalec.

vſu quatuor drachmis eius binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo ſpumæ argenteæ adduntur, aſperſáque aqua teruntur vnà. Sic illita facies poſt quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæteríſque vitiis ex oſſibus ſepiarum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera.

Promiſcuæ medicinæ. CAP. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec ſit craſſitudo mellis. Fit in mari & halcyoneũ appellatum, ex nidis vt aliqui exiſtimant, halcyonum & ceycum: vt alij, è ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alij è limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereũ ſpiſſum, odoris aſperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicoſius, ſpongiæque putri ſimile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Mileſium vocatur. Quo candidius autem hoc minus probabile eſt. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vſus toſtis & ſine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vſus eſt: Attalus thynni recẽtioris adipe ad hulcera. Murænarum muria, & capitum cinis cũ melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis eius qui rana in mari appellatur, oſſiculo de cauda, ita vt nõ vulneret, prodeſt. Id faciẽdum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & paſtinacæ radio, & lepore marino impoſito, ita vt celeriter remoueantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: Item ſcolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combuſto ex melle.

Miri-

Mirificè prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia vetere, muricúmque cinere ex oleo ad parotidas strumásque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso misto ranis decoctis ex oleo & sale, vt sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, tetano: spasticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aqua anginis medentur gargarizati, aut è vino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri, recentes, salsíve in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis vtilissimè potatur. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus. cùm destillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectísque interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea vociferans. In huius os si quis expuat, ipsámque dimittat, tussi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ.

CAP. IX.

IOcineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheáque similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextariis duobus per dies, quindecim. Aluũ emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillimè purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maximè. Optimum è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgant & cybia vetera, priuatímq; cruditates, pituitas bilémque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, viuúntque in algosis, gratíssimi autumno, & vbi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipémque minuere. Itaque vtilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodesse felli pituitæque pulmonis, iocineris, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tan-

tùm vexant, vocémque obtundunt. Hulcera quæ serpant, aut sint purganda, sanant: Item carcinomata. Cremati autem, vt murices, & morsus canum hominúmque cum melle, lepras lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut [a]opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species, in mitulos, qui [b]salem virúsque resipiunt, myscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquando atque hirtæ, tenuioribus testis, carne [c]duriores. Mituli quoque vt murices, cinere causticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, & oculorum a[l]bugines, caliginésque atque in aliis partibus sordida hulcera, capitísque pustulas. Carnes verò eorum ad canis morsus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris satiui radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. Tethea torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur hæ in foliis marinis sugentes, fungorum veriùs generis, quàm piscium. Eædem & tenesmum dissoluunt, renúmque vitia. Nascitur & in mari absinthium, quòd aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maximè Ægypti, exilius terrestri. Aluum soluit, & noxiis animalibus intestina liberat. Soluunt & sepiæ. In cibo dantur cum oleo, & sale & farina decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum soluunt. Ius piscium in patina cocto rum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum sistunt,

[a] *Alias* opocarpason
[b] scillam *Gesn.*
[c] dulciores *Gesn.*

a albo. Ch. vrinam cient,in vino a aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti,singulis eorum drachmis. Ileos & inflationes castoreum cum dauci semine & petroselini quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor, tormina verò cũ aceto vino misto. Erythini in cibo sumpti sistunt aluum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ,ita vt pastilli fiant:fel siue cor earum cum melle tritum, vt tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo:item rhombus viuus:dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pendere oboli potus: enhydridis iecur: blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinam mouent,renúmque pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lactè maximè sanant: echini verò cùm spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas,alij aulos vocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. Sepiæ quoque oua vrinã mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquatici colubri, item hydri tritum potúmque calculosis prodest.

Ischia-

Iſchiadicos autem liberant ſalſamenta ex ſiluro infuſa clyſtere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilum mullorũmque. Comburuntur autem in fictili vaſe. Illini cum melle debent. Item in capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, ſicut pelamidum ſalſarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi coërcet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: ſciænæ interanea & ſquamæ combuſtæ: ſcorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum teſtæ contuſæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroque modo, ſiue diſcutere opus ſit incipientes, ſiue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum, ceræ & thuris drachmas x x. ſpumæ argenti xl. cineris muricũ x. olei veteris heminam. Proſunt per ſe ſalſamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum puſtulas diſcutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impoſitæ. Similiter percę ſalſę è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta. Hæc eſt, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles vſus exeunt. Proſunt & ſmarides illitæ: item muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus ſuis. Carbunculos verendorum priuatim ſalſamenta cocta cum melle reſtinguunt. At teſtem, ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius

sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cinerémque ex vino Signino dari. Podagris articularibúsque morbis vtile est oleum in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli marini, cuius & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua suprà dictum est: obseruatúrque in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríque marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicque cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininóve, aut cum Punici succo: quidam ex aceto mulso. Nec nō aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His vero qui, sæpius corripiuntur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens verò correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur: item muris vel te-

testitudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates. CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, vt perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligātur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniũtur in capite, alligantur in linteoleo. Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita vt quinque diebus eum qui alligauerit, nõ cernat æger: ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberant, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ & rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucopheo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. aliqui verò sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita vt cæcas dimittant in aquam tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adaligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes.

Quidam ob id asseruant sale, vt dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ vtiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitati [a] saporis occurritur tactis naribus vnguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ. ac pro cibo sumptæ, ita vt bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, vt citra fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse tradunt. Adusta sanantur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuitialium cinere. Putántque vtendum cum cera & adipe vrsino. Prodest & febri ranarum fellis cinis: Ignes sacros restinguunt ranarum viuentium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, [b] salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiémque non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere: item ichthyo

[a] odoris occur. fartis *Vet.* soporis *M.*

[b] *Vox* salsamen. *deest in Manusc. cod.*

thyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitóque. De quo & hæc traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, [a] & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, vitiúmque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticésque viuat, minima omnium & viridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diuersus hirundinum, quas sanguisugas vocant ad extrahendum sanguinem vsus est. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quòd admissæ semel desiderium faciunt circa eadẽ tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittẽdas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinũ è Consularibus patriciis, cùm ad genua admisisset. Inuehunt virus remedio verso: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo [b] sugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatímque morientium capita se contrahunt: nec relinquũtur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum

[a] & ideo salé nõ *Vet.*

[b] sugentiũ ora. *Vet.*

pice liquida combuſtarum cinis, narium profluuia ſiſtit, ſucco porri mollitus. Extrahunt tela corpori inhærentia ſepiarum teſtæ ex aqua, ſalſamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, ſiluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo naſcitur, carnes impoſitæ recentes ſiue ſalſæ. Eiuſdem cinis extrahit, & adeps: & cinis ſpinæ eius vicem ſpodij præbet. Hulcera quæ ſerpunt, & quæ ex iis excreſcunt, ex capite mænarum cinis vel ſiluri coercet. Carcinomata percarum capita ſalſarum, efficacius ſi cineri earum miſceatur ſal, & cunila capitata, oleóque ſubigantur. Cancri marini cinis vſti cum plumbo, carcinomata compeſcit Ad hoc & fluuiatilis ſufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miſcere cineri. Phagedænæ ſiluro inueterato, & cum ſandaracha trito: cacoëthe & nomæ putreſcentia cybio vetere ſanantur. Vermes verò innati ranarum felle tolluntur, fiſtulæ reperiuntur, ſiccantúrque ſalſamentis cum linteolo immiſſis. Intráque alterum diem callum omnem auferunt, & putreſcentia hulcerum, quæque ſerpunt, emplaſtri modo ſubacta & illita. Et ſalpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum teſtæ cinis. Carbunculos coracinorum ſalſamenta illita diſcutiunt. Item mullorum ſalſamenti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel ſcorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis vtuntur; fel ſcorpionis marini rufi: ſmatides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium ſcabri-

britiam cinísque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glaucifcus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini pilos in mammas, vel muricum carnes appositum tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefactu. Percarum vel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, vuluæ medetur: suffitione quoque secundas extrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini viuentes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in vino potíque. Item siluri suffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sist re ex hyssopo purgare Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuósque partus vtitur illis, cũ quinis lapathi radicibus, cũ ruta & [a]fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt, lactísque vbertatem faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contráque vuluam olfa-

[a] filigine Vet.

ctum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam vti eodem prodeſt cum panace in iiij. cyathis vini: & à frigore laborantibus ternis obolis. Sed ſi caſtoreum fibrúmve ſupergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, ſi ſuperferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: ſi capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduóque aſſeruetur ſub dio, faciles partus facere poſteà, quoties inferatur. Adiuuare & paſtinacæ radius adalligatus vmbilico æſtimatur, ſi viuenti ablatus ſit, ipſáque denuo in mare dimiſſa. Inuenio apud quoſdam oſtracium vocati, quod aliqui onychem vocāt: hoc ſuffitum vuluæ pœnis mirè reſiſtere. Odorem eſſe caſtorei, meliúſque cum eo vſtum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoëthe eiuſdem cinere ſanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt cancro fœmina, cum ſalis flore contuſo poſt plenam Lunam, & ex aqua illito. Pſilothrum eſt thynni ſanguis, fel, iecur, ſiue recentia, ſiue ſeruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria plumbea pyxide aſſeruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obſtetrix. Eadem vis eſt pulmonis marini: leporis marini ſanguine & felle: vel ſi in oleo lepus hic necetur. Cancri ſcopolendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto ſcillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum xvj. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione deſcripſimus, ſanies efficaciſſimè pſilothrum eſt, ſi recens illinatur: & ipſa arefacta ac tuſa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vaſis. Eādē menſura alij quin-

quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus vretium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúsque multùm confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatúsque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium fecus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriaseísque infantium spongia frigida crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frôtis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, félve torpedinis viuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes sale adseruatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo sumpti: iecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiúntque ita curatos non repeti posteà. Et

Sæpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus. Latinè adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, vbi se miscent. Vim habet causticam, ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur vstus, & hulceribus veteratis:[a] folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta vis est, vt in lucerna addito Æthiopas videri ablato priori lumine. Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur: vel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt baculum ipsa præluceat.

[a] folia igni sacro: radix extrahit quę infixa sũt corpori. *ex Diosc.*

Animalium omnium in mari viuentium, centum septuaginta sex genera esse.

CAP. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extráque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur enimalia cẽtum septuaginta sex omnino generum esse, eáque nominatum cõplecti: quod in terrestribus volucribúsque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Æthiopiæque aut Scythiæ desertorúmve nouimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multò plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taproba-

ne,

ne, insulæque aliæ Oceani fabulosè narratæ. Profectò conueniet, non posse omnia genera in contemplationem vniuersam vocari. At hercule in tanto mari Oceano quæcunque nascuntur, certa sunt, notioráque, quod miremur, quæ profundo natura mersit. Vt à belluis ordiamur arbores, physeteres, balænæ, pristes, Tritones, Nereides, elephãti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma arietes, delphini, celebrésq; Homero vituli. Luxuriæ verò testudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nusquã mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij. serræ: communésque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantùm ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, banchus, batrachus, [a] belone, quos aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborũ genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias assellorum generis, ni minor esset. Colias, siue parianus, siue saxitanus à patria Bętica, lacertorum minima: ab iis Mæotici cybium. Ita vocatur concisa pelamis, quæ post xl. dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cùm in Pontum è Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus callionymus, siue vranoscopus, cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos vrticam vocamus. Cancrorum genera, chamætrachea, chamæleos chamæpelorides generis varietate distantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ sunt maiores, quàm pelorides, colycia siue corophya. Concharum genera, inter quæ

[a] belonæ quas acus. *Vet.*

& margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyles, [a] melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has sunt rotundæ in oleario vsu cochleæ, cucumi, cynopus, cammarus, [b] cynosdexia, draco. Quidā aliud volunt esse dracunculū. Est autem gracculo similis. Aculeos in brāchiis habet ad caudam spectantes. Sic & scorpio lædit, dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locustrarū generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis, prætereà brachia duo binis articulis, singulísque forficulis denticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus, [c] hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocāpos, hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo volitans, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ: mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myscus, murex, oculata, ophidiō, ostrea, otia, orcynus. Hic est pelamidum generis maximus, neque redit in mæotin, similis tritoni, vetustate melior. Orbis, orthragoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phorcus, phitharus, passer, pastinaca. Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis Altini, Antij, in insula Alexandriæ in Ægypto pectūculi, purpurę, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem squatum vocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita vocatur pelamis lōga, ex Oceano veniens. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopendra, smyrus,

[a] meliceribali. *Dal.*

[b] synodontis. *Dal.*

[c] hippeis. *Dal.*

ſmyrus [a]ſcepini, ſtrombus, ſolen, ſiue aulos, ſi- a *Al.ſepię.*
ue donax, ſiue onyx, ſiue dactylus, ſpondylus,
ſmarides, ſtella, ſpógia. Turdus inter ſaxatiles
nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam
vocant. Theſſa, torpedo, tethea. Triton pela-
midum generis magni: ex eo vræa cybia fiunt.
Vrenæ, vua, xiphiæ. His adiiciemus apud O-
uidium poſita nomina, quæ apud neminem a-
lium reperiuntur: ſed fortaſsis in Póto naſcũ-
tur, vbi id volumen ſupremis ſuis temporibus
inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis viuentem,
orphum rubentem, rhacinúmque pullum, pi-
ctas mormyras, aureíq; coloris chryſon. Præ-
tereà paruum teragum, & placentem cauda la
brum, epodas lati generis. Præter hæc inſignia
piſcium tradit channem ex ſeipſa concipere,
glaucum æſtate nunquam apparere, pompilũ
qui ſemper comitetur nauigiorũ curſus, chro-
min qui nidificet in aquis. Helopem quoq; di-
cit eſſe noſtris incognitũ vndis: ex quo appa-
ret falli eos qui eundẽ acipenſerẽ exiſtimaue-
runt. Helopi palmã ſaporis inter piſces multi
dedere. Sunt prætereà à nullo autore nomina-
ti, ſudis Latinè appellata, à Græcis ſphyræna
roſtro ſimilis nomine, magnitudine inter am-
pliſsimos, rarus, ſed tamen non degener. Ap-
pellantur & pernæ concharum generis, circa
Pontias inſulas frequentiſsimæ. Stant velut
ſuillo crure lõgo in harena defixæ, hiantéſq;,
quà limpitudo eſt, pedali nõ minùs ſpatio, ci-
bum venantur. Dentes in circuitu marginum
habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondy
lo grandis caro eſt. Et hyænam piſcem vidi in
Ænaria inſula captum, caput exerentem. Prę-
ter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, &
algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXIII.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

METALLA *nunc, ipsæque opes & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita, aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædésque. Persequimur omnes eius fibras, viuimúsque super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi poßit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuique fodiendi caussa medicina est? Quanquam & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilisque in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur: vt repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset*

vita,

vita, ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, cõcupiſceret breuitérque niſi quod ſecum eſt? Eruitur aurum & chryſocolla iuxtà, vt pretioſior videatur nomen ex auro cuſtodiens. Parum enim erat vnam vitæ inueniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentũ auaritia: boni cõſuluit interim inueniſſe minium, rubentiſque terræ excogitauit vſum. Heu prodigioſa ingenia, quot modis auximus pretia rerum! Acceſſit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obſcœnitates bibere. Abiecta deinde ſunt hæc, & ſordere cœpere: & auri argentique nimiũ fuit. Murrhina & cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentũ opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis, turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat: & aurum iam acceſſio eſt.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equeſtri ordine, & de iure anulorum aureorum.

CAPVT I.

VTinámque poſſet è vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi autores dixere, proſciſſum conuiciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita

enim (vt opinor) commercia victus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuísque rebus emptitasse tradit: quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ. Pessimum vitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nã de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quãquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculúmque id, non gestamen intelligi voluerit. [a] Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis nõ etiam fabulosiorem fateatur? manus & prorsus sinistræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, vnde hic anulorum vsus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtãtur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum vocabant, posteà & Græci & nostri symbolum. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse

[a] Gygæ. Tur.

habuiſſe aureos, manifeſtum eſt. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratiſsimi intelligebantur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea cauſa publicè accepiſſent: vulgóque ſic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, [a] æquè triumphantis, & ſerui fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ anulus ferreus mittitur, íſque ſine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuiſſe anulos video: nuſquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea argenteáque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, læuíſque manibus ac latentibus induit, cùm ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quòd ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam[b] conſertoris vſu, argumentum eſt, maius in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo neſcio an prior vſus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore.

[a] æqua fortuna triumphantis, & ſerui coronam, &c. *Tur. & M.*

[b] *Turn. legit* ſartoris. *Dal. retinet vocem* conſertoris, *i. à militis gugnacu.*

Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro [a] duo millia pondo auri perisse, Pompeij tertio Consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorũ præda fuit, detractúmque ab his in parte captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorúmque tantundem, nec ampliùs fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cùm Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoq; obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æditŭum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim expirasse, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantùm millia pondo, cùm capta est Roma anno trecẽtesimo lxiiij. fuere, cùm iam capitum liberorum censa essent clij. millia quingenti lxxx. In eadem post annos cccvij. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterísque omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti vij. millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo quindecim millia, argenti pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem vsus anulorum non ante Cneum Flauium Annij filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus fastis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assiduè sagaci

[a] M. Crassum duo millia p. a. rapuisse suo & Põp. Turn.

ſagaci ingenio, promulgaueràtque, vt Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Conſules fuerant. Additum Flauio, vt ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, vt anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur Annalibus. Fallit pleroſque, qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrātur. Eſt enim adiectum hoc quoque: ſed & phalera poſita, propter quæ nomen Equitum adiectum eſt. Anulos quoque depoſitos à nobilitate, in Annales relatum eſt, nō à Senatu vniuerſo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio COSS. Flauius vouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cū ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc ſupra comitium erat. Inciditque in tabella ærea eam ædem CC. quatuor annis poſt Capitolinam dedicatam. Ita ccccxlviij. à condita vrbe geſtū eſt: & primum anulorum veſtigium extat. Promiſcui autem vſus alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter [a] potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Druſum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo ſocialis belli, & exitia rerū. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote cùm memoria autorum multi Prętura quoq; fūcti, in ferro conſenuerint: ſicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fuſidium illū, ad quē Scaurus de vita ſua ſcripſit in

[a] potuiſſet, *Tur.*

Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro degunt: hodiéque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurúmque millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant: id Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt: [a] alia per sese mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Seruij Tullij statuis videmus. Posteà pollici proximo induere, etiam Deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnũ tantùm quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur: & vnum in minimo digito habuisse, prætiosioris in recõdito suppellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant.

[a] alij per sese mero auro, decolorant. *Lyps.*

ſtentant. Aliis plures quàm vnum, geſtare labor eſt. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter caſum tutius gemmarum ſollicitudini putant. Alij ſub gemmis venena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus oratorum Græciæ, anulóſque mortis gratia habent. Denique vt plurimùm opum celera anulis fiunt, Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocẽtia, in qua nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur à rapina. Hoc pro fecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac ſeruorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporéſve dominorum gentiles, omnem victum in promiſcuo habebant, nec vlla domi cuſtodia à domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: grauatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis autoritatem eius rei intelligere circa Polycra tem Sami tyrãnum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum vrbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem vſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumẽto eſt conſuetudo vulgi, ad ſpõſiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare poſſimus, nummos antè apud nos, mox cœpiſſe anulos. De nummis paulò pòſt dicetur. Anuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum:

quanquam & hoc serò: vulgóque purpura latiore tunicæ vsos inuenimus, etiam præcones, sicut patrem C. Ælij Stilonis. Præcanini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inseruere: ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridē id factum: Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iíq; non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicū quoq; non nisi quatuor decuriæ fuere primò: víxque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis: seruatúmque in hodiernum est, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decuriis iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea.

CAP. II.

DEcuriæ quoque ipsæ pluribus discretę nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & iudicum. Pręter hos etiānum Nongenti vocabātur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et diuisus hic quoq; ordo erat superba vsurpatione nominum, cùm alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit equester ordo: anulorúmque autoritati forma cōstituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno vrbis cōditæ dcclxxv. quod miremur, futili penè de causa, cùm C. Sulpitius Galba, dum [a] iuuenalem famā apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgò institores eiusculpę defendi

[a] iuuenalē. Vet.

defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auóque paterno sestetia cccc. cẽsus fuisset, & lege Iulia theatrali in xiiij. ordinib. sedẽdi. Posteà gregatim insigne id appeti cœptum. Proptérque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintã adiicit: tantúmq; natum est factus, vt quæ sub diuo Augusto impleri non poterãt decuriæ, nõ capiãt eum ordinẽ, passímq; ad ornamenta ea etiã seruitute liberari transiliant: quod anteà nunquã erat factum, quoniã in ferreo anulo equites iudicésque intelligebantur: adeóq; promiscuũ id esse cœpit, vt apud Claudium Cæsarẽ in Censura eius vnus ex equitib. Flauius Proculus cccc. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, cõmunicatus est cum seruitiis. Iudicum autẽ appellatione separari eum ordinẽ, primi omniũ instituere Gracchi discordi popularitate in cõtumeliã Senatus, mox ea debellata, autoritas nominis vario seditionum euẽtu circa publicanos substitit: & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit equestre nomẽ in Consulatu suo, ei Senatum conciliãs, ex eo se ordine profectum esse celebrãs, eiúsq; vires peculiari popularitate quęrẽs. Ab illo tẽpore planè hoc tertium corpus in republica factũ est, cœpítque adiici Senatui populóque Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia nouissimè cœptus est adiici. Quinetiã ipsum equitũ nomẽ sæpe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibúsque appellati sunt: deinde flexumines: posteà trossuli, cùm oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum ix.M. sine vllo peditũ adiu

mento cepissent eius vocabuli: ídque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, anteà trossulos vocabãt, nunc equites vocant: ideò quia nõ intelligunt trossulos nomẽ quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam, quæ suprà indicata est, exponit inuitósque etiamnum tamen trossulos vocari. Sunt adhuc aliquę non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argẽteis. Prętéreà armillas ciuib⁹ dedere, quas non habẽt externi. Iidẽ (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuib. Quis primus donatus sit ea, nõ inueni, sed quis primũ donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius Dictator apud lacũ Regillũ castris Latinorũ expugnatis, ei cuius maximè opera capta essẽt, hãc coronã ex præda dedit. Itẽ L. Lentulus COS. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitũ oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filiũ ex priuata pecunia donauit: eámque coronam testamento reipublicæ legauit.

De reliquo vsu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum signatum est æs, argentum, & aurum, & antequàm signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri. CAP. III.

DEorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatũ est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti in Philippicis campis episto-

læ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. [a] Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitísque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in somno quoque vnionum conscientia adsit: etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebémque hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri pedagogiis id damus: balineásque diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiam Harpocratem, statuásq; Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his, quibus admissionem liberti [b] eius dedissent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminũ occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictum vsus est. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare ęris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationib. dicuntur: item impẽdia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, li-

[a] Viriolæ Celt. dic. virię Celtibericæ. *Tur. Dal. ex Isidoro legi posse putat.* Virię Celt. dicuntur. Virilię Celtibericæ.

[b] ius, *Tur. & Lyps.*

bripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Anteà rudi vsos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum: vndè & pecunia appellata. Maximus census cx. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno vrbis [a] d. lxxxv. Q. Fabio cos. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinatius pro quinque, sestertium pro dipendio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum primo bello Punico, cùm impensis resp. non sufficeret, constitutúmque vt asses sextantario pondere ferirẽtur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à iij. vnciis. Postcà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses vnciales facti: placuítque denarium xvj. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro x. assibus datus. Nota argẽti fuere bigę atque quadrigę, & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria semũciales asses facti. Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nunc Victoriatus appellatur lege Claudia percussus est. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum lxij percussus est, quàm argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertiis vicenis,

[a] ↃIↃ.lxxcv Q. Ogulnio & C. Fabio Cõs. Car.

vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios dcccc. [a] Post hęc placuit xl. M. signari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutissimus verò ad xlv. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Optimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circumscripserit: nec iam Quiritum aliquo, sed vniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilo duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuētem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus deliciis væneunt tam aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis vsum in omnibus obscœnis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licētię fuerat, populo aureo puluino subdito Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni pręfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ vtilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanū victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri pe-

[a] Post hæc placuit, L. nummos signari ex auri libris, paulatímque principes imminuêre pōdus: minutissimè Nero ad lv. nummos &c. Bud. li. 3. de Asse.

nuria mundi id venisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo xxxiiij. millia inuenerat, præter vasa aurea aurúmque factum, & in eo folia ac platanum vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talētorum reportauit & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo lxxx. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti au ríque eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclito regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, victo Sesostre Ægypti rege, tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argento vsus est: feráque argēteis vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Itē L. Muræna & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo c. xxiiij. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam vij. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram ix. quam Gallia Comata sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero. Pompeij theathrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi

puli Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio coss. septem annis ante bellum Punicum tertium[a] pondo dcc. xxcij. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum ccc. & lxxxv. M. Itē Sex. Iulio, L. Marcio coss. hoc est, belli socialis initio,[b] dcccxlvj. auri pondo C. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ærario protulit[c] laterum aureorum xxvj. M. & in numerato pondo ccc. Nec fuit aliis temporibus respublic. locupletior. Intulit & Æmilius Paulus,[d] Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium milium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, Cēsura L. Mummij. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magísque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliísque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cùm cedat per vtrunque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogísque durante materia. Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum

[a] *Bud. hic legendū arbitratur.* Auri pondo dcc. M. xxvj. argē- xcij. M. & in numerato trecēties & septuagies quinquies.

[b] *Idem:* auri pōdo dccc. xlvj.

[c] *Idem:* Laterū aureorum quindecim. argēteorū trigintaquinque millia, & in numerato sestertium quadringēties.

[d] *Idē:* Perseo rege victo, è Macedonica prę da, sestertiûm ter millies.

obryxum vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Prætereà mirum, prunæ violentiſſimè igni indomitum, palea citiſſimè ardeſcere: atque vt purgetur, cùm plumbo coqui. Altera cauſa pretij maior, quàm minimum vſu deteri, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúſque ſordeſcant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numeroſius diuiditur, vtpote cuius vnciæ in ſeptingenas & quinquagenas pluréſque bracteas, quaternûm [a] vtroque digitorum ſpargantur. Craſſiſſimæ ex his Præneſtinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fideliſſimè ſimulacro. Proxima bractea quæſtoria appellatur. Hiſpania ſtrigiles vocat auri paruulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc ſtatim aurum eſt, conſummatámque materiam protinus habet, cùm ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis eſt: alia quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuátve pondus. Iam contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum conſtantia: ſupérque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinã Claudij principis, edente eo naualis prælij ſpectaculum, aſſidentem ei, indutam paludamento, auro textili ſine alia materie. Attalicis verò iampridem intexitur, inuento regum Aſię. Marmori & iis quæ candefieri non poſſunt, oui candido illinitur: ligno glutini ratione compoſita: leucophoron vocant. Quid ſit hoc,

[a] vtrobiq; Vet. vtrinque alij.

hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argento viuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accẽsúmq; restinguitur sale, aceto, alumine. Posteà exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente, iterúmque exhalatur igni, vt possit edomitum, mistis pumice, alumine, argento viuo, inductas accipere bracteas. Alumẽ in purgando vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniẽdi auri, & quãdo primùm aurea statua, & medicinæ ex auro.

CAP. IIII.

AVrum inuenitur in nostro orbe: vt omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec vllum absolutius aurum est, cursu ipso tritúque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id est, arenæque lauantur, atque ex eo quod resedit, coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cùm iam inuentum in summo cæspite. Alutationem vocant, si & auro ea tellus subest. Cæterùm montes Hispaniæ aridi sterilésque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis

foditur, canalicium vocant, alij canaliense, [a] marmoris glareæ inhærens, non illa modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliísque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inuento, tellúsque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, multísque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: sidúntque rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minùs temerarium videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt fracturis c. l. libras ferri terram agentibus: egerúntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex latus sequitur. Fossa ambit quiete. Tamẽ in silice facilius existimatur opera. Est nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ mista (candidam vocant) pro-

[a] marmori aut glareæ *Dal.*

pè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihílque durius putant: nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque signum ruinæ, eámque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúve repente operarios reuocari iubet, paritérque ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mente non possit & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciêre esse, cùm fodêre. Tantáque ad pericula euincenda fuit satis causæ sperare quod cuperent. Alius par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis, mõtium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. [a] Corrugos vocant, à corriuatione, credo: nimirum & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altissimis partibus [b] ducitur. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedémque trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ vrion vocant. Ergo per silices calculósve ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinę cauantur, ducenos pedes in quásque partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum, ternûm ferè relinquuntur &

a *Fortè* Corriuos

b ducitur cõuallis, & *M.*

pleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta vi, vt ſaxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Foſſæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant: eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt vlex roris marini ſimilis, aſper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis iam promouit Hiſpania in priore genere: quæ exhauriuntur immenſo labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alij palacranas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Vlex ſiccatus vritur, & cinis eius lauatur ſubſtrato cæſpite herboſo: vt ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Galæciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria. Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominũ in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam vna ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili lapidum ſpecularium modo. Inuitaueratque ſpes Caium principem auidiſſimum auri, quamobrem iuſſit excoqui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens, ſed ita parui ponderis, vt detrimentum ſentiret, illud propter auaritiam

tiam expertus, quanquam auripigmenti libræ xiiij. permutarentur: nec posteà tentatum ab vllo est. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ [a] metallo, quod vocant Albicrarense, xxxvj. portio inuenitur: ideò cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clariùs argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt in calicibus arquus cœlestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna cùm interrogaretur, essétne verum eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, séque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam Gor-

[a] loco M.

gias Leontinus Delphis in templo sibi posuit lxx. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratísque & infantibus applicatur, vt minùs noceant quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ vocantur hæmor-
[a] nitri *Dal.* rhoides. Quòd si [a] trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla vj. & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendísque metallis.

CAP. V.

CHrysocolla humor est in puteis, quos diximus per venam auri defluens crassescēte limo regionibus hybernis vsque in duritiam pumicis. Laudatiorem candem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venam aquis leuiter hyeme

me tota vſque in Iunium menſem, dein ſiccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chryſocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè diſtat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura eſt, quæ lino lanæve, ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila deinde tenui crebro ſecernitur: poſteà molitur, ac deinde ᵃ tenuius ſic cribratur. Quicquid non tranſmeat, reperitur in pila, ſicca dein molitur. Puluis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia ſoluatur: ac rurſus tunditur, dein lauatur in conchis, ſiccatúrque. Tunc tingitur alumine ſchiſto & herba ſuprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert, quàm bibula docilíſque ſit. Nam niſi rapuit colorem, adduntur & ſchytanum atque turbyſtum: ita vocant medicamenta ſorbere cogentia. Cùm tinxere pictores orobitin vocant, eiúſque duo genera faciunt: luteam, quæ ſeruatur in lomentum, & liquidam globulis ſudore reſolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laûdatiſſima in Armenia: ſecunda in Macedonia: largiſſima in Hiſpania. Summa commendationis eſt, vt colorem herbæ ſegetis læte virentis quàm ſimillimè reddit. Viſúmque iam eſt Neronis principis ſpectaculis harenam circi chryſocolla ſterni, cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, introducta opificum turba. Tribus eam generibus diſtinguunt: aſperam, quæ taxatur in libras vij. mediam, quæ denarijs quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. iij. ſublinunt autem harenoſam, priuſquàm inducant, atramento & parætonio. Hæc ſunt tenacia eius & colori

ᵃ tenuis & *Vet. & M.*

blanda. Paræconium, quoniam est natura pinguissimum, & propter læuorum tenacissimum, atramento aspergitur, ne Paræronij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam cæruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœáve, miscenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hãc chrysocollam Medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi vendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam similiter vtentes dicunt. Tẽperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. Signúmque est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetatúrque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supra dicta additis, vnáque contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale Argilo ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrũ albo iungitur, ipsúmque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrúmque funditur: sed & Ægyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius

eius lapis, idémque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterúmque flagranti.

De argento, & argento viuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nulláque sui spe nascitur, nullis, vt in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galænam vocant, quæ iuxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem supernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia: vnde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs Bebelo appellatur hodiéq; qui ccc. pōdo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato mōte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibúsque egerunt aquas lucernarum mensura, amnémque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. O-

dor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentúmque quò mollius eò pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Est & lapis in his venis cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exest ac perrumpit vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant: præter aurum: id vnum ad se trahit. Ideo & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vitiis abiectis, vt & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, qui liquore candido vsum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et alias argentum viuum non largum inuentum est. In iisdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis candidæ nitentísque, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij, alabastrum, alij larbason. Duo eius genera mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior est mas, scabriórque, & minus ponderosus, minúsque radians, & harenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurísque, non globis, dehiscens. Vis eius adstringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideo etiam plerique platyophthalmō id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationésque, farina eius ac thuris gummi admisto. Sistit & sanguinem è ce-

è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera & contra veteres canum morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe spuma argenti cerussáque & cera. Vritur autem ossis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, terittúrque in mortariis admista, aqua pluuiali. Ac subinde turbida transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plūbosissima, quæque subsidit in mortario abiicitúrque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiáque tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat. Iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcémque abiiciunt, ídque quod defluxit, transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoque & collyriis miscent. Scoriam in argento Græci vocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quę vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iisdem metallis & quæ vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argiritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores

in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est, Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata veruculis ferreis, atque in ipsa flamma conuoluta veruculo, vt sit modici ponderis. Est autem, vt ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt sit vtilis, iterum coquitur confractis tubulis ad magnitudinē [a] anulorum, ita accensa follibus, ad separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgentur. Posteà sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cùm desinunt, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbo vase. Alij cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt subinde aqua mutata, siccántque diebus xl. calidíssimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, & vt suprà, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta a-

[a] auellanarum.

qua

qua abluant. Vſus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas, maculáſque, &abluẽdum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúſque emplaſtris ſuprà dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta myrtóque & aceto. Itémque perniones cum [a] myrtis & cera.

[a] myrteo. Dal.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

CAP. VII.

INuenitur & in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non ſolùm maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Iouis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantúmque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Cenſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem cauſam miror, quanquam & hodie id expeti conſtat. Æthiopum populis, totóſque eo tingi proceres, húncque ibi Deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentiùs perſequemur omnia de eo. Theophraſtus XC. annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum (quod tempus exit in vrbis noſtræ CCXLIX. annum) tradit inuentũ minium à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuiſſe originem eius. Reperiri autem iam tum in Hiſpaniis: ſed durum & harenoſum: item apud Colchos in rupe qua-

dam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum verò supra Ephesum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri: dein lauari, farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differētiam artis esse, quòd alij minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat. Homero teste, qui naueis ea cōmendat, aliàs circa picturas pigmentáque rarus. Milton vocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permisto vtriusque animalis sanguine, vt diximus. Neque alius est color, qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamētísque vtilissima est. At hercule Medici, quia cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio, quod venenum esse paulò mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictū est, quia curatio magni operis erat. Præterea vtrunque nimis acre existimatur. Ideo trāsiere ad rubricam, & sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium syncerae nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hispania. Celeberrimum ex [a] Sisaponnensi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere

[a] Olysponensi M.

ficere excoquíque. Romam perfertur vena si-
gnata,ad dena millia ferè pondo annua. Ro-
mæ autem lauatur, in vendendo pretio statu-
ta lege ne modum excideret lxx.[illegible]in libras.Sed
adulteratur multis modis, vnde prædia socie-
tati.Nanque est alterum genus, in omnibus fe
rè argentariis, itémque plumbariis metallis,
quod fit exusto lapide venis permisto, non ex
illo,cuius vomicam argentum viuum appella-
uimus (is enim & ipse in argentum excoqui-
tur)sed ex aliis simul [a] repertis.Steriles etiam — [a] repertis,
plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi — qui steri-
in fornacibus rubescentes, exustíque tundun- — les, etiam
tur in farinam. Et hoc est secundarium mi — plūbi depr.
nium, perquàm paucis notum, multum infra — solo colo-
naturales illas harenas.Hoc ergo adulteratur — re. *Herm.*
minium in officinis sociorū:itē Scyrico. Quo-
nam modo Scyricum fiat, suo loco dicemus.
Sublini autē Scyrico minium cōpendij ratio
demonstrat.Et alio modo pinguentium furto
opportunum est, plenos subinde abluentium
penicillos.Sidit autem in aqua, constátque fu
rantibus.Syncero cocci nitor esse debet.Secū-
darij autē splendor in parietib. sentit vliginē.
Quanquā hoc rubigo quędā metalli est. Sisa-
ponēsibus autē miniariis suę venę harena sine
argento excoquitur.Auri modo probatur. Au
ro candente fucatum nigrescit:syncerū retinet
colorem.Inuenio & calce adulterari.Ac simili
ratione ferri candentis lamina, si nō sit aurū,
deprehendi illico.Solis atque Lunæ contactus
inimicus:remedium vt parieti siccato cera Pu
nica cum oleo liquefacta candens setis induca
tur,iterúmque admotis gallæ carbonibus adu
ratur ad sudorem vsque: posteà candelis sub-
igatur:ac deinde linteis puris:sicut &marmora

nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirãdo perniciialem puluerem trahant, & tamen vt per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura vsurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in sepulcris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. CAP. VIII.

EX secundario inuenit vita & hydrargyrum in vicem argẽti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pastillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus [a]impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argẽti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror, præterquam fortasse, quod illitum capiti ventrive, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter vtendum nõ equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellãt, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt autor est Theophrastus: nunc verò passim, quẽ alij heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in

[a] imposita, &c. cooperta, arg. superillito. d.s.p.accẽso. Vet.

in his, meliùs, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è vena vt lima rapuerint experimẽtum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argẽti duæ differentiæ. Batillis ferreis candẽtibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum vritur, candorémque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubémque discutiat.

De speculis & Aegyptio argento.

CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri nonnisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aëre, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eademvi in speculis vsu polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris seu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipiẽtis vmbram. Atque vt omnia de speculis per-

agantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Magni Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorẽ imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Ægyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non cælat, argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant & sulphuris viui, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum. [b] Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum lxxxiiij. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur.

[a] *Vox argẽtum deestin Manusc. co.*

[b] *Aliàs*, Miscentur ęra falsæ monetæ. *adstipulante & Budæo lib. 3. de Asse.*

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit.

CAP. X.

NOn erat apud antiquos numerus vltra cẽtum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut sępiùs dicantur. Fœnus hoc fecit, nummúsque percussus: & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Postea Diuites cognominati, dum modò notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex

eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris suis sestertiûm MM. possedit, Quiritium post Syllã ditissimus. Nec fuit satis, nisi totũ Parthorũ esurisset aurũ. atque vt nomen quidem optimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulentiores, paritérq; tres Claudij principatu, Pallantẽ, Callistũ, & Narcissum. Atque vt hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino COSS. ad vj. cal. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centum xvj. iuga boum tria millia sexcẽta, reliqui pecori CC.LVII.M. in numerato H-S. DC. Funerari se iussit H-S. xj. Cõgerãt excedẽtes numerũ opes quota tamen portio erunt Ptolemæi? quẽ Varro tradit Põpeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota verò ille ipse, (neq; enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, vitémque nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies cẽtena lxxxviij. millia hominũ excepit epulo stipendium quinque mẽsium frumentúmque pollicitus, vt è quinque liberis senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis cõparet Crœso regi. Quæ (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? Populus Romanus stipẽ spargere cœpit,

Sp. Posthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. CAP. XI.

VAsa ex argento mira inconstãtia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nũc Clodiana, nũc Gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatémque excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda obsonia interadimus latera & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostráque ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumẽtis suis soleas ex auro quoque induere solebat. Libras xxxij. argenti Africanus sequens hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies cccclxx. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus xvij. millia pondo dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis xj. millia. Nã propter quinque pondo notatum à Cen-

Censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item [a] Catum Ælium, cùm legati Ætolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea nō accepisse neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quę L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginensium dixisse, nullos hominum inter se benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodē enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quòd xij. pondo argenti habuisset apud exercitum ferocissimis gentibus oppositū scimus. Lectos verò mulierū iam pridē totos operiri argento, & triclinia quædā, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, nō vt operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idē & aureos fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quę omnia expiauit bellū ciuile Syllanū. Paulò enim antè hæc facta sunt, lācésq; è centenis libris argēti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo cōcupiscentium. Erubescāt Annales, qui bellum ciuile illud talib. vitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillanus nomine Rotūdus, dispēsator Hispanię citerioris quingenariā lancem habuit, cui fabricādæ officina priùs exædificata fuerat, & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso vt quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllę victoriā duo tantū triclinia Romæ fuisse argētea,

[a] Q. Ælium Tuberonē. *Val. Max.*

Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberii Cæsaris principatu. Sed & [a] testudineatū in vsum venisse. Ante se autem paulò lingnea rotunda solida: nec multò maiora, quàm mēsas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineásque per commissuras. Tympana verò se iuuene appellata stateras, & lāces, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantùm argenti fuerit vitæ, sed validius penè manupretium, ídque iā pridem, vt ignoscamus nobis. Delphinos quinis millib. sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit, L. verò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, nunquàm se his vti propter verecundiam ausum. Constat eūdem vj. millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriā misit in Italiā. Siquidem L. Scipio trāstulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadraginta L. Et vasorum aureorum pondo cētum millia. anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia [b] domata multò etiam grauiùs afflixit mores, inutiliórq; victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tū enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno dcxxvj. mediis lvj. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiā externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno vrbis dcviij. parta, signa & tabulas pictas inunxit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentib. fatis,

[a] *Al.* testudinea tū.

[b] *Aliàs*, donata: *quam lectionem agnoscit & Bud. lib.* 5. *de Asse.*

tis, vt libêret amplecti vitia, & [a] liceret peccare & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille Arator Arpinas, & manipularis Imperator.

[a] liceret. Petiêre & dignatione hinc aliqui veterum, Lyps.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.

CAP. XII.

ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo faciẽtium, quas induere aureas mos tristior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscũ motũ equestri ordine ob insignem calumniam, cùm celebritate affectarentur adulescentium scolæ, ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiã fastidio, cælẽtur argẽto, vaginæ batillis, bathei laminis crepitent? Iam verò pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eademque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frãgi. Heu mores, Fabricij nos pudet, Mirum, in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos.

Maximè tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitoliũ incendiis. Varro [a] & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boëthus, & Mys fuere. Extant hodie omniũ opera in insula Rhodiorum. Boëthi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in scyphis. Myos in eadẽ æde & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnã famã habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quiq; Satyrum in phiala grauatũ somno collocauisse veriùs, quã cælasse dictus est, Statonicus. Mox Cycicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & [b] Hecatæus: & circa Magni Pompeij ætatẽ Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædius Stratiates, qui prælia armatósq; cælauit: Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis [c] H S XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ vnciæ viginti vænierunt. Vlixes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladiũ surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur, vsqueadeo attritis cælaturis, ne figura discerni posit, autoritas constet. Argentũ medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu falso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascũtur etiãnum pigmẽta, sil & cæruleũ. Sil propriè limus

[a] *Aliàs se.*

[b] Hecaleus *Pol.*

[c] põdo XII. *M.*

mus est. Optimum ex eo, quod Atticum vocatur Pretium in libras xxxij. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iã quidẽ & ex Achaia, quo vtuntur ad picturæ vmbras. Pretiũ in libras huius H-S bini.[a] Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autẽ & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniã marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniã resolutum in puluerem est.

[a] *Al. leg.* Dipondiariis *sub. nũmis, vt cap.* 2. *li.* 34.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cælo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur.

CAP. XIII.

SIle pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nũc bobmutuit Cęruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur:[c] Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in iiij. colores mutatur, cãdidiorem nigriorémve, crassiorem tenuiorémve. Pręfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentum: perficitur id lauando terendóve, & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, xxiij. in libras, cærulei

[b] omittunt M.

[c] Atticum *Vet.*

xviij. Vſus in creta, calcis impatiens. Nuper acceſſit & Neſtorianum ab autore appellatũ. Fit ex Ægyptij leuiſſima parte: pretium eius xl. in libras. Idem & Puteolani vſus, præterquàm ad feneſtras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum eſt cœptum, cuius pretium xvij. in libras. Ratio in pictura ad inciſuras, hoc eſt, vmbras diuidendas ab lumine. Eſt & [a] vtiliſſimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis aſſibus æſtimatum. Cærulei ſynceri experimentum in carbone vt flagret: fraus viola arida decocta in aqua, ſuccóque per linteum expreſſo in cretam Eretriã. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplaſtris adiiciunt: item cauſticis. Teritur difficillimè ſil. In medẽdo leuiter mordet, aſtringítq; & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt proſit. Pretia rerum, quæ vſquam poſuimus, non ignoramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes cõſtiterint, aut vt quiſque mercatus ſit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, nõ obliti Demetrium à tota Seplaſia Neronis principatu accuſatum apud Cõſules: poni tamen neceſſarium fuit, quæ plerunque erãt Romę, vt exprimeretur autoritas rerum.

[a] ſubtiliſſimum M.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXIIII.

PROOEMIVM.

Aeris metalla. CAPVT I.

PRROXIME dicantur æris metalla, cui & vsu proximũ est pretium: imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum. Corinthio. Stipis quoque autoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm signato vsus esse, & alia, quæ vetustas tradidit, cùm æqualem vrbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igníque perficitur. Fit & è lapide eroso, quem vocant cadmiam: Celebritas in[a] Asia, &[a] Achaia, M. quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferúntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Æginetica. CAP. II.

FIt & ex alio lapide, quem chalcitem vocãt in Cypro, vbi prima fuit æris inuẽtio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstãtiore, maximè orichalco, quod præcipuam

bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successitque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorũ dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à cõiuge, velocis defectus. Liuianum quoq; certè admodũ exiguum inuenitur. Summa gloria nũc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariísque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argẽtóque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior hæc

a fructum operũ pretium creuerit, M. — sit, an materia. Mirúmque, cùm ad [a] infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, [b] vt omnia,

b ante omnia, M. — exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, vt iamdiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa: miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur non alia de causa Verrẽ, quem Cicero damnauerat, proscriptum cum eo ab Antonio, quã quòd Corinthiis se ei cessurũ negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiã videtur, ad segregãdos se

à cæ-

à cæteris magis, quàm intelligere aliquid ibi
subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus
capta est Olympiadis c l v j. anno tertio, no-
stræ vrbis d c v i i j. cùm antè seculo ficto-
res nobiles esse desissent, quorum isti omnia
signa hodie Corinthia appellant. Quaprop-
ter ad coarguendos eos, ponemus artifi-
cum ætates. Nam vrbis nostræ annos ex
suprà dicta comparatione Olympiadum,
colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm
Corinthia, quæ isti elegantiores modò in
esculenta transferunt, modò in lucernas aut [a] trullas
[a]trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius Ver.
tria genera: candidum, argento nitore quàm
proximè accedens, in quo illa mistura præ-
ualuit: alterum, in quo auri fulua natura: ter-
tium, in quo æqualis omnium temperies fuit.
Præter hæc est, cuius ratio non potest [b]reddi, [b] reddi quã
quanquam hominis manu facta dederit For- q. hom. ma
tuna temperamentum simulachro signísque, nus se ad
illud suo colore pretiosum ad iocineris ima- formæ si-
ginem vergens, quod ideo hepatizon appel- mulachrũ
lant. procul à Corinthio: longè tamen ante aptet, sig-
Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obti- nísque
nuere principatum. Antiquissima æris glo-
ria Deliaco fuit, mercatus in Delo concele-
brante toto orbe, & ideo cura officinis tricli-
niorum pedibus fulcrísque. Ibi prima nobi-
litas æris. Peruenit deinde ad Deûm simula-
cra, effigiémque hominum, & aliorum anima-
lium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula &
ipsa, nec æs gignens, sed officinarum tempera-
tura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro
boario est Romæ. Hic est exemplar Æginetici
æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in
Iouis tonantis æde: illóque ære Myron vsus

eſt hoc Polycletus, æquales atque condiſcipuli. Emulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis.

CAP. III.

PRiuatim Ægina candelabrorum ſuperficiem duntaxat elaborauit, ſicut Tarentum ſcapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum eſt. Nec pudet Tribunorum militarium ſalariis emere, cùm ipſum nomen à candelarum lumine impoſitum appareat. Acceſſio candelabri talis fuit: Theonis iuſſu præconis Cleſippus fullo, gibbere Prætereà & alio fœdus aſpectu, emente id Gegania ſeſtertiis l. eadémq. oſtentante conuiuio emptum ludibrij cauſa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in totum, mox in teſtamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adiecit: vindicatis tamen moribus nobili ſepulcro, per quod æterna ſupra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm eſſe nulla Corinthia candelabra conſtet, nomen id prçcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, ſed compluribus Achaiæ oppidis ſimul æra diſperſit. Priſci limina etiam ac valuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perſeo rege naualem triumphum egit factam porticum duplicem ad circum. Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata à capitulis æreis columnarum. Veſtæ quoque ædem ipſam. Syracuſana ſuperficie tegi placuiſſe. Syracuſana ſunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa poſita. Quinetiam priuata opulentia eo modo vſurpata eſt. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius

lius Quæſtor, quòd ærata oſtia haberet in domo. Nam triclinia ærata abachóſque & monopodia Cn. Manlium Aſia deuicta primùm inuexiſſe triumpho ſuo, quem duxit vrbis anno cccclxvij. L. Piſo autor eſt. Antias quidem L. Craſſum hæredem L. Craſſi Oratoris, multa etiam tticlinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Tranſiit deinde ars vbique vulgo ad effigies Deorum.

Quãdo primum ſimulachrum Romæ factum, & de origine ſtatuarum, & honore ſtatuarum & generibus, & figuris.

CAP. IIII.

Romæ ſimulachrum ex ære factum Cereri primùm reperio ex peculio Sp. Caſſij, quẽ regnum affectantem pater ipſius interemerat. Tranſiit & ab Dij ad hominum ſtatuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merẽtium, primò ſacrorum certaminum victoria, maximéque Olympiæ: vbi omnium qui viciſſent, ſtatuas dicari mos erat. Eorum, verò qui ter ibi ſuperauiſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa quas cronicas vocãt. Athenienſes neſcio an primi omniũ

Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colore patronos.

De statuis togatis, & quibusdã aliis, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm statuæ Romæ.

CAP. V.

TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res est, nihil velare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cesar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quę nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poëtam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres vtique statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti,

ti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præstabat, eodémque in Consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis ccccxvj. Itẽ C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam vnciaria stipe collata nescio an primo honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initiis: Namque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodiéque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxtà rostra esse non miror, tres sint licet: vna, quàm Sex. Pacuuius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ętate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam alijs, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ. CAP. VI.

EX his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáque Anagnia, populum stipẽdio liberauerat. Inter antiquis-

[a] *Quidā leg.* Tullij [b] Clælij, *Alij* Titi Clælij.

simas sunt & [a] Tulli [b] Cælij, L. Roscij Sp. Nautij, C. Fulcinij in Rostris à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui solebat iniuria cęsis, sicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ad Teuca Illyrorum regina interfecti ferant. Non omittendum videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo [c] C. Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga, quam tenebat fortè, circunscripsit, & prius quàm egrederetur circulo illo, responsum dare coëgit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm [d] oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicati, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem aut quenquam vtroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales: quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullíque arbitror plures statuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem

[c] C. Popilium *legēdum videtur ex Valer. Max. cæterísque Historicis.*

[d] honoratissimo loco qui est in *M.*

ccclx.

CCCLX. statuere, quas mox lacerauerunt nō-
dum anno hunc numerum dierum exceden-
te. Statuerunt Romæ etiam in omnibus vicis
C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, eas-
démque subuertêre Syllæ introitu. Pedestres
sine dubio Romæ fuere in autoritate longo
tempore. Equestrium tamen origo perquàm
vetus est, cum fœminis etiam honore com-
municato. Clœliæ enim statua est equestris,
ceu parum esse toga eam cingi: cùm nec Lu-
cretię nec Bruto, qui expulerant reges, pro-
pter quos Clœlia inter obsides fuerat, decer-
nerentur. Hanc primam & Horatij Coclitis
publicè dicatam crediderim: antè enim sibi
ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos po-
suisse verisimile est: nisi Clœliæ Piso trade-
ret ab his positam, qui vnà obsides fuerant,
redditis à Porsena in honorem eius. E diuerso
Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit con-
tra Iouis Statoris ædem in vestibulo. Superbi
domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis fi-
liæ: eámque solam refugisse, Tiberímque tra-
nauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mit-
tebantur, interemptis Tarquinij insidiis L.
Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio ij. coss.
à Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popi-
lio, statuas circa forum eorum qui magistra-
tum gesserunt, sublatas omnes, pręter eas quę
populi aut Senatus sententia statutæ essent.
Eam verò, quam apud ædem Telluris statuis-
set sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, e-
tiam conflatam à Censoribus. Nimirum in
ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri.
Extant Catonis in Censura vociferationes, mu-
lieribus Romanis in prouinciis statuas poni.
Nec tamen potuit inhibere, quò minus Ro-

mæ quoque ponerentur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleiſque ſine amento inſignis, in Metelli publica porticu: quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtauerat: ob id Ælium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſteà Fabricium donauere ſtatua, liberati obſidione. Paſſimque clientes in clientelas ita recepti: & adeò diſcrimen omne ſublatum, vt Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in vrbe, cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De antiquis ſtatuariis, & pretiis ſignorum immodicis, & coloſſis in vrbe celeberrimis.

CAP. VII.

FVIſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Euandro ſacratus, vt ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, vt trecentorum ſexagintaquinque dierum nota, per ſignificationem anni temporis & æui ſe Deum indicaret. Signa quoque Thuſcanica per terras diſperſa, quæ in Hetruria factitata non eſt dubium. Deorum tantùm putarem ea fuiſſe, ni Mitrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum eſt, propter duo milia ſtatuarum Volſinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi

mihi videtur, cùm statuarum origo tam ve-
tus in Italia sit, lignea potiùs aut fictilia Deo-
rum simulachra in delubris dicata, vsque ad
deuictam Asiam, vnde luxuria. Similitudines
exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea
quam plasticen Græci vocant, dici conue-
nientius erit: etenim prior, quàm statuaria,
fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multo-
rum voluminum opere, si quis plura persequi
velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri
Ædilitate tria millia signorum in scena tan-
tum fuere temporario theatro. Mummius de-
uicta Achaia repleuit vrbem: ipse excessit nō
relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum ex-
cusatione ponatur? Multa & Luculli inue-
xere. Rhodi etiamnum tria millia signorum
esse, Mutianus ter Consul prodidit, nec pau-
ciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse
creduntur. Quis ista mortalium persequi pos-
sit? aut qui vsus noscendi intelligatur? Insi-
gnia tamen maximè, & aliqua de causa no-
tata, voluptarium sit attigisse, artificésque ce-
lebratos nominauisse, singulorum quoque
inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad
sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ o-
mnia artis, vt claritatem possent dare, vel
singula. Numerum apparuisse defuncto eo,
cùm thesaurum effregisset hæres: solitum e-
nim ex manipretio cuiusque signi denarios
deponere aureos singulos. Euecta suprà hu-
manam fidem ars est successu, mox & auda-
cia. In argumentum successus vnum exem-
plum afferam, nec Deorum hominúmve si-
militudinis expressæ. Ætas nostra vidit in
Capitolio, priùs quàm id nouissimè confla-
grauit à Vitellianis incensum, in cella Iuno-

nis, canem ex ære, vulnus suum lambentem cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, verum & noua satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro ea, instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe xxx. cubitorum, [a] cl. talentis factus, talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: [b] talis & Tarenti factus à Lysippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatémque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi suprà dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulachrum post quinquagesimumsextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quàm pleræque statuæ. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto mo-

[a] quingẽtis tal. *M.*

[b] Talis & Hercules Taręti. *Da. ex Strab.*

moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe colossi centum numero, sed vbicunque singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum, quinque, quos fecit Bryaxis. Factitatiuit colossos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreísque & galeis. Amplitudo tanta est, vt conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Consul dicauit: alterum à Charete suprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, vt artificium minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H-S CCCC. manipretio. Postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, vbi destinatum illius principis simulacrum colossum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus Soli venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, verùm & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentúmque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandíque nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm face-

ret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo. Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantóque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum
CCCLXVI. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circunferant, sicut Hortensius Orator sphingicem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur [a] solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minorib. simulacris signísque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade lxxxiij. circiter ccc. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hægias. Et deinde Olympiade lxxxvij. Agelades, Callon, Polycletus, [b] Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopos, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium. Asopo-

[a] *Aliàs* solidæ

[b] Phradmō *Pausan.*

sopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dionem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus [a] fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistrathus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centesima vicesima Eutychides. Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infrà prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum, qui præsentes erant, iudicio, cùm apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque iudicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quę est in Parthenone adstans. Ex ære verò præter A-

[a] fuit, cùm & Alex.

mazonem suprà dictam, Mineruam tam eximiè pulchritudinis, vt à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem [a] Fortunæ dedicauit. Item duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterũ colossicon nudum, primúsque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solúsque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentem & nudum talo incessentem. Duósque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consumasse hãc scientiam iudicatur, & toreuticem sic erudisse, vt Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit. Varro & pene ad vnum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quãdo alieno plerique ingenio magis, quã suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos, pentathlos. Pãcratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeij Magni.

[a] Fortunæ huiusce diei dicauit Tur.

gni. Fecisse & cicadæ monumentum ad locustæ, carminibus suis Erinna significat, Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quàm Polycletus, & symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubẽ non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit & Leonitus, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & Lybin puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum Syracusis autem claudicantem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem citharœdum, serpentémque eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. His primus neruos & venas expressit, capillúmque diligentius. Fuit & alius Pythagoras[a] Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem. Fortunæ[b] huiusce Deç septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quẽ sequeretur antecedentium dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse non artificem. Plurima ex omni-

[a] *Fortè* Patius, *ex Pausan. l. 9.*

[b] huiusce diei sunt seminuda *Tur.*

bus ſigna fecit, vt diximus, fœcundiſſimæ artis, inter quæ diſtringentem ſe, quem M. Agrippa ante thermas ſuas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter initia principatus, tranſtulitque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit princépſque, quanquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lyſippus & tremulata tibicina, & canibus ac venatione. In primis verò quadriga cũ Sole Rhodiorũ. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orſus. Quam ſtatuam inaurari iuſſit Nero princeps, delectatus admodũ illa. Dein cùm pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretioſiórque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conſciſſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem Alexãdri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem: quæ Delphis ſacrata eſt. [a] Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorúmque eius imagines ſumma omnium ſimilitudine expreſſit. Has Metellus Macedonia ſubacta tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contuliſſe, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora ſiccioráque, per quæ proceritas ſignorum maior videtur. Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentiſſimè cuſtodiuit, noua intactáque ratione quadratas veterum ſtaturas permutando:

[a] Athenis Satyrũ: turmã Alexãdri. Tur.

do: vulgóque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderētur esse. Propriæ huius videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Eutychratem: quanquam is constantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiā, austero maluit genere, quàm iucundo placere. Itaque optimè expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin venatorem, & Thespiadas: prælium [a] equestre, ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiscinis: canes venantium. Huius porrò discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, vt vix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliàs, quoniam in Thessalia, vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & [b] Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: item Catagusam, & Ebrietatem, & Liberum patrē, nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémque, quæ cū ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, marmoreæ [c] illi suæ per terras inclytæ

[a] equestre: simulachrū Trophonij ad oraculū. *Turn.*

[b] *Alij legūt* Spintharū.

[c] illi super cæteras. *Vet.*

[a] Spilumenem opo-ram. i. sordidū Autumnum. Turn.

parem. Item Stephusam, [a] Spiluminem, Oenophorum. Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarū rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ & meretricis gaudentis. Hāc putant Phrynen fuisse, deprehenduntq; in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Habet simulacrū & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigásq; fecit, equis sēper sine æmulo expreßis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidię discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas bigásque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrānicidio, vsque ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Ctesilas vulneratum deficiētem, in quo poßit intelligi, quantum restet animę: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirúmque in hac arte est, quod nobiles viros nobi-

[a] nobiliores fecit. Cephiſſodorus Mineruam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Æginetica æris temperatura. Ceruúmque vnà ita veſtigiis ſuſpendit, vt linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calcéque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente vtriſque in partibus, vt à repulſu per vices reſiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Cteſilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Mineruæ fuit annis lxiiij. Idem & Mineruam, quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem [b] Satmenem, qui primus de equitatu ſcripſit. Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos diſtringentes ſe fecit. Dinomenes Proteſilaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris eſt: in quo laudatur, quod omnia ſimul intelligantur, index Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius eſt Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & ſimulacrum. Boni euentus dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigáſque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, vtraſque coloſſeas: mulierem miniſtrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum

[a] nobiliores reddit. Fecit Cephiſſ. *Vet.*

[b] Simonē. *Tur. ex Xenoph. de re equeſtri.*

in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhúsque rex laudatur, & Celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pācratio victorē, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iouémque illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonē puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum [a] suffitorem, Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipséque Menæchmus scripsit de sua arte. Naucides Mercurio & Dioscobolo & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Nicerates Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruā, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius vno celebratur signo, Splāchnopte. Periclis Olympij vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accēdens. Sillanion Appollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui iudicem, crebrò perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: & Achillem nobilem. Itē

[a] sufflatorem. *Vet.*

Epiſtatem exercentem athletas. Strongylion Amazonem quam ab excellẽtia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. Theodorus, qui labyrinthũ fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, prẹter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limã tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit translatam Præneſte, tantæ paruitatis, vt totam eam currúmque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut, vt alij, Euthycratis, vicit vtroſque copia ſignorum, & de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui cõdidit volumina de ſua arte. Boëthi, quanquam argento melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque in vrbe iam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliíſque eius operibus, violentia Neronis in vrbem conuecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita. Prætereà ſunt æqualitate celebrati artifices, ſed nullis operum ſuorum præcipui, Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt, Callias, Cleſias, Cantharus Sicyonius Dionyſodorus Critię diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & [a] Hecatæus. Argenti cælatores, Leſbocles, Prodotus, Pyrhodicus, Polygnotus: iidẽ pictores nobiliſsimi. Itẽ ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus. Nunc percenſebo eos, qui eiuſdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Aleuas philoſophos: Apellas &

[a] Hecalæus. Pol.

adorantes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidásque suprà dictos: Antimachus: Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigásque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regẽ. Habet gratiam suã huius quoque Doryphorus. Cephissodori duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colothas, qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Calcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenõ, Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans: Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri, aggressus, repræsentauit Alcibiadem, lampadéque accensa matrem eius Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho mulierem imposuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris Deûm hominúmque deuocauerat humanissimam artem. Idcóne tot conditores eius elaborauerãt, vt ex ea tormẽta fierent? Itaq; vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouẽ, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flẽtes matronas, & adorantes

tes

tes ſacrificantéſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos, Scopas vterque. Athletas autem & armatos, & venatores, ſacrificantéſque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clariſsimus, vt dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argẽtum cælauit nobiliter natione Epheſius, Periclymenus, Philon Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon. Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finẽ habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hũc quidẽ & pictorẽ fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, vnã ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, vt obiter hoc quoque noſcatur tam inane exemplum. In mentione ſtatuarum eſt & vna non prætereũda, licet autoris incerti, iuxta roſtra Herculis tunicati, [a] Eleo habitu Romæ, torua facie, [b] ſentientéque ſupremã in tunica. In hac tres ſunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicaſſe: tertius, T. Septimiũ Sabinũ Ædilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæque dignationis ſimulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & miſturas. In Cyprio coronarium & regulare eſt, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmq; felle tinctũ,

[a] Oeteo. *Turn. cap.* 12. *lib.* 16.

[b] ſæuientéque. *Vet.*

ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idémq; in vncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropi bractea igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in cæteris metallis, cura diſtat à caldario. Omne enim purgatis diligentiùs igni vitiis, excoctíſque, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciíſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè ſentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpiùs feciſſe, bonitati plurimum confert.

Differentia æris & miſtura, & de ſeruando ære. CAP. IX.

ID quoque notaſſe nõ ab re eſt, æs omne frigore magno meliùs fundi. Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eadémque tabularis, hoc modo: Maſſa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex vſu coempti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefacti. Miſcentur & [a] plumbi argentarij pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiãnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argẽtarij vigeſima: maximéque ita colorẽ bibit, quẽ Græcanicum

[a] puri argẽti pondo duod. ac ſe libra. M. & Vet.

canicum vocant. Nouissima est, quæ vocatur Ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Æra extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungãtur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatẽ monumentorum iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ cõstitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ.

CAP. X.

METalla ęris multis modis instruunt medicinã, vtpote cũ hulcera omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argẽti fornacibus, cãdidior ac minùs ponderosa, sed nequaquã cõparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nãque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinę [a]inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliámque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribúsve fornacum pro quãtitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamentis vtilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab[b] argumẽto, cru

[a] inutilis hîc: Rursus in fornacibus existit alia, quæ ab igne sui *Vet.*

[b] argumento. Plana enim crusta est verius quàm squama intus varia, ad vlcera vtilior. *Dal.*

ſta veriùs, quàm pumex, intus varia, ad pſoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cęrula, intus onychis maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra, & cæterarum ſordidiſsima, vulnerib. maximè vtilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atque vbi in cinerem rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplaſtra præparatur: quæ verò ad pſoras aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam vrunt, ac lauant in mortariis, poſteà ſiccant. Nymphodorus lapidem ipſum quàm grauiſſimum ſpiſſiſſimúmque vrit pruna, & exuſtum Chio vino reſtinguit tundítque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod ſubſidit, donec ceruſſæ ſimilis fiat nulla dentium offenſa. Eadẽ Iollæ [a] actio: ſed quàm puriſsimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus ſiccare, perſanare, ſiſtere fluxiones, pterygia & ſordes oculorum purgare, ſcabritiem extenuare, & quicquid in plũbi effectu dicemus. Et æs ipſum ad omnia eadem vritur, prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, ídque Ægyptij collyrij modo terunt in coticulis: Facit & vomitiones è melle ſumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere, circũlito ſpiramẽto in caminis, donec vaſa ipſa percoquãtur. Quidam & ſalem addunt, alij alumen pro ſulphure, alij nihil, ſed aceto tãtùm aſpergũt. Vſtum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & dum conſidãt, relinquitur: hoc ſæpius, donec ad ſpeciẽ minii redeat. Tũc

ſiccatum

[a] *Aliàs* præparatio.

ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſeruatur.

De ſcoria, & flore, & ſquama æris, & ſtomomate, & ærugine, & hieracio.

CAP. XI.

ET ſcoria æris ſimili modo lauatur, minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ vtilis eſt. Fit ære [a] fuſo & in alias fornaces tranſlato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij ſquamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aqua refrigerãtur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida & ſic adulteratur flos, vt ſquama væneat pro eo. Eſt autem ſquama hæc [b] decuſſa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſquama excutitur ictib. iiſdẽ panibus: flos cadit ſponte. Squamæ eſt alterũ genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atq; hæc omnia Medici (quod pace eorũ dixiſſe liceat) ignorant, pars maior & nominibus, in tantũ à conficiendis medicaminib. abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidêre in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorũ experiri cõmentaria, credunt ſeplaſiæ, ea omnib. quidem fraudibus corrumpenti, factáq; iãpridem emplaſtra & collyria mercantur, tabéſq; merciũ. Fraus ſeplaſiæ ſic exteritur. Et ſquama autẽ & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauantur, vt ſuprà, ad eoſdem vſus: & amplius ad narium carnoſa vitia. itémq; ſedis & grauitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa, & hulcera oris farina admota. Tollit & tõſillas cũ melle. Fit & ex cãdido ære ſquama, Cypria lõgè [c] efficacior. Necnõ vrina pueripri*

[a] *Alij leg.* fuſo flatu crebriore, & in receptacula è fornace tranſlato. Ibi excutiũtur. *Vet.*

[b] *Legendum* decuſſa clauis quos ex panibus æreis fabricantur.

[c] inefficacior, *Ch. & Dioſc.*

macerant clauos panéſque. Quidam verò excuſſam ſquamam terũt, & aqua pluuia lauãt. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina, & illinunt cum polline. Æruginis quoque magnus vſus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, ęreo obturatis operculo, multo probatiore, quàm ſi hoc idẽ ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, radúntque x. die, Alij vinaceis contegunt, totidémq; poſt dies radunt. Alij delimatam æris ſcobẽ aceto ſpargunt, verſántque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandémq; ſcobẽ alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyſſimè verò cõtrahit coronarium æruginem, reciſamentis in acetum additis. Adulterãt marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice aut gũmi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ ſyncera eſt, ſuum colorem retinet: quæ miſta atramento rubeſcit. Deprehenditur & papyro, galla priùs macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu, malignè virens. Sed ſiue ſynceram ſiue adulteratam, aptiſsimum eſt ſiccatam in patina noua vri & verſari, donec fauilla fiat: poſteà teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lauatur autem ærugo ſicut cadmia: vis eius collyriis oculorum aptiſsima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui neceſſarium penicillis calidis, donec rodere deſinat.

nat. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci vnciis quatuor æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod calcanthum vocant, totidem, misyos verò vna, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellẽtis remedij contra initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines & scabritias & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ęrugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarúmque hulcerationem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricẽ perducit. Ærugo & callum fistularũ erodit, vitiorúmque quæ circa sedem, siue per se, siue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fistulas adacta. Eadémque cum resinę terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

De [a] scolecia, & calciti, & misy, & sory, & calcantho. CAP. XII.

[a] collicia, Dal.

EST & alterum genus ęruginis, quã vocant scoleciã, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, cõtrahátque se vermiculorum specie, vnde & nomen. Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur vrina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vsusque vtriusque, qui æruginis. Scolecia fit & per se, derasa ab ęrario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocãt lapidẽ, ex quo & ipsũ æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris cęditur,

hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, vt videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris gracili venarum diſcurſu, friabili, nec lapidoſa. Putant & recẽtem vtiliorem eſſe, quoniam inueterata ſory fiat. Vis eius ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingiuas, vuam, tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri, verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem[a] in fictili ex aceto circunlito fimo diebus lx. & colorem croci trahit. Tunc admiſto cadmiæ pari pondere medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quòd ſi duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperẽtur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnum & vehementius, ſi aceto, quàm vino, temperẽtur. Toſta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maximè laudatur, multum ſuperato Cyprio Hiſpanienſi & Aphrico quaquam oculorum quoque curationi quidam vtilius Cyprium putant: ſed in quacunq; natione optimum, cui maximum virus, in olfactu tritúque pinguiter nigreſcens & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, vt quibuſdam olfactu modò vomitiones moueat: & Ægyptium quidem tale. Alterius nationis [b] contritum ſplendeſcit. Et miſy eſt lapidoſius. Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atque colluat: & oris hulceribus grauibus, quæque ſerpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobib. flori eius luteo miſcẽte ſe ligni pinei

[a] aceto in fictili obruto fimo. *Dioſc.*

[b] quod cõtrit. non ſplẽdeſcit miſyos modo, quo eſt lapidoſius, *Ex Dioſc.*

pinei fauilla. Reuera autem è suprà dicto fit lapide, concretum natura discretúmque, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cùm teratur, harenosa natura, siue terrea, chalcitidi simi-lis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Vtilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & in lana impositi capitis hulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonsillis, contráque anginas & suppurata. Ratio, vt x v j. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad suprà dicta vtile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel aspergitur. Erodit & callum fistularum ex aceto fouentiũ: & collyriis additur. Sistit & sanguinem hulceraque quæ serpãt, quæve putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis vtile, & fœminarum profluuiũ sistit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim calcanthum. Nec vllius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísve, id genus aquæ habẽtibus. Decoquitur ea admista dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has trãstris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus xxx. Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore vitrúmque esse creditur: diluendo fit attramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in scro bes cauato: quarũ è laterib. distillantes hyberno gelu stirias, stalagmiã vocãt: neq; est purius aliud.[a] Sed ex eo candidũ colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum

[a] Sed est & candidum & colore violę simile. *V et.*

catinis, pluuia aqua cortiuato limo gelante. Fit & salis modo, flagrātissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellāt. hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei doloríque, nec non & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa [a] fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda vulnera, & excrescentia hulcerum. Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoq; semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quódque ex eo candicat, in eo vsu præfertur violaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiā per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nupérque inuentum, vrsorum in harena & leonum ora inspergere illo: tantáque est vis in astringendo, vt non queant mordere.

[a] fracta. Cū semine hyoscyami suspendit M.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio.

CAP. XIII.

ETiamnum in ærariis reperiuntur, quem vocant pompholygem & spodon Differētia, quòd pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum leuissimúmque: pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem pon-

ponderosiorémque esse, [a] derasam parietibus [a] delapsam fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua, saporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis quibuscunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hôc solum distat, quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissimè hæc efflatur & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore. Quod minùs candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod verò rubicundius ex iis inuenitur, acriorem vim habet, exhulcerátque [b] adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. [c] Purgatur ante pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius est, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta putatur. Eadẽ efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in ærariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirẽda essent metalla, vilissimis rebus vtilitates easdem excogitauit. Antispodon vocant cinerem fici arbo-

[a] par. forn.
mul pilis, aliq. & car.
Hæc aceto subacta.
Vet. & ex Diosc.

[b] adeóque cũ lauatur si oculos attingat, exercet.
Man.

[c] Purg. autẽ in crass. panno, lotura. Quidam dig. scab. ext.
Maxima ex Diosc.

ris vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri vel cydonij mali vel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inuentum eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ęrariis officinis & pſegma fit, iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatúque accenſis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, ſtratum eſſe debet. Facilè ab ea diſcernitur, [a] quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Gręci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiuſdam ſpecus arefacto priùs, mox paulatim circundatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubſidente. Differentia eſt quidem, quòd æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipſum verò non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces, & eſſe nodum quendam materiæ. Id quod excocto ſuperſit, hiphryges vocari. Ratio eius in medicina ſimilis ſupra dictis, ſiccare, & excreſcentia conſumere, & perpurgare. Probatur lingua, vt eam ſiccet tactu ſtatim, ſaporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illuſtris in Faſtis, trientem æreum

[a] quod in iiſdem officinis diphryges vocant Græci.

pascit auro & argento, consumentem vtrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponã. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri.

CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed etiam missili volucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennásque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere [a] intutum est, vt vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat editum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desiit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cùm

[a] vetitum *Vet.*

exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis è ferro ipso pœnas rubigine, eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimáque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantùm, plumbóque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarúmque vsibus & clauis maximè fugiendum, cui [a] prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauísque caligariis: aliud rubiginem celeriùs [b] sentit, stricturæque vocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad densendas incudes, malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria

[a] peior terra obuenit *Vet.*
[b] sentit. Structuræ voc. massæ omnes

gloria ferri, ſicuti Bilbilin in Hiſpania & Turiaſſonem, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt. Seres hoc cũ veſtibus ſuis pellibúſq. mittunt. Secunda Parthico: neque alia gener ferri ex mera acie temperatur: cæteris enim admiſcetur. Mollior cõplexus in noſtro orbe. Aliubi vena bonitatem hanc præſtat, vt in Noricis: aliubi factura, vt Sulmone aqua, vti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirúmque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, poſteà in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe vlciſcitur. Contactum namque eo, celeriùs ſubinde rubiginem trahit. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vites ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, vt anulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, vulneráque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes verus caute continua, ſed ſparſa bubbatione, ita appellant: neſcio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus eſt quiſquam: ferri vtique inficit aciem, vt magnes.[a] Eodem lapide [b] Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoës templum concamerare inchoauerat, vt in eo ſimulachrum eius è ferro pẽdẽre in aere videretur. Interceſſit mors & ipſius & Ptolemæi, qui id ſorori ſuæ iuſſerat fieri. Metallorum omnium vena ferri largiſſima eſt. Cantabriæ maritimæ par-

[a] Eodẽ magnete lapide M.

[b] Cheromocrates Ser.

te, quam Oceanus alluit, mons præruptè altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. CAP. XV.

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequàm albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat potem, cuius annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quam secandi. Namque circunscribi circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulchro euulsos clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorúmque subitos, qui punctionem afferant. Quædam vstione sanantur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiam præualente morbo, expauescentésque potum, vsta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro cãdente aqua, in multis vitiis, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea siue ferrea cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiẽs gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro [a] clauis veteribus.

[a] è clauis Dal.

Vis

Vis eius [a] ligare siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulásque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in vsu est ex acie aut mucronibus, maximè simili, sed acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinémque sistit, cum vulnera maximè ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, hulcerúmque serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa [b] paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulásque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri totidem ceræ, ex [c] olei sextario. His adiicitur, cùm sunt repugnanda vulnera aut replenda, [d] ceratum.

a *Al. leg.* purgare.

b palpebrísque *Vet.*

c ol. sextario. Additur *M. Legendũ fortè* Adhibetur

d *Hæc vox in Manusc. deest.*

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro.

CAP. XVI.

SEquitur, natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, à Græcis appellatum cassiteron, fabulóseque narratum in insulas Atlantici maris peti, vitilibúsque nauigiis circunsutis corio aduehi. Nunc certum est, in Lusitania gi-

gni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quòd subsidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis (quæ elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulùm candore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro, & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, posteà caminis separantur, conflatíque in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gallęcia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit vena, nec quisquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistísque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galæna, quæ portio est tertia addita venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argẽtario, & quibusdam aliis.

CAP. XVII.

STannum illitum æneis vasis, saporem gratiorem facit, & cõpescit æruginis virus, mirúmque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, vt diximus, Brundusij temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillę.

ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plumbi nigríque[a] libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Predium eius in libras x x. hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius[b] faciunt in pondo centum triginta. In libras albo per se syncero pretia sunt triginta, nigro sexdecim. Albi natura plura aridi habet: contráque, nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mistura vtile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam priùs liquescit argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita vt vix discerni queat ab argento, eáque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmque[c] iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorrita exornare: similíque modo ad aurea quoque, non modò argentea, staticula inanis luxuria peruenit: quæque in scyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, vt liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse. India neque æs neque plumbum habet, gemmísque suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas lamináśque vtimur laboriosius in Hispania eruto, totásque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc

[a] æquilibriis *Vet.*

[b] faciũt cl. in triginta libras. Albo M.

[c] iugis. In Alexia oppido, quo reliqua Gallia gloriabatur tale iugum fuit *M.*

ſunt nomina: Iouetanum, Caprarienſe. Oleaſtrenſe. Nec differentia vlla ſcoriæ, modò ſit excocta diligenter. Mirúmque, in his ſolis metallis, quod derelicta fertilius reuiuiſcunt. Hoc videtur facere relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aër, æquè vt fœminas quaſdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarenſi metallo quod locari ſolitum x. libris per c c. antè annos, poſtquàm obliteratum erat, lv. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo cccc. vectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere vaſa è plumbo conſtat: eadem in aqua calculus æreúſve quadrans ſi addatur, vas peruri.

Medicina de plumbo, & ſcoria plumbi, de molybdæna ſiue galena, de pſimmythio, & ſandaracha. CAP. XVIII.

IN medicina per ſe plumbi vſus eſt cicatrices reprimere: adalligatíſque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Viſáque in quiete Venerea ſponte naturę erumpentia vſque in morbi genus his laminis Caluus Orator cohibuiſſe traditur, viréſque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe, Nero (quoniam ita diis placuit) princeps lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtrauit rationum. Coquitur ad medicinæ vſus patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphure minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertíſque ſulphure & ferro miſtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius ſentitur

&

& pestilens, & canibus ocyssimè omniũ verò metallorũ, muscis, & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alij cerussam potius, quàm sulphur. Fit & lotura plurimi vsus in medicina, cùm se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua cælesti, donec crassescat. Posteà supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alij verò acetum alij vinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiúsque fit ita medicamentum. Id autem quod vstum est plumbum, [a] lauatur, vt stibi & cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excrescentia, rimásque sedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem vsti ad hulcera serpentia, aut sordida eadémque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, terúntque, vt in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vsu est, optimáque, quæ

[a] lauatur. Est istius vis vt cadmiæ.

ad luteum maximè colorem accedit sine plumbi reliquiis, aut sulphuris specie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque sæpius, vsque dum subsidat quod vtilissimum est: eosdémque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorúmque fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cęlesti, separatúrque terrenum trãsfusione, cribratúmque teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in vino adorato. Est & molybdæna, quem alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantóque minus plumbosa, friabilis & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhærescit & auri argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima, quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè, terrenæ, miniméq. lapidosę: coquũtur lauantúrque scoriæ modo. Vsus in liparas ad linienda refrigerandáque hulcera emplastrísque, [a] quæ non alligantur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimísque partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi, ad dysenteriam & tenesinum fouendo calida. Psimmythium quoque, hoc est cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramẽtis plumbi

[a] quæ non mordent ἀνεπιδήκτοις Diosc. apud quem Plin. legit. ἀνεπιδέτοις.

bi tenuissimis super vas aceti asperrimi impo-
sitis,atque ita distillantibus. Quod ex eo ce-
cedit in ipsum acetum , arefactum molitur &
cribratur , iterúmque aceto misto in pastillos
diuiditur , & in Sole siccatur æstate. Fit & a-
lio modo , addito in vrceos aceti plumbo,ob-
turatos per dies x. derasóque ceu situ , ac rur-
sus deiecto,donec deficiat materia. Quod de-
rasum est , teritur & cribatur , & coquitur
in patinis , miscetúrque rudiculis , donec ru-
fescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur
dulci aqua donec nubeculæ omnes eluantur.
Siccatur similiter posteà , & in pastillos diui-
ditur. Vis eius eadem,quæ suprà dictis,leuissi-
ma tantum ex omnibus præterque ad cando-
rem fœminarum Est autem letalis potus,sicut
spumæ argenti. Posteà cerussa ipsa si coqua-
tur,rufescit. Sandarachæ quoque propemo-
dum dicta natura est. Inuenitur autem & in
aurariis & in argentariis metallis,melior quò
magis rufa,quoque magis virus redolens , ac
pura friabilísque. Valet purgare , sistere,ex-
calfacere , perrodere. Summa eius dos septica.
Explet alopecias ex aceto illita. Additur ocu-
lorum medicamentis. Fauces purgat cum mel-
le sumpta. Vocem lympidam ac canoram fa-
cit. Suspiriosis tussientibúsque iucundè me-
detur , cùm resina terebinthina in cibo sum-
pta. Suffita quoque cum cedro , ipso nidore
itidem medetur. Et arsenicum ex eadem est
materia. Quod optimum, coloris etiam in au-
ro,excellentius : quod verò pallidius aut san-
darachæ similius est , deterius existimatur.
Est & tertium genus,quo miscetur aureus co-
lor sandarachæ. Vtraque hæc squamosa. Illud
verò siccum purúmque gracili venarum dis-

cursu fissile. Vis eadem, quæ suprà, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnésque narium, & condylomata, & quicquid excrescit. Torretur, vt validius prosit, in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM, quibus opes constant, annascentium quoque eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus, vt immensa medicinæ sylua, officinarúmque tenebræ, & morosa cælandi pingendíque ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidúmque, vel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis breuitatem sequemur vtile instituti modo, nihil necessarium aut [a] *naturale omittentes.*

[a] vtile Dal.

Honos picturæ. CAPVT I.

PRimúmque dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur à Regibus populísque, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nũc verò in totum marmoribus pulsa. Iam quidem & auro, nec tantùm vt parietes toti operiantur

tur, verùm & interraso marmore, vermiculatis ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum: Neronis verò maculas, quæ non essent, in crustis inserendo vnitatem variare, vt ouatus esset Numidicus, vt purpura distingueretur Sinnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, vt quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè similes in æuum propagabantur figuræ: quod in totum exoleuit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarũ discrimine, statuarum capita permutantur, vulgatis iam pridem salibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conspici omnes, quàm se nosci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis consuunt, alienásque effigies colunt, ipsi honorem non nisi pretio ducentes, vt frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie viuente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt: Iidem palæstras athletarum imaginibus & ceromata sua exornant, & vultus Epicuri per cubicula gestant, ac circunferunt secum. Natali eius vicesima Luna sacrificant, feriásque omni mense custodiunt, quas icadas vocant, hi maximè, qui se ne viuentes quidem nosci volunt. Ita est profectò, artes desidia perdidit: & quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ

ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, vt eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, ſempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui vnquam fuerat, populus. Stēmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentiũ imagines erant, affixis hoſtiũ ſpoliis, quę nec emptori refringere liceret: triumphabántque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſalæ Oratoris indignatio, quæ prohibuit inſeri genti ſuæ Leuinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, cum Scipionis Africani tranſiſſet atrium, vidiſſétque adoptione teſtamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarũ dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor multóque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non ſolùm ex auro argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariúntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidẽ arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere,

pere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum [a] rempublicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum [b] amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere, inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solùm dedit, verumetiam in omnes terras misit præsentes esse vbique & claudi possent.

[a] reipublicæ clara. M.

[b] amore flagrasse quosdam.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de picturæ initiis, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia.

CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorū verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno vrbis cclix. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuítque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorū [c] turba paruulis imaginibus ceu nidū aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Æmylius, collega in Consulatu Qu. Luctatij, non in basilica modò Æmilia, verùm &

[c] turbā. p. i.c.n.a.s.p. ostendant. M.

a maximo, Vet. Homerico, vt cōiicit Dal.

domi suæ posuit, id quoque [a] Martio exẽplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secúmque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Marcius Scipionum in Hispania vltor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsq; ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Qu. Fuluio coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palam est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictã, postquam operosior inuenta erat: durátque talis etiam nunc. Inuentam linearum dicunt à Philocle Ægyptio, vel Cleãthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine vllo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hũc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum

cutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corinthio iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodiéque antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuuij vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellētissima forma, sed altera, vt virgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus C. principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durāt & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitúrque, quisquis eas diligenter æstimauerit, nullā artium celeriùs consummatā, cùm Iliacis tēporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas picturæ proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ.

CAP. IIII.

APud Romanos quoq; honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princépsque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno vrbis conditæ cccel. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poetæ pictura Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Posteà nō est[a] spectata honestis ma- [a] tractata. Vet.

nibus, nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consiliū. Qu. Pedius, nepos Q. Pedij Consularis triumphalísque, à Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, ídque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. Valerio Maximo Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere Curię Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Æmiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine

gine

gine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omniũ L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanque cùm in præda vēdenda rex Attalus vj. M. sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentē, pretium miratus, suspicatúsq; aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub veteribus, cùm testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reri? Talem, inquit, ostendens in tabula pictũ [a] inficetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus, interrogatus, quanti eum existimaret, respondit, sibi donari nolle talem viuum verúmque. Sed præcipuam autoritatem fecit publicè tabulis Cæsar dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísque publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S [b] xij. M In thermarũ quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas di-

[a] infacetissimè. M.

[b] xiij. Ch. & M.

cemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris Idem in curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filiũ seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiúmque eius Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar, minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis.

CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ & quibus tẽporibus inuenerint, dicemus in mentione artificũ, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tãdem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerunt tonon: [a]commissuras verò colorum & transitus, [b]armogen.

[a] commixturas. *Vet.* [b] harmogen.

De

De coloribus natiuis & factitiis.

CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrūque natura, aut mistura euenit. Floridi sūt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea è vilioribus [a] ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandyx, Scyricū, atramentum. Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. Hácque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minùs rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras xiij. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ pressior vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrísque & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra hulcera [b] in humore sita, veluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: fœminarum profluuia, pota denarij pōdere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, è vino maximè. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam secundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multum antiquis

[a] ochra vsta, rubrica, cerussa, sandix, scyricum: sandaracha, atramentū.

[b] *Al. legitur,* humore obsita.

celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: vnde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Ægylopas manare prohibet. Sãguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmq; vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & serpentium ictus terrestrium marinorúmque, omnibus ideo antidoris familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtilissima Ægyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autem aptè nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiã sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini Græciensis duabus mistis tritísque vna per dies xij. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Ægypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo [a] sex x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimũ propter læuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non vtuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa venas scrutantes. in medicina eundem vsum habet, quem Eretria creta. Prætereà linguam tactu siccat.

[a] xvj. talẽtis. *Bud. lib. 3. de asse.*

Pilos

Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationum in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vsta casu reperta in incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus vsus est Nicias supra dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras [a]æris quinque. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine [b] vsta non fiunt vmbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius vsi. Refrigerat emollítq. Explet vulnera, si coquatur, ad siccãda præcipuè vtilis, & capitis dolorib. & ad depræhẽdenda [c]pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Scyricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra geminæ ori-

[a] *vetust. co.* xvj. denarij.
[b] ista. M.
[c] obscura. i. *quæ in calua sub cute latent osse vulnerato,* Dal.

ginis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulcris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauêre, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearúmque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è vinaceis fecere, [a] tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratę adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritísque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E liquidis colorib. quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cũ purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorẽ celeriùs lanis. Præcipuum est primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factũ est, leuatur bonitas pro numero dilutiore saniē. Quare Puteolanũ potiùs laudatur, quã Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, vnde pre-

[a] *Hæ duæ voces in cod. vet. leguntur paulo antè post verbum* præbere.

pretioſiſsimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod hyſgi-
no maximè inficitur, rubiámque cogitur ſor-
bere. Viliſsimum à Canuſio. Pretium huic [a] à [a] in ſingu-
ſingulis denariis in libras ad triginta. Pingen- las libras
tes ſandyce ſublita mox ouo inducentes pur- ad dena-
puriſſum, fulgorem minij faciunt. Si purpurã rios trigin-
facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox pur- ta, *Vet.*
puriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima
autoritas Indico, ex India venit, harundinum
ſpumæ adhæreſcente limo, cùm teritur, ni-
grum: at in diluendo miſturam purpuræ cæ-
ruleíq; mirabilem reddit. Alterum genus eius
eſt in purpurariis officinis innatans cortinis:
& eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero
Indico ſtercora columbina, aut cretã Selinu- [b] vero, *Dal.*
ſiam, vel annulariam [b] vltro inficiunt. Proba-
tur carbone. Reddit enim, quod ſyncerũ eſt,
flammam excellentis purpuræ: & dum fumat,
odorem maris olet. Ob id quidam è ſcopulis
id colligi putant. Pretiũ Indico denarij vigin-
ti in libras. In medicina Indicũ rigores & im-
petus ſedat, ſiccátq; hulcera. Armenia mittit,
quod eiusnomine appellatur. Lapis eſt hic quo
que chryſocollæ modo infectus. Optimúmq;
eſt, quod maximè viret, communicato colore
cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nũ-
mis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt,
ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios
ſenos vilitas rediit. Diſtat à cæruleo candore
modico, qui teneriorem hunc efficit colorem.
Vſum in medicina ad pilos tãtùm alendos ha
bet, maximéque in palpebris. Sunt etiamnum
nouitij duo colores è viliſsimis, viride quod
Appianum vocatur, & quod chryſocollã luteã
mentitur, ceu parũ multa ſint mendacia eius.
Fit & ex creta viridi æſtimatum ſeſtertiis

in libras. Anulare quod vocāt, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admistis vitreis gemmis, ex vulgi anulis vnde & anulare dictum.

Qui colores non inducātur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propositæ sunt.

CAP. VII.

[a] cretam amant. *Vet.*

EX omnib. coloribus [a]cretulā amare, vdóq; illini recusant, purpurissum. Indicum cęruleum, melinum, auripigmentum, Appianū, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam verò & onerariis nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Qua contemplatione tot colorum tāta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, & silaceis Attico, ex rubris sinopide Pōtica, ex nigris atramēto, Apelles, Echion, Melāthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulę eorū singulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum suorum limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt suprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostrę ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi cxx. pedum in linteo, incognitum ad hoc tēpus. Ea pictura cùm peracta esset in Lamianis hortis, accēsa fulmine cū optima hortorū parte conflagrauit. Libertus

eius

eius cũ daret Antij mun⁹ gladiatorũ, publicas porticus inuestiuit pictura, vt cõstat, gladiatorũ ministrorúmq. omniũ veris imaginib. redditis. Hic multis iã seculis summus animus in pictura. Pingi autẽ gladiatoria munera, atq; in publico exponi cœpta à C. Terẽtio Lucano. Is auo suo à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulámque pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates. CCCV. CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quã maxima breuitate percurrã: neq; enim instituti operis est talis executio. Itaq; quosdã vel in trãscursu & in aliorũ mẽtione obiter nominasse satis erit, exceptis operũ claritatib. quæ & ipsa cõueniet attingi, siue extãt, siue intercidêre. Nõ cõstat sibi in hac parte Grecorũ diligẽtia, tã multas post Olympiada celebrãdo pictores, quàm statuarios autores: primũq; Olympiade nonagesima, cũ & Phidiã ipsum initio pictorẽ fuisse tradatur clypeũq; Athenis ab eo pictũ: præpterea in cõfesso sit, octogesimatertia fuisse Panæũ fratrẽ eius, qui clypeũ intus pinxit, & in Ægide Mineruæ, quã fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quòd in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulã, in qua erat Megnetũ præliũ, à Candaule rege Lydię Heraclidarũ nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repẽsam auro. Tãta iã dignatio picturę erat. Id circa ætatẽ Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Cãdaules: aut (vt quidã tradunt) eodẽ anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iã tũ claritate artis atq. obsolutione. Quod si recipi necesse est, simul appa

ret, multò vetustiora principia esse, eósq. qui monochromata pinxerint, (quorũ ætas nõ traditur) aliquãto antè fuisse, Hygiænontẽ, Diniã, Charmã, & qui primus in pictura marem fœminãq; discreuerit Eumatũ Atheniẽsẽ figuras omnes imitari ausum, quíq. inuẽta eius excoluerit, Cimonẽ Cleonęũ: Hic catagrapha inuênit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respiciẽtes suspiciẽtésve & despiciẽtes. Articulis etiã membra distinxit. Venas protulit, prætérq. in veste & rugas & sinus inuenit. Panęus quidẽ frater Phidiæ, etiã prœliũ Atheniensiũ aduersus Persas apud Marathona factũ pinxit. Adeò iã colorum vsus percrebuerat, adeóque ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensiũ Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim,[a] Artaphernem.

[a] & Arsaph. Tur.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. CAP. IX.

QVinimo certamen picturę etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primúsq. omnium certauit cum Timogora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagorę carmine vetusto apparet chronicorum errore non dubio: Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimã Olympiadẽ, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus cõtulit: Siquidẽ instituit os adaperire, dentes ostẽdere, vultũ ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pópeij, quæ ante curiã eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticũ

quæ

quæ Pœceli vocatur, gratuitò, cùm partē eius Mycō mercede pingeret: vnde maior huic autoritas Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ cōcilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycō, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autē Olympiade fuere Aglaophō. Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parasij & preceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamē, in quibus hęrere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectator hodie: neque ante eum tabula vllius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Nesean Thasium, quoniā vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus suprà dictus versus fecit, artem ipsius ablatam Zeuxin ferre secū. Opes quoque tantas acquisiuit, vt in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Posteà donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenā Agrigētinis, Pana Archelao Fecit & Penelopē, in qua pinxisse mores videtur.

& athletam. Adeóque sibi in illo placuit, vt versum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurũ aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno, adstantib. Diis: & Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphytrione. [a]Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus articulísque: alioquin tantus diligẽtia, vt [b]Agrigentinis facturus tabulam, quã in tẽplo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, vt quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo Æquales eius & æmuli fuere Timantes, Androcydes, Eupompus, Parasius.

[a]Reprehẽditur, *Dal.* [b]Crotoniatis, *Turn. ex Cicer lib. 2. de Inuent.*

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura. CAP. X.

DEscendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset vuas pictas tanto successu, vt in scenã aues aduolarẽt, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata, vt Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandẽ remoto linteo ostẽdi picturã, atq. intellecto errore concederet palmã ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parasius autẽ se artificẽ. Fertur & posteà Zeuxis pinxisse puerum vuas ferentem, ad quas cũ aduolassent aues, eadem ingenuitate processit iratus operi, & dixit: vuas meliùs pinxi, quàm puerum nam si & hoc consummassem, aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cùm inde Musas Fuluius Nobilior Romã trãsferret, Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marsyas reli-

religatus. Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit. Primus symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus elegantiam capilli, venustatem oris confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus Hæc est in pictura summa subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriã tulerint. Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia post se, ostendátque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere,[a] prædicantes quoque non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur sibi comparatus in mediis corporibus exprimendis. Pinxit[b] & Demon Atheniensium argumento quoque ingenioso. Volebat nanque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacémq; & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea, qui Romę in Capitolio fuit: & Nauarchum thoracatum. Et in vna tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem Persea. Hęc ibi ter fulmine ambusta neque obliterata, hoc ipso miraculũ auget. Pinxit & Archigallum: quã picturam amauit Tiberius princeps: atque vt autor est Decius Eculeo, lx sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantémque in manibus eius: & Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securi-

[a] præd. non hoc solum sed confit.

* alia multa. Graphidis M.

[b] & demũ τον δῆμον populũ Tur.

tas & ætatis simplicitas: item sacerdotem, adstant puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ,[a] Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt sudare videatur: alter arma deponens, vt anhelare sentiatur. Laudãtur & Æneas Castórque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nanque & cognomina vsurpauit, Abrodiætum se appellando, aliísque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortũ: & Herculem, qui est Lyndi, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus à Timante Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras pictura, cùm mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset. patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quàm pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est

[a] Hoplites Tur.

est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis pręceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Atheniēsium: item Vlixes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris[a] talento annis decem: quam mercedem & Apolles & Melanthius ei dedere. Et huius autoritate effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuò interdicto ne seruitia docerentur. Ideo neque in hac neque in toreutice, vllius qui seruierit, opera celebrātur. Clari etiam cvij. Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis sūt nobiles picturæ. Liber pater, itē Tragœdia & Comœdia. Semiramis ex ancilla adipiscēs regnū, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futurósque posteà superauit Apelles,[b] eousq; Olympiade cxij. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quę doctrinam eam

[a] *Budæus ex vetusti codice legit*, annuis talentis decem

[b] Cous Tur.

continent. Præcipua eius in arte venuſtas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores eſſent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deeſſe iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigiſſe, ſed hac ſoli ſibi neminem parem. Et aliam gloriam vſurpauit, cùm Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia ſibi cum illo paria eſſe, aut illi meliora, ſed vno ſe præſtare, quòd manum ille de tabula neſciret tollere: memorabili præcepto, nocere ſępe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid à quo diſtare deberet. Scitum eſt, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigaſſet, auidus cognoſcendi opera eius, fama tantùm ſibi cogniti, continuò officinam petiit. Aberat ipſe, ſed tabulā magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit, interrogauítque, à quo quæſitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reuerſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe Apellem veniſſe: non enim cadere in alium tam abſolutum opus. Ipſúmque alio colore tenuiorem lineam in illa ipſa duxiſſe, præcepiſſéque abeuntem, ſi rediſſet ille, oſtenderet, adiiceréque hunc eſſe quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, ſed vinci erubeſcens, tertio colore

lineas

lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuítque, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula trãseuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quàm se, præferens. Ferúntque à sutore reprehensum, quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denunciantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa differenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorẽ clarissimo præbuit exemplo. Nanque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præ-

a Pancastē Tur. ex Æliano.

cipuè nomine [a] Campaspen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset, eúmque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto, quàm victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantùm suum, sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, vt plerunque domestica: percontantíque quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famámque dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit. Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante. Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam venit: indignantíque Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam

nanque

nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Cō senuit hæc tabula carie, aliámque pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesię Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis. Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samij & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem, tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtrasque

tabula Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in vtrisque excisa facie Alexandri Diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostendat verius pictura, quàm promittat. Pinxit & [a] heroa nudum: eáque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantùm equo adhinniuere: ídque posteà semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thorachatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Astrapen, [b] Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipsum repercussu claritates colorem excitaret, custodirétque à puluere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis colo-

[a] Leādrum *Dal.*

[b] Ceraunō vocāt. *Tur.*

loribus austeritatem occultè daret. Æqualis eius fuit aristides Thebanus: is omnium primus animum pinxit: & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans intelligitúrque sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactúsque in singulos minas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cui tabulæ gratia interiit pictoris inscitia, cuius tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde. Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul vt dictum est, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis subiectæ. Summa eius paupertas initio, artísque summa intẽtio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse vsque ad annum quinquagesimum argumentum esse, quòd cum Athenis celerrimo loco Mineruæ delubro propy-

a Hermionidem, quam quidem Naxiã, vel Naxicã Tur.

læon pingeret, vbi fecit nobilem Paralum & a Hemionida, quam quidam Nausicam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis, quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quatuor colorem induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, vt decedẽte superiore inferior succederet, Est in ea canis mirè factus, vt quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte quod (difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem ars ipsa: nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate discedere, spumáque illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat sæpius mutaueràtque penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti, quod intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cùm pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas. Demetrius rex cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit, parcentémque

que picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrij castris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatúsque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quòd posset manus seruare, quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, vltro ad eum venit hostis: relictísque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem, Sequitúrque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon vocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum Tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui etiam suadebat vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouissimè pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & signa ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Appelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos mnas trecenas: idémque Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator posue-

rat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arrepantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sycioniorum tyranno quod is faciebat Telesti poëtæ monumentum præfinito die, intra quem perageretur. nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso: paucísque diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda, Cossandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem, pinxit & lasciuiam, in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ vias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum im petuosi animi: & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem de hac arte scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros, & Aristippus, cuius est Satyrus cũ sypho, coronatus. Discipuli eius fuerunt. Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque subtexi par est[a] minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus: proposito nescio an destruxerit se, quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est glo-

[a] Al, leg. in minori pictura celebres penicillo

gloriam. Tonstrinas sutrináſque pinxit, & aſellos & obſonia ac ſimilia, ob hoc cognominatus Ryparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximè multorum. E diuerſo meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub veteribus. Hic ſcenas optime pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contrà Dionyſius nihil aliud, quàm homines pinxit ob id Antropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippũ: cum Minerua qui ſunt in ſchola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaueſcentem: in Pompeia verò Cadmum & Europen. Idem iocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Ægypto natus didicit à Cteſidemo. Decet nõ ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura his verſibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis ſupremæ coniugi templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio Diui Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam villas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optarat, varias ibi obambulantium ſpecies, aut nauigantium, terráque

villas adeuntium asellis aut vehiculis. Iam piscantes aucupantésque, aut venantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in eius exemplaribus nobiles palustri accessu villæ: succolantium specie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, facetissimi sales. Idémque subdialibus maritimas vrbes pingere instituit, bandissimo aspectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum: nec domos vno in loco mansuras, quæ ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Appellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars vrbibus excubabat: pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulò ante Diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabãtur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idémque floridus, humilis rei pictor, Amulius. Huius erat Minerua, spectãtem aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd semper rogatus, quãquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate. Cornelius. Pinus & Actius Priscus, qui Honoris, & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto, restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis simillior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq; pretia mirabilia picturarum,

CAP. XI.

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulauit, somnum ademptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circundedere loco: eóque terrore aues tum siluisse narratur, & posteà cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, posteà consummatum à Praxitele. Sed aliquãto vetustiores encausticę picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & Arcesilai Pariorũ Lysippus quoq. Æginę picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profectò non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantùm encaustica, sed etiam docuisse traditur Pausiam Sycionium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit eiusdémque, primò discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thespiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti [a] da- [a] additurus

turus & celeritatis famam, absoluit vno die tabellam, quæ vocata est hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glycerã municipem suam inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numerosissimã florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab aliis stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas : sustentauera paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus inuenit, quam posteà imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vndè & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiãt nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræque corpus ex ipsa dedit. magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur ex-

pressisse

pressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Sed fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus articulísque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodē tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S. cxliiij. Hortēsius orator mercatus est, eíque ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerēt è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes

expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera ſua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouiſſet: tantùm circunlitioni eius tribuebat. Non ſatis diſcernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centeſima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate iucundior, vt in ipſa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleuſine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Vlixe deprehendente. Et in vna tabula, quáque maximè inclaruit, agaſonem cum equo. Quod niſi in iuuenta obiiſſet, nemo ei compararetur. Eſt nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perſeo Athenas cõmigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philoſophus, magnæ in vtraque ſcientia autoritatis. Itaque cùm L. Paullus deuicto Perſeo petiſſet ab Athenienſibus, vt ſibi quàm probatiſſimum philoſophũ mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienſes Metrodorum elegerunt, profeſſi eundem in vtroque deſiderio præſtantiſsimum: quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus Byzãtius Cæſaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis ædes poſitas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum [a] XVI. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Oreſtes, Iphigenia in Tauris, Lecythiõ agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum

[a] *Aliàs* X.VI. *hoc eſt*, denariûm ſex millibus, *quam lectionẽ agnoſcit & Bud.* 4. *de Aſſe.*

terum ſtantem, alterum ſedentẽ. Præcipuè tamen ars ei fuiſſe in Gorgone viſa eſt. Pauſiæ filius & diſcipulus Ariſtolaus è ſeuerisſimis pictoribus fuit: cuius ſunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theſeus: imago Atticę plebis boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiuſdem Pauſiæ diſcipulus placeat diligentia, quam intelligāt ſoli artifices, aliàs durus in coloribus, ſed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Taléſque ſunt eius picturæ, cum Æſculapio filię Hygia, Ægle, Panacea, Iaſo, & piger qui appellatur Ocnos ſpartum torquens, quod aſellus arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non ſilebuntur & primis proximi. Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur, ac pulchra aliàs domo ſplendeſcente, ipſiúſque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa: Ptolemæo venante. Sed & nobiliſſimo Satyro cum pelle pantherina, quem Apoſcoponta appellant. Ariſtophon Ancæo vulnerato ab apro cum ſocia doloris Aſtypale: numeroſáque tabula, in qua ſunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Perſicæ claſſis præcidentem: Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilisſimas autem, quæ ſunt in porticibus Octauiæ, operibus. Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate conſenſu Deorum in cælum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum Hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris

iactum (quod vocant aconiti) vicit: Cœnus stēmata. Ctesilochus Apellis discipulus petulāti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetricia Dearum: Cleon Admeto: Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia: Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eámque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, vtriusque similitudine mirè expressa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit: Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum simulacra. Leontiscus Aratum Victorem cū trophæo, psaltriam. Leon Sappho, Nicearchus Venerē inter Gratias & Cupidines: Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cùm præliū nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est, mari similis, factū volebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam: Simonides Agatarchum & Mnemosynen, Simus iuuenem requiescētem in officina fullonis, Quinquatrus celebrātem: idémque Nemesin egregiam. Theodorus verò emungentem: idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cassandram,

ſandram, quæ eſt in Concordiæ delubro: Leõtium Epicuri cogitantem: Demetrium regẽ. Theon Oreſtis inſaniam, Thamyram citharœdum, Tauriſcus Diſcobolum, Clytæmneſtrã, Paniſcum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos inſigne exẽplum. Nanq; Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit, vt celebrẽ etiam diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectáſque tabulas, ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis in maiori admiratione eſſe, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipſæque cogitationes artificum ſpectantur: atque id lenocinio commendationis dolor eſt: manus, cùm id agerent, extinctæ deſiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi, Ariſtonides, Anaxander, Ariſtobulus Syrus, Arceſilas Tiſicratis filius, Corybas Nicomachi diſcipulus, Carmanides Euphranoris, Dionyſodorus Colophonius, Diogenes, qui cũ Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus [a] Pyromachi ſtatuarij diſcipulus, Mnaſitheus Sicyonius, Mnaſitimus Ariſtonidis filius & diſcipulus, Neſſus Abronis filius, Polemon Alexãdrinus, Theodorus Samius, & Stadius Nicoſthenis diſcipuli, Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſſimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & diſcipula puellam quæ eſt Eleuſine: Calypſo ſenem & præſtigiatorẽ Theodorum: Alciſthe-

[a] Philomachi. M. & *Vet.*

ne saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanũ in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit; artis verò tantum, vt multum manipretio antecederet, celebrrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est, [a] viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale ventísque corrumpitur. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vel postquàm attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm sit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipiẽtis medicamenti qualitate mutatus. Nec posteà ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex vino, pingítque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quàm si non vrerentur.

[a] vericulo, Turn.

Plasti-

Plastices primi inuentores, de simulacris, de vasis fictilibus, & pretio eorum.

CAP. XII.

DE pictura satis superque contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem operę terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregrè, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit, quibus pater eius impressa argylla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit: eúmque seruatum in nymphæo, donec Corinthũ Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum tradant, multo antè [a] Battiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eadem vrbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuẽtum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretã fingere. Primúsque personas tegularum extremis imbrecibus imposuit, quę inter initia protypa vocauit. Posteà idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc [b] plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceráque in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit: ante eum quàm pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitque res in tantum, vt nulla signa statuæve sine argilla fierent. Quod apparet antiquiorẽ hanc

[a] Bacchiadas. *Dal.*

[b] *Aliàs* plasta appellata.

fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad circum maximum vtroque genere artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græcè, quibus significarunt, à dextra opera Damophili esse à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Thuscanica omnia in ædibus fuisse, autor est M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis. qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris vænire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo HS. lx. signum Felicitatis locatum, cui mors vtriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæque & cælaturæ esse dixit, & cùm esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Prætereà elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiẽ Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodẽ factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomẽ

in

in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentũ ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuíque firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísve, sed fictilibus prolibatur sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiã vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricib. tubulis, tegulísque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilib. laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quę Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus [a] doliis condimaluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoque pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & [b] Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollẽtia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habẽt & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniã & sic gentes nobilitãtur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portãtur, insignib. rotæ officinis Erythris. Hodiéq; in templo ostenduntur amphorę duę propter tenuitatẽ cõsecratę, discipuli magistríq; certamine, vter tenuiorẽ humum duceret, Coislaus

[a] foliis. i. *sepulchris.* *Dal. ex M. & Vet.*

[b] *Quidam legunt,* Eretum.

maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis. Q. Coponiũ inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarũ lautitia. Vna erat murænarũ, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iã scilicet morib. vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidẽ in Aristotelis hæredum auctione lx. patinas vænisse traditur. Nam nos cùm vnã Æsopi tragœdiarũ histrionis in natura auium diceremus [a] sestertiis C. stetisse, nõ dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo [b] C C. sestertiis condidit patinã, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constẽt, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Consulatu suo [c] in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij Demoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse cxxx. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui galli vocãtur, virilitatẽ amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquã & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam [d] testis vtendo sic vt firmius durent tusis calce addita, quę vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

[a] *Suprà l. 10 cap. 51. hanc Æsopi patinam* D C. *taxat sestertijs. Vnde & hic* D C. *legẽdum videtur, non* C.

[b] Decies sestertium. *hic legit Budæus, ex vetusto quodã codice. Vide ipsum. li. 4. de Asse.*

[c] In cõcione.

[d] testis & tusis addita calce vtitur vt firmiùs durent, quæ vocãt, &c. *Dal.*

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & alijs terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur.

CAP. XIII.

VErùm & ipſius terræ ſunt alia ſegmenta. Quis enim ſatis miretur, peſſimã eius partem, ideóque puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, merſúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique ſi Cumano miſceatur cæmento. Eadem eſt terrę natura & in Cyzicena regione: ſed ibi nõ puluis, verùm ipſa terra qualibet magnitudine exciſa & demerſa in mare lapidea extrahit. Hoc idẽ circa Caſſandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menſes terram lapideſcere. Ab Oropo quidẽ Aulidem vſq; quicquid terrę attingitur marimutatur in ſaxa. Nõ multum à puluere Puteolano diſtat è Nilo harena tenuiſſima ſui parte, non ad ſuſtinenda maria fluctúſque frangendos, ſed ad debellanda corpora palæſtræ ſtudiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus ſabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte nõ ſum dicturus, non Hercules magis quàm de terræ vſu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus noſtra corpora, vires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione. CAP. XIIII.

QVid? non in Africa Hiſpaniáque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniã in forma circũdatis vtrinq; duab. tabulis

inferciuntur veriùs, quã instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores: Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenásq; turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorũ vallis accõmodata, cõtra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres nõ sunt è sabuloso, neq; harenoso, multóque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si iam ex sabuloso, è masculo certè. Fingun tur optimè vere: nam solstitio rimosi fiunt. Ædificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingãtur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo vtimur, longum sesquipede, latũ pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron Græci enim antiqui doron palmum vocabãt, & ideo dora munera, quia manu darẽtur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in vlterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cùm subigi potest, vtilissima, Græci. præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: sic [a] Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fe-

[a] Martis ædem. M.

cere:

cere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacædemone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romã deportauere in Ædilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirum esset translatum tamẽ magis mirabantur. In Italia quoq; lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quã vnam contignationem tolerat. Cautúmq; est, ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicina. CAP. XV.

HÆc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocatur Leucogæi. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: viuum: quod Græci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucétque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tãtùm est vsus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tãtùm mollitiémque confert. [a] Egula vocatur hoc genus. Quarto autẽ ad ellychnia maximè conficiẽda. Cætero tanta vis est, vt morbos comitiales

[a] Eglula, M. fortè Ægula ἀπὸ τῆς αἴγλης.

deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in[a] calice nouo, prunáque subdita circunferens, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente[b] conuiuiis. Natura eius calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagnatísque miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus, & contra scorpionum ictus. Vitiligines viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accēditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergēs: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coeunt. Est verò liquidum bitumē, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidum est & Apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellāt ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorísq; oleacei[c] in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuū. Incolæ id harundinū paniculis colligunt, citissimè sic adherescens. Vtuntur eo ad lucernarū lumina olei vice:

[a] candenti calice, Vet.

[b] conuiuis, Vet.

[c] in Agragātino Siciliæ agro fontib. innatans. Dal. ex Diosc.

ce:itẽ ad ſcabiem iumẽtorũ. Sunt qui & naphtham, de qua in ſecundo diximus volumine, bituminis generi aſſcribant. Verum ardẽs eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vſu abeſt. Bituminis probatio, vt quàm maximè ſplẽdeat, ſitq; ponderoſum ac graue:[a]leue autem modicè, quoniã adulteratur pice. Vis, quę ſulphuris, ſiſtit, diſcutit, cõtrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accenſum. Ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babyloniũ efficax traditur: itẽ ad lepras, lichenas, pruritúſque corporũ. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicãt. Dentium doloribus medentur ſimul cũ nitro illita. Tuſſim veterem & anhelitus cum vino potum emendat Dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtítque aluum. Cum aceto verò potum diſcutit concretum ſanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, itẽ articulorum. Cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos vſtum deprehendit. Vuluarũ ſtrangulationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo. Procidentia ſedis ſuffitu reprimit. Purgationes fœminarũ in vino potum elicit. In reliquo vſu ęramentis illinitur, firmátq; ea contra ignes. Diximus & tingi ſolitas ex eo ſtatuas & illini. Calcis quoque vſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrarijs fabrorũ officinis tingẽdo ferro, clauorúmq; capitibus & multis aliis vſib. Nec minor, aut ab eo diſſimilis eſt aluminis opera, quod intelligitũ ſalſugo terræ. Plura

[a] lene, M. læue, Vet.

& eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differẽtia, cùm sit vsus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmque vtilissimũ est, contráque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autẽ omne ex aqua limóq; , hoc est, terræ exundãtis natura. Corriuatũ hyeme æstiuis solib. maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, cãdidius fit. Gignitur autẽ in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia. Põto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strõgyle. Laudatissimũ in Ægypto, proximũ in Melo. Huius quoque duę species, liquidum spissúmque. Liquidi probatio, vt sit lympidum lacteúmque, sine offensis fricãtium, cum quodã igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Syncerum .n. mistura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideóque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere. Indurare, rodere. Melle admisto sanatoris hulcera, papulas, pruritúsq. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partib. tertia aluminis. Virus alarum sudorésque sedat. Sumitur pilulis contra lineis vitia, pellẽdúmq; pruritum ac per vrinã sanguinẽ. Emẽdat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis vnum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quędam canescẽtia dehiscens. Vnde quidam trichitin potiùs appellauere Hoc fit è lapide,[a] ex quo & chalcitin vocant: vt sit sudor quidam eius lapidis in spumã coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minúsque sistit humorẽ inutilẽ corporibus. Sed auribus magnópere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibúsque, si saliua

[a] & quod chalcitin vocant: sudor, &c. coagulatus est, M.

ſi ſaliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur aptè, verendíſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat. Interioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duo eius ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundúmque natura, candido proprius, cum quadam pinguitudine ſine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant ab inſula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neque adſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtum vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem ſummam. Omnium generum vis in adſtringendo: vnde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptiſſima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cum adipes & hydropicorum eruptiones ſiccat. Et aurium vitia cum ſucco Punici mali: & vnguium ſcabritias, cicatricúmque duritias & pterygia, perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum ſucco oleum: cum ſalis verò duabus partibus, vitia quæ ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permiſtum aquæ. Sic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum [a] ſero & pice. Infunditur & dyſentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonſillas. Ad omnia

[a] eruo & pice Dioſ.

quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vsus vitæ in coriis laníſque perficiendis, quanti ſit momenti, ſignificatum eſt. Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra, Samia & Eretria, & Chia, & Selinuſia, & ª Pignitt, & Ampeliti medicina

ª Pnigiti

CAP. XVI.

ᵇ Collyriō M. & Dioſ.

SAmiæ duæ ſunt, quæ ᵇ ſyropicon, & quæ aſter appellabatur. Prioris laus, vt recens ſit & leuis, linguæque glutinoſa. Altera glebosior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Proſunt ſanguinem expuentibus. Emplaſtríſque quæ ſiccandi cauſa componuntur, oculorum quoque medicamentis miſcētur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba eſt, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod ſi æra præducantur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta eſt inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aqua ſiccatáque ſolibus, iterum ex aqua trita ac repoſita, donec conſidat, & digeri poſſit in paſtillos. Coquitur in calcibus cerebro concuſſu. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius, qui Samiæ. Vſus ad mulierum maximè cutem. Item & Selinuſiæ. Lactei coloris eſt hæc, & aqua dilui celerrima. Eadémque lacte diluta & tectoriorum albaria interpolantur. ᶜ Pignitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantùm glebis & glutinoſa, cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini ſimillima eſt ampelitis. Experimentum eius, ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat,

ᶜ Pnigitis Dioſcoridi

cat, & si nigricans colos maneat tostę. Vsus ad molliendum discutiendúmque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad vestium vsus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex is Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissimum inclinans. Vis vtrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita pustulásque. Si verò aphronitrum & [a] nitrum adiiciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita vt in Sole curatio hæc fiat, vt post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus [b] Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est: sudoréisque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino sumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ vsus in vestibus. Nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm assumitur, inutilis versicoloribus: & est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum. Proprietásque saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metalla extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius. L. Æmilius Censores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia,

[a] Cyprium *M.* alumē Cyprium *Dal.*

[b] Cyprino cerato *Da.*

quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & vilissima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedésque vænalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talémque Publium mimicæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, item Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli Heronem L. Luculli Demetrium Pompeij, Augéntque Demetrij, quãquam & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliósque deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne vænalitiis gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vidimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina C. Cæsaris viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò, vnde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.

CAP XIX.

PRæterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus: sed & hoc loco reddenda natura. Et galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXVI.

PROOEMIVM.

Natura lapidum, ac marmorum luxuria.

CAPVT I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctúsque frangendos, ac minimè quietas partes coërcendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimúsque nulla alia, quàm deliciarum, causa, quos transcendisse quoque mirum fuit In portento prope maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cædun-

tur in mille genera marmorũ: promontoria aperiũtur mari, & rerũ natura agitur in planũ. Euehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sæuissimam rerum naturæ partem, huc illúcque portantur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, vt bibatur glacie. Secum quisque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahítque moles videat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces sit necesse ista facere, imò verius pati mortaleis, quos ad vsus, quásve ad voluptates alias, nisi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiusque gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, glandia in cœnis, gliréşque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa trãsiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit. CAP. II.

Dicat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentes lx. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarij, & vix vno mense futuri in vsu, viderũt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus, etiámne tacue-

tacuerunt maximas earum atque adeò duodequadragenûm pedum Luculleі marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clam illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatim domum trahi præter fictili a Deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. CAP. III.

NEc potest videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirum ista [a] omisere moribus victis: frustráque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

a omisere. & morib. ac vitiis frustra interd. quæ &c.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. CAP. IIII.

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ij Sycio-

nem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij. quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sycionios fames inuasit ac sterilitas, mærórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedib. obsequiísque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quòd è cælo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXXVj. *de marmore Pario & Mausoleo.* CAP. V.

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filiꝰ eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poëtæ ætate, quem certum est lx. Olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum vsque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lasciuia locorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dia-

Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita cuius vultum intrantes tristem, exeuntes exhilaratum putant: Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia. Argos, Cleone, operibus refertę fuere. Omnes autem tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychnitem appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidi vnius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorum fuisse, quàm Picturam aut statuariam, quarum vtraque cum Phidia cœpit lxxxiij. Olympiade, post annos circiter cccxxxij. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora. Venerémque eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphroditè ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomine eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, contra peregrinum suo fauentis. Quare Ago-

racritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius nō viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cubitorum xxvj. ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia,[a] compacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt. xxx. numero nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul vt noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum. Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simúlque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam in eodem pretio detulisset se-

[a] comperta arti Vet.

seuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam posteà Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissolutum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Ædicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cùm delituisset noctu, simulacro cohæsisse, eiúsque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec Maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauiæ scolis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades: & quas Thyadas vocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ eius opera sũt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumentis

& intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana. Scopælaus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaëthontem, qui Samothracia sanctissimis ceremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duásque chametæras circa eam, quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorúsque Phorici & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta, quæque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Calliaci apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Appollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupedine fulmen te-

tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis, Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præsertim cũ capitali satisdatione fama iudicet dignos: Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id vt esset inter septem miracula ij maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xj. attollitur in altitudinem xxv. cubitis: cingitur [a] columnis xxxvj. Ab Oriente cælauit Scopas, è Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priúsque quàm peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artísque monumentum iudicantes: hodiéque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, xxiiij. gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta cxl. pedum alitudi-

[a] columnis xxxvj. Pteron vocauere Tur.

ac totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ eſt in Palatio, Apollinis delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Euander. In Magna admiratione eſt & Hercules Meneſtrati: & [a] Hecate Epheſi in templo Dianæ poſt ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis tanta marmoris radiatio eſt. Non poſtferuntur & Charites in propylæo Athenienſium, quas Socrates facit, alius ille quàm pictor, idem vt aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, vt fuit acris vehementiæ, ſic quoque ſpectari monumenta ſua voluit. In iis ſunt Centauri nymphas gerentes Archeſilæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Tauriſci, non cælatoris illius, ſed Tralliani. Iupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & [b] Tauriſci. Parentum ij certamen de ſe fecere Menecratem videri profeſſi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philiſci Rhodij in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ verò porticus in æde Iunonis ipſam Deam Dionyſius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiſcus. Cætera ſigna Praxiteles. Item Polycles & Dionyſius Timarchidis filij Iouem, qui eſt in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt

[a] Hecale. Pol.

[b] Tauriſci parentū. Ij Mannſe.

eſt alterum in terris ſymplegma nobile: Venerem lauantem ſeſe. Dædalum ſtantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcum Diuus Auguſtus honori Octauij patris ſui dicauit in ædicula columnis adornata. Id eſt quadriga currúſque, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem. Deinde multorum obſcurior fama eſt, quorundam claritati in operibus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriam, nec plures pariter nũcupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & ſtatuariæ artis præferendum. Ex vno lapide eum & liberos draconúmque mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cæſarũ repleuere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minùs celebrata. Inhonorus eſt, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificauerunt victima, humi ſtans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam adamauit eques Romanus Iunius Piſciculus, vt tradit Varro: admi-

ratur & Pasiteles qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcię Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus, cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, nõ leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit, nominatim nõ refertur. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerósque ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogere bibere, alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. Idem & a Coponio xiiij. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde extitisse picturam, cultúsque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agi-

tatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando primùm marmorum in ædificiis vsus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

CAP. VI.

HÆc sint dicta de marmorum scalptoribus, summáque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: facere è Thasio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio: liuidius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & raro attigit. Columnis demum vtebãtur in templis, nec lautitiæ causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui nõ poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum. Dicit enim Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hactenus, regias quoque domos cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantùm adornans. Primum (vt arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostẽderunt, cùm extruerẽt muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, vt magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos vllus, non modò tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi mar-

mor in crustas nescio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniam, Halicarnassi Mausoli domus Procõnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c. anno ij. vrbis Romæ anno cccij. Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorũ C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit tali autore inuenta re. Hic nanque est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, [a] quem, vt res est, domus ipsius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. Nanque adiecit [b] idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Denique M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit Consul anno vrbis dclxvj. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis tantùm crustísve, vt Mamurra Carystium posuit, sed in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (vt apparet ex re) Lucullo marmori dedit, admodum delectatus illo, primúsque Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus cõmendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primùm (vt arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in

Capi-

[a] quem Metrodorus Scepsius clariùs. *Scal.*

[b] *Has voces* idem Nepos *Scal. expungit.*

Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriámque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente harenas, [a] versandóque tractu ipso secante. Æthiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt ad Æthiopas vsque peteretur, quod [b] faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Æthiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè læuigat: sed ea combusta poliētes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quę vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado æstu nudante, obseruatione nō facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispēdium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiúsq; opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

[a] *Aliàs* versandóque ipsas tractu secante.

[b] secaret.

De Naxio, & Armenio & de generibus marmorum. CAP. VII.

SIgnis è marmore poliendis, gemmísq; etiā scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tāta multitudine. Quoto quoque enim loco

non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarũ cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctisq; hilarius. Sic & Augustũ, ac deinde Tiberium in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt,
a vortices. Vet. Augustum vndatim crispum in [a]vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iu-
bcandicãs. Man. bent [b]candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius vsus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis interuenientibus pũctis, leucostictos vocatur. Quantislibet mollibus cædendis sufficiunt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbẽ ex Ægypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant basaltem, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus:
catus:

catus:argumento Nili xvj. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quẽ quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamnum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauêre nostri [a] veteres: sudines in Germania. Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum, sellísque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide posteà est. Nanq; pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

[a] *Al. leg.* Veteres. In Germania tamẽ apud Sudines reperitur. Potoriis.

De alabastrite, & Lygdino, & Alabandico.

CAP. VIII.

HVnc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguẽtaria, quoniã optimè seruare incorrupta dicitur. Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hîc cęteris candidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut cãdidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant

Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterásque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquàm & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idémque liquatur igni, ac funditur ad vsum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopœcilon vocabat. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiésque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Posteà & alij regum in supra dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenum octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De

De obeliſco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui eſt in Circo magno.

CAP. IX.

OPus id feciſſe dicuntur XX.M.hominum. Ipſe rex, cùm ſubrecturus eſſet, vereretúrque ne machinæ ponderi non ſufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium ſuum adalligauit cacumini, vt ſalus eius apud molientes prodeſſet lapidi. Hac admiratione operis effectum eſt, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyſes rex, ventúmque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignẽ iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus à Smarre poſitus, alter ab Eraphio ſine notis, quadragenũ octonum cubitorum. Alexandriæ ſtatuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus quem exciderat Nectabis rex purum: maiúſque opus fuit in deuehendo ſtatuendóve multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, foſſa perducta vſque ad iacentem obeliſcum è Nilo. Nauéſque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratas: ita vt ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis vtrinque: poſteà egeſtis laterculis alleuatas naues excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte eodem & artificem donatũ talentis quinquaginta. Hic autem obeliſcus fuit in Arſinoë poſitus à rege ſuprà dicto, munus amoris in coniuge, eadémque ſorore Arſinoë. Inde eum naualibus incõmodum Maximus quidã præfectus Ægypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dũ vult faſtigiũ addere

auratum, quod posteà om. sit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templũ, quos excidit Mesphees rex quadragenum binũ cubitorũ. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento patuit, non minùs aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quẽ Diuus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnãte Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque pedum, & dodrantis, præter basim eiusdẽ lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouẽ pedibus minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo qui est in campo Martio prognomone.
CAP. X.

EI qui est in cãpo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas solis vmbras, dierúmque ac noctium [a] magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatímque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam

[a] magnitudines etiã, ac horas strato lapide ad obel. magnit. cui par fieret vmbras, vmbrarum nes, eiectus, paulatímque *Dal. ex Man. castigato.*

pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantem apice, ratione (vt ferũt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non cõgruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cœli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à cẽtro suo dimota, vt deprehendi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano.

CAP. XI.

TErtius Romę in Vaticano, Caij & Neronis principum Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in mollitione, quẽ fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius C. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptiis & sphinge.

CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostẽtatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiáq; complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina

extrema,quę eminere dicuntur.Reliquę tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndique annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíque inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuum,à Memphi sex, vico apposito quem vocant Busirin,in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx,vel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri.Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedũ cxliij.est, altitudo à ventre ad summũ apicem in capite lxij.Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat.Trecenta lx. hominũ millia, annis xx. eam construxisse produntur. Tres verò factæ annis lxxviij. & mensibus iiij. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionisius, Artemidorus, Alexander Polyhistor,Butorides, Antisthenes,Demetri⁹,Demoteles,Apiõ. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint,iustissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos,& allium ac cæpas mille octingẽta talẽta erogata.Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes xxv. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares dccxxxvij. comprehendunt. Tertia minor prædictis,sed multo spectatior. Æthiopicis lapidib.assurgit ccclxiij.pedib. inter angulos. Vestigia ędificationũ nulla extãt.Hare-

na latè pura circũ, lentis ſimilitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quánã ratione in tãtam altitudinem ſubuecta ſint cæmenta. Alij enim nitro ac ſale adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos diſtributos. Nilum enim non putant rigare potuiſſe multo humiliorem. In pyramide maxima eſt intus puteus octoginta ſex cubitorum, flumen illò admiſſum arbitrantur. Menſuram altitudinis earum omniúmque ſimiliũ deprehendere, inuenit Thales Mileſius vmbrã metiẽdo, qua hora par eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: ſupremúmque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, ſed laudatiſsimã, à Rhodope meretricula factam. Æſopi fabularum Philoſophi conſerua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio eſſe conquiſitas quæſtu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in inſula Pharo, portum obtinente Alexandrię, quam conſtitiſſe octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiſerit Soſtrati Gnidij architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Vſus eius, nocturno nauium curſui ignes oſtendere, ad prænuntiãda vada portúſque introitum. ſicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis [a] ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne ſidus exiſtimetur, quoniam è longinquo ſimilis flammarum aſpectus eſt. Hic idem architectus primus omnium penſilem ambulationem Gnidi feciſſe traditur.

[a] ac Rauennę. At vitãdum periculum ne continuatione ignis ſidus putetur quoniã è long. ſimile eſt flãmarum aſpectui, *vel ne corruſcatione ignis, &c. Dal. ex Man. caſtigato.*

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico.

CAP. XIII.

DIcamus & labyrinthos, vel portẽtosissimũ humani ingenij opus, sed nõ (vt existimari potest) falsum. Durat etiam nũc in Ægypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, III MDC. à Petesuco rege, siue Tithoë. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimáq; Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrum Mœridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtique sumpsisse Dedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursúsque ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis puerúmve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: [a] Ægyptius (quod miror equidem) introitu columnísq; reliquis è mollibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauere. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem vastis domib. attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorũ contineat, supérque Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides

[a] Ægyptij (quod mir. eq.) introitus lapideis opertus columnis. *Dal.*

mides complures quadragenarum vlnarum, ſenos radice muros obtinentes. Feſſi iam eundo perueniũt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelſa, porticúſque aſcenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum ſimulacra, regum ſtatuæ, monſtrificę effigies. Quarũdam autem domorum talis eſt ſitus, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exiſtat. Maiore autem in parte trãſitus eſt per tenebras: aliæque rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles pteron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon ſpado Nectabis regis, ante Alexandrum magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulſiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis aſſurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt. Lemnius ſimilis illis, columnis tantùm centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, vt puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reliquię eius, cùm Cretici Italicíq; nulla veſtigia extẽt. Namq; & Italicũ dici conuenit, quem fecit ſibi Porſena rex Hetruriæ ſepulcri cauſa, ſimul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis ſuperaretur. Sed cùm excedat omnia fabuloſitas, vtemur ipſius M. Varronis in expoſitione eius verbis: Sepultus eſt, inquit, ſub vrbe Cluſio in quo loco monumẽtum reliquit lapide quadrato: ſingula latera pedũ lata tricenûm alta quinquagenûm: ínq; baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilẽ: quo ſi quis improperet

fine glomere lini, exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratum pyramides ſtãt quinq; quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum ſeptuagenûm quinûm altę centum quinquagenum: ita faſtigiatæ, vt in ſummo orbis ęneus & petaſus vnus omnibus ſit impoſitus, ex quo pẽdeãt excepta catenis tintinnabula, quę vẽto agitata longè ſonitus referant, vt Dodonę olim factum. Supra quẽ orbẽ quatuor pyramides inſuper ſingulæ extãt altæ pedum cẽtenum. Supra quas vno ſolo quinq; pyramides, quarum altitudinẽ Varronẽ puduit adiicere. Fabulæ Hetruſcæ tradũt, eandẽ fuiſſe, quã totius operis, adeò veſana demẽtia quæſiſſe gloriã, impẽdio nulli profuturo. Præterea fatigaſſe regni vires, vt tamẽ laus maior artificis eſſet.

De penſili horto & oppido, & templo Dianæ Epheſiæ. CAP. XIIII.

LEgitur & penſilis hortus, imò verò totum oppidũ Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quàm quod flumine medium oppidum interfluente. Quæ ſi fuiſſent, non dubium eſt Homerum dicturum fuiſſe, cum cẽtum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Epheſiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Aſia. In ſolo id paluſtri fecere, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur: calcatis ea ſubſtrauere carbonib. dein velleribus lanę. Vniuerſo tẽplo lõgitudo eſt ccccxxv. pedũ, latitudo ducẽtorũ viginti, columnæ centũ viginti ſeptẽ à ſingulis regibus factæ, lx. pedũ altitudine: ex iis xxxvj. cælatæ. vna à Scopa.

Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epystilia tantæ molis attoli potuisse Id consecutus est ille [a] peronibus harenæ plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniẽs imos, vi sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradúntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortãtem vt viueret: se composuisse lapidem atque ita postero die apparuit, pondereque ipso correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad [b] speciem naturæ pertinentia.

[a] eronibus *Turn. & Cuiac.*

[b] *Al.* specimen.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ,

CAP. XV.

DVrat & Cyzici delubrum in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronãte eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis leníque afflatu simulacra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadẽ in vrbe iuxta portã quæ Thracia vocatur, turres vij. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicans: no-

ménq; huic miraculo Echo est à Græcis datũ. Et hoc quidẽ natura locorum euenit & plerũque conuallium ibi casu accidit: Olympiæ autẽ arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellant, quoniã septies eadẽ vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ędificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponãtur. Quod itẽ Romæ in põte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendẽte ægrè reuulsus est. Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire cõueniat, nongentorúmque annorum dociles scrutari vires, & sic quoq; terrarum orbẽ victum ostẽdere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit vniuersitate verò aceruata, & in quendã vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco narretur. Nã & Circum maximum à Cæsare Dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerum quaternum, ad sedem cclx. milium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forúmque Diui augusti, & templũ Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romę Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum [a] miramur opera, cùm solum tantum foro extruẽdo H-S millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos auaritia animos P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm cẽties & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non

[a] *Alij leg.* miramur: Cõsulum opera tantum foro extuendo & quę Cęsar Dictator emerit, non miramur.

non ſecus, at regum inſaniam, miror. Itaque & ipſum Milonem ſeſtertiûm ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc ſenes aggeris vaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolij mirabantur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe penſili, ſubtérque nauigata. A.M.Agrippa in Ædilitate poſt cõſulatum, per meatus corriuati vij. amnes, curſúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus: pugnántque diuerſi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas reſiſtit. Trahuntur moles internæ tantæ, non ſuccumbentibus cauſis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur ſolum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Priſco annis dccc. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt: cùm id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſétque labor incertum longior an periculoſior, paſſim conſcita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà poſtéaque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda ciuibus, ſimul & feris volucribúſque laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis propius, qui ſæpe res perditas ſeruauit in prœliis, tunc quoque ſubuenit, [a] ſed illo tempore impoſuit, tum erubeſcens cùm puderet viuos, tanquã puditurũ eſſet extinctos. Amplitudinem cauis eam feciſ-

[a] ſed illis tũ erubeſcentibus tẽpore impoſuit, tãquã puditurũ eſſet extinctos, quia puderet viuos.

se proditur, vt vehem fœni largè onustam transmitteret. Parua sunt cũcta, quæ dix mus, & omnia vni cõparanda miraculo, antequàm noua attingam, M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, vt constat inter diligentissimos autores domus pulchrior non fuit Romæ, quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadẽ centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos, posteáque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duę domus vicerũt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoq; minorem modum obtinuere, quàm cellaria istorum. Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos: summúsque illarum honos erat, sicut L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, vt domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimúsque etiam insaniam

saniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Ædilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiúsque sit Syllæ malum, tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem ccclx. columnarum, in ea ciuitate quæ sex Hymmettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter colūnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum lxxx. millia, cùm Pompeij [a]amphiteatri toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, sufficiat largè xl. mil. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis quæ superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad H-S. millies. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigę mētis aliámque conuecti maiorem insaniam è ligno. C Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatúque non posset superare Scaurum (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? vnde M. Scaurus pater, totius princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus? cùm iam ne ipse quidem Scaurus comparari)

[a] theatri. *Vet.*

sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi: Ingenio ergo vtendum fuit opera pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento: in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis vt contra starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coëuntibus, faciebat amphiteatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circunferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diripit, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus

apud

apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatísque cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptísque è contrario repentè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curia aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in sensu habuerit præter discordiam principum. Sed dicatur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis lacus septingentos fecit: præterea salientes centum quinque: castella centumtriginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in Ædilitatis suæ commemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumseptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus [a] sestertiûm ter millies. Quod si quis diligẽtius æstimaue-

[a] *Bud. ex vetust cod. legit*, sestertiûm quingẽties, quinquagies quinquies.

rit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatióque aduenientis, extructos arcus, montes perfessos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarum multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarũ, qua terrenus mons erat, gereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniáque intus in tenebris fierent quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmorea in lapicidinis crescere autor est Papyrius Fabianus naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus, & medicinis.

CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? Quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imo verò & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manúsque tribuit illi. Quid ferri

duritia

duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque vt propriùs venit, assistit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (vt autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, vt in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cùm armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Æthiopicum, [a] è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina; proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigríque sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similísque pumici. Compertum tantò meliores esse, quantò sunt magis cærulei. Æthiopico palma datur, pondúsque argento rependitur. Inuenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinémque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Æthiopici argumentum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem: maxi-

[a] *Aliàs* & Magnesiacum è Magnesia Macedoniæ contermina. *&c.*

méque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritíque. Alius rursus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theamedem, qui ferrum omne abigit, respuítque. De vtraque natura sæpius diximus.

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Assio lapide, & medicinis eius.

CAP. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Pario que similis candore & duritia, minùs tamen ponderosus, qui porus vocatur. Thophrastus autor est & translucidos lapides in Ægypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus, in vase ex eo cauato inditis. Prætereà omnia crurum vitia in iis lapidicinis sanantur cùm in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæve,
stru-

ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phthiſicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excreſcentia erodit. Et ad beſtiarum morſus vtilis. Repugnantia curationi, ac ſuppurata ſiccat. Fit & cataplaſma ex eo podagris: miſto fabæ lomento.

De ebore foßili & lapidibus oſſeis, & palmatis, & aliorum generibus.

CAP. XVIII.

IDem Theophraſtus & Mutianus, eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophraſtus autor eſt & ebur foſſile candido & nigro colore inueniri, & oſſa è terra naſci, inueniríque lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpania, vbi Cæſar dictator Pompeium vicit, reperiuntur, ídque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora. ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit, quam in Italia. E diuerſo albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunenſem ſilicem ſerra ſecari, at Tuſculanum diſſilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volſiniis inuentas, aliquas & ſponte motas inuenimus in prodigiis. Nuſquàm hic vtilior, quàm in Italia gignitur, lapíſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote leuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri poſſint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, vt lignum, ſimiliter imbres ſoléſque aut hyemes non patiatur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, colorémve vt candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius de gogate lapide & medicinis eius, de spongiis, de Phyrgio lapide & natura eius. CAP. XIX.

MOlarem quidam pyriten vocãt, quoniam sit plurimis ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Arcanamiã, vnum argenteo colore: alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs. Vsúsque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusísque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciũt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celeriùs ignem præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera dolorésque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. Geoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem melitúmque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísque corporeis medetur, & fau

ciũ

cium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, &
vuluarum dolores impositum velleri. Gagates
lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ.
Aiunt & in Leucolla expelli mari, atque in-
fra xij. stadia colligi. Niger est, planus, pu-
micosus, non multum à ligno differens, le-
uis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia
ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur,
odorem sulphureum reddit. Mirúmque, ac-
cenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat ser-
pentes ita recreátque vuluæ strangulationes.
Deprehendit sonticum morbum & virgini-
tatem suffitus. Idem ex vino decoctus, den-
tibus medetur: strumísque, ceræ permistus.
Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant a-
xinomantiam, & peruri negant, si euentu-
rum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides
inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Qui-
dam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ
medentur: calculos rumpunt in vino poti.
Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem
gleba pumicosa. Vritur antè vino perfusus fla
túrque follibus, donec rufescat, ac rursus dul-
ci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tin-
gendis vestibus tantùm vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

SChistos & hæmatites cognationem habent.
Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus mi-
nij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed
non restinguitur vino. Adulteratur schisto.
Hæmatiten discernunt venæ rubentes: & fria-
bilis est natura. Oculis cruore suffusis mirè
conuenit. Sistit profluuium mulierum potus.
Bibunt eum & qui sanguinem eiecerunt, cū

succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri, procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit præter magnetem: principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo, & iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocare, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctum verò miltiten, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorem rubrica. Quinti generi schiston, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo triū drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quàm hæmatiten tradit, quem vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

De

De quatuor generibus aetitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus.

CAP. XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quē fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidē. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen, atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aetitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continēt partus non nisi parturiant, remouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus:

vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putant, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & cãdore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, denti fricio accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam, sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & viris, atque (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Æoliis insulis. Probatio in candore minimóque pondere, & vt quàm maximè spongiosi aridíque sint, ac teri faciles, ne harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccari conduntur, quàm minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, explérque cicatrices & emendat. Quidam tertia vstione, refrigeratos potiùs, quàm restinctos terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorúmque hulcerib. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantámque refrigerandi naturam esse, vt musta feruere desinant pumice addito.

De

De lapidibus mortariorum medicinalium, & molibus lapidibus, & speculari lapide. & silicibus & phengite, & cotibus, & reliquis ad structurã lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus.

CAP. XXII.

AVtoribus curæ fuere lapides mortariorũ quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmque lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus, alii psaronium vocant. Tertium ex Chalazio chrysiten. Medici autem & basanitem. Hic enim lapis nihil ex se remittit. Ij autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóque Æthiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornatúrque in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculentorum vsus, quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quòd excalfactus oleo nigrescit durescítque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliúsque etiam, secant ad regularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt. Specularis verò (quoniã & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo

natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, nuper inuentum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ molliſſimis & ampliſſimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breues, maculoſi complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & ſaxo incluſus ſub terra inuenitur, extrahitúrque, aut exciditur. Sed maiori parte foſſili natura, abſolutus ſegmenti modò, nunquàm adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidem concreſcere manifeſtò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteo tales, & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt vnam hyemem figurantur: Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cùm ſit mollitia nota, perpetiendi Solis rigoríſque: nec ſeneſcit, ſi modò iniuria abſit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Inuenêre & alium vſum in ramentis quoque Circum maximum ludis Circenſibus ſternendi, vt ſit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus eſt lapis duritia marmoris, candidus atque tranſlucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quàm Seiam appellant, à Seruio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiam fo-

foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo, tanquam incluſa luce, non tranſmiſſa. In Arabia quoque eſſe lapidem vitri modo translucidū, quo vtuntur pro ſpecularibus, Iuba autor eſt. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conueniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multæ earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: ſecundā Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacę, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arſinoetica. Repertæ ſunt & in Italia aquæ trahentes aciem acerrimo affectu. Necnon & trans Alpes, quas paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſaliua hominis proficientiū in tonſtrinarū officinis, inutilis fragili mollitia. Flamminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidū in totum ædificiis inutilis eſt mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, ſicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur, Scitéque dictum eſt, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam ſic muſta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata ſerra ſecatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, ſub tecto duntaxat. Aſpergine & gelu pruiníſque rumpuntur in teſtas: nec contra humores & auram maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore diſsiliunt. Nigri ſilices optimi: quibuſdam in locis & rubētes. Nōnuſquam verò & albi, ſicut in Tarquinienſi

Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniēsi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumenta scalpti, cōtra vetustatē quoque incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus, in cæmēto rarò vtilis. Globosus, cōtra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur vtilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras antecedentium medij lapides obtineāt, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, vtiq; à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitiis structuræ, & tectoriis, & columnis.

CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinq; partibus, calcis quàm vehemētissimæ duabus construi conuenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietésque similiter. Vtiliùs gemi nas esse, vt in priore vitia consīdant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censo rius improbat. Ex albo melior, quàm ex puro, & structuræ vtilior, quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminū collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquam arserit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. In trita quoque quò vetustior, eò melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriúmque nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam [a] harenarum quod inducturi sunt, priùs in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati

[a] *Alij ex Man. legūt* harenatū.

est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panneus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferũt: ideóque si teratur in ea hodiéque saliua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam Ionicæ: quę septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primùm columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso.

CAP. XXIIII.

CAlcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recẽs, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è

calce

calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedēs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cyprio ac Perrhæbis: è summa Tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntque fimo bubulo, vt celeriùs vrantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámve talem habente. Gypso madido statim vtendū est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeiū Augusti Cæsaris, familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ.

CAP. XXV.

PAuimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami [a] statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæque euerri solēt, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctísque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam vmbra capitis infuscans. Apri-

[a] strauit.

cantur aliæ ſcabentes ſeſe in canthari labro. Pauimenta credo primùm facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atque ſubtegulanea, in Italia fiſtucis pauita: hoc certè ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romæ ſcalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factũ eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequẽtata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio eſt Lucillianus ille verſus:

Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.

Subdialia Græci inuenere, talibus domos cõtegentes: facilè tractu tepente, ſed fallax, vbicunque imbres gelant. Neceſſarium binas per diuerſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfingi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiã partem teſtæ tuſæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine feſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci, & ex teſſera grandi non minùs alta duos digitos ſtrui. Faſtigium verò ſeruari in pedes denos ſeſquuncem, ac diligenter cote deſpumare, quernìſque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: imò & ſilice aut palea ſubſterni melius eſſe, quò minor vis calcis perueniat. Neceſſarium & globoſum lapidem ſubiici. Similiter fiunt ſpicata teſtacea. Non negligendum eſt etiamnum vnum genus Græcanicũ. Solo feſtucato iniicitur rudus aut teſtaceum pauimẽtum: dein ſpiſſè calcatis carbonibus inducitur, ſabulo calce ac fauilla miſtis: materia craſsitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur, & eſt forma terrena. Si verò cote depolitum eſt, nigri pauimẽti viſum obtinet Lithoſtrota cœptauere iam ſub Sylla paruulis certè cruſtis, extat hodiéque, quod in Fortunę delubro Pręneſte fecit. Pulſa

deinde ex humo paumẽta in cameras trãsiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit figlinum opus encausto pinxit : in reliquis albaria adornauit : non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est.

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri. CAP. XXVI.

PArs est Syriæ, quę Phœnice vocatur, finitima Iudææ, intra mõtis Carmeli radices paludẽ habens, quæ vocatur Cendeuia Ex ea creditur nasci Belus amnis quinq; M.P. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidẽ coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus. Nõ nisi refuso mari harenas fatetur. Fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, nõ priùs vtiles. Quingentorũ est passuũ non ampliùs litoris spatiũ, ídque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa naue mercatorũ nitri, cùm sparsi per litus epulas pararent, nec esse cortinis attollendis lapidũ occasio, glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accẽsis permista harena litoris, trãslucẽtes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri Mox, vt est astuta & ingeniosa solertia, nõ fuit cõtẽta nitrũ miscuisse: cœptus addi & magnes lapis : quoniã in se liquorẽ vitri quoque, vt ferrũ, trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes multifariam cœpti vri: deinde côchæ, & fossiles harenę. Authores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullũ com-

parari Indico. Leuibus autem aridísque lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, vt æs liquatur, massæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacũque, vt citra vllum sensum ad ossa consecet, quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingitúrque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hęc fuit antiqua ratio vitri. Iam verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba nascens, sex M. pass. litore inter Cumas atque Lucrinum, quæ mollissima est, pila moláque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam verò & per Gallias Hispaniásque simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, vt flexibile esset: & totã officinã artificis eius abolitã, ne æris, argenti, auri, metallis pretia detraherẽtur: eáq; fama crebrior diu, quàm certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos. H-S. sex millibus venderent. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt, vidimúsque & solidas imagines Diui Augusti, capti materia huius crassitudinis: dicauítq; ipse

pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nūc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum, atque nō translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos sapphirósque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua vitreæ pilæ Sole aduerso, in tantum excandescant, vt vestes exurant. Fragmenta tepo rata agglutinantur tantùm, rursus affundi nō queunt, præterquam abrupta sibimet: veluti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicina, & prodigia.

CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi vitrū, alibi argentum, alibi minium, alibi plūbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fun-

dit. Igne lapides in æs ſoluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius vri prodeſt. Eadémque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecũdis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus, atq; interiiſſe creditus, maioris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat, an pariat. Eſt & ipſis ignibus medica vis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id monſtrauere diuerſis locis. Ad conuulſa viſcera, aut contuſa, vt M. Varro autor eſt: ipſis enim verbis eius vtar: Lix cinis eſt inquit foci. Inde enim cinis lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm deluſerint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Conſulares nuper abſumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle ſanat. Adeo in reb. damnatis quoque ac iã nullis, ſunt aliqua remedia, vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarũ: Tarquinio priſco regnante tradunt repentè in foco eius apparuiſſe genitale è cinere maſculini ſexus, eámque quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captiuam, conſurrexiſſe grauidã. Ita Seruium Tullum natum, qui regno ſucceſsit. Inde & in regia cubãti puero caput arſiſſe viſum, creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primùm inſtituiſſe.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE Liber XXXVII.

PROOEMIVUM.

VT NIHIL *instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantũ tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam signis gẽmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla taxationémque humanarũ opum arbitrantes, vt plerisque ad summã absolutámque rerum naturæ cõtemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarũ, & quibus initijs in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradũt Promethei vinculorum interpretatione fatali: primúmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.*

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit. CAP. I.

HIs initiis cœpit autoritas, in tantũ amorẽ elata, vt Polycrati Samio seuero insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam

nimiam fatebatur etiam ipse,satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur,si cum fortunæ volubilitate paria faceret:planéque ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus,prouectus nauigio in altum,anulũ mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus,escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit.Sardonychem eam gemmã fuisse constat:ostendúntque Romæ, si credimus,in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit.Nanque habuisse traditur achaten,in qua ix.Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur,non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoque singulis sua redderentur insignia.Nec deinde alia,quæ tradatur,magnopere gemmarum claritas extat apud autores. præterquàm Ismeniam choraulem,multis fulgentibúsque vti solitum,comitante fabula vanitatem eius,indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo in quo fuerat sculpta Amymone,iussisse numerari: & cùm duo relati essent,imminuto pretio, malè me Hercules curatum,dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostẽtatione censerentur,veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus,vt sic quoque par videretur. Tertius qui eodẽ tẽpore fuit inter Musicos, Nicomachus,multas gẽmas habuisse traditur,sed nulla peritia electas: fortè quadã his exẽplis initio

tio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi
hanc ostentationem arrogent: vt palàm sit eos
tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma,
quæ demonstratur, illibata intactáq; est. Isme-
niæ ætate multos post annos, apparet scalpi et
iam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandē
opinionem edictum Alexandri Magni, quo ve
tuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgo
tele, non dubiè clarissimo artis eius. Post eum
Apollonides & Cronius in gloria fuere, quíq;
Diui Augusti imaginē similē expressit, qua po
steà principes signabāt, Dioscorides. Sylla Di-
ctator traditione Iugurthæ semper signauit.
Et apud autores, & intercatiensem illum, cu-
ius patrē Scipio Æmilianus ex prouocatione
interfecerat, pugnę eius effigie signasse: vulga-
to Stilonis Prçconini sale, quidnā fuisse factu-
rū eū, si Scipio à patre eius interemptus esset.
Diuus Augustus inter initia sphinge signauit.
Duas in matris anulis iam indiscretæ simili-
tudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, ab-
sente eo, amici signauere epistolas & edicta,
quæ ratio temporum nomine eius reddi postu
labat, non infaceto lepore accipientium, æni-
gmata afferre eam sphingem Quinetiam Me-
cænatis rana, per collationem pecuniarum in
magno terrore erat. Augustus posteà ad euitā
da conuitia sphingis, Alexandri Magni imagi-
ne signauit. Gemmas plures, quod peregrino
appellāt nomine dactyliothecam, primus om-
nium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus.
Diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Ma-
gnas eā quę Mithridatis regis fuerat, inter do-
na in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliíq; eius-
dē ætatis autores confirmāt, multum prælatā
Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex da-

ctyliothecas in æde Veneris Genetricis consecrauit Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmásq; mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & vestes Atalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. CAP. II.

ID vti planius nascatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quẽ de piratis Asia, Ponto, gentibúsque & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea ré dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedẽre, in eo fuit Luna aurea pondo xxx. lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologiũ erat. Imago Cn. Põpeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerãdíque per cũctas gẽtes, illa inquã ex margaritis.
seuerita-

seueritate victa, & veriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas nõ sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdũque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostẽtum credi oportet: claréque intelligi posset, eam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdẽ quàm virilia![a] Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina millia, cõmilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam C. principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & [b]personas, & cubicula viatoria vnionibus cõstruebat. Quinimo etiam ius videmus perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia suppellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? Eadẽ victoria primùm in vrbẽ murrhina induxit: primúsq; Põpeius sex pocula ex eo triũpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominũ vsum trãsiere, abacis etiã escariísq; vasis inde expetitis. Excrescítq; indies eius rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Cõsularis, ob amorẽ obroso eius margine, vt tamẽ iniuria illa pretiũ augeret: neq; est hodie murrhini alterius pręstãtior indicatura. Idẽ in reliquis generis eius quãtũ vorauerit, licet existimare ex multitudine, quę tanta fuit, vt au-

[a] præfectis & quæstorib. qui oras maris defendissent, datũ mille talẽtûm: militib. singulis sena millia sestertiûm, comitibus singulis quinquagena, *Bub.*

[b] personas histrionũ, *Man.*

ferēte liberis eius Nerone Domitio, theatrū peculiare trās Tiberim[a] hortis exposita occuparēt: quod à populo impleri canēte se, dū Pōpeiano præludit, etiā Neroni satis erat: qui vidit hūc annumerari vni⁹ scyphi fracta mēbra, quæ in dolorem credo seculi inuidiámque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in cōditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit. Sed Nero, vt par erat principē, vicit omnes, trecentis sestertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patrémque patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania, Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine raró, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitórque veriùs, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candorémque, & tertium ex vtroque ignescentē, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectātur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est. Item sales verrucæque non eminentes, sed vt in corpore etiam plerunq; sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallinum facit, gelu vehementiore concreto. Non alibi certè reperitur, quā vbi maximè hyber-

nae

[a] orcis.

nę niues rigēt: glaciémq; esse certum est: vnde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabanda & Orthosiam, finitimísque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalémque effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto, Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada vsque glacientur amnes. Cælesti humore paruáque niue id fieri necesse est, ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facile ratio inueniri potest, eò magis quòd neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum læuor, vt nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunque

fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquando vomica, præduro fragilíque centro & sale appellato. Est & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò autoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum non aliter vtilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S CL. M. trullam vnam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ita fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémque omnia hęc, quam gemmæ, autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus:

mus:& electrum appellatum,quoniam Sol vo
citatus sit Elector, plurimi Poëtæ dixere,pri-
míque vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Ni-
cander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum
Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum.
Electridas insulas in mari Adriatico esse dixe
runt ad quas dilaberetur Padus. Qua appella-
tione nullas vnquam ibi fuisse, certum est:
nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quic-
quam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd
Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eri-
danum esse dixit, eundémque appellari Rho-
danum, Euripides rursus & Apollonius in
Adriatico litore confluere Rhodanũ, & Padũ,
feliciorẽ veniam facit ignorati succini in tan-
ta orbi ignorantia. Modestiores sed æquè fal-
sum prodidere, in extremis Adriatici sinus ru-
pibus in viis arbores stare, quæ Canis ortu
hoc effunderent gummi. Theopbrastus in Li-
guria effodi dixit. Phaëthontem in Æthiopia
Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse
atque oraculum, electrúmque gigni. Phile-
mon fossile esse, & in Scythia erui duobus lo-
cis: candidum atque cerei coloris quod voca-
retur electrum: in alio loco fuluũ quod appel-
laretur sualternicum. Demostratus lyncurion
id vocat, & fieri ex vrina lyncum bestiarum,
è maribus fuluum & igneum, è fœminis lan-
guidius atque candidum. Alij dixere langu-
rium, & esse in Italia bestias langurias. Zeno-
themis langas vocat easdem, & circa Padum
iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gi-
gnat in Liguria. In eadem sententia & Metro-
dorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arbo
ribus effluere quas electridas vocauit. Pytheas
Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium

Oceani Mento nomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illo vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximísque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed [a] insulã Baltiam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacus in quo aues, quas meleagridas & penelopas vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus

[a] *Insulam hanc suprà lib. 4. c. 13. ex eiusdem Timæi sententia Bannomanã nominat. Quo fit vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituẽdus.*

rentibus

rentibus. Arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eam Oserictam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam thieum vocari, à Scythis verò sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & prætereà vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quámve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lachrymásve tam grandes, auésque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratum esse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt Poëtæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis, & generibus, & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ.

CAP. III.

CErtum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum: itaque & à nostris vnam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente me-

dulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quòd accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur causa, hodiéque transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. D.C. ferè M. pass. à Carnuto Pannoniæ, abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris podiũ protegentia succinis nodarentur, arma verò & libitina totúsque vnius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit xiij. librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, polirísque adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumento sunt quædam

intus

intus translucentia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstantissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Puluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquàm si nimio ardore flagrent: imaginémque igneam inesse, non ignem: placet. Summa laus Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti melli lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum sæuo & anchusæ radice quippe etiam chonchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum accepta caloris anima trahũt inter se paleas ac folia arida, ac philyras, vt magnes lapis ferrum. Ramenta quoque eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúsque, quàm linei medulla. Taxatio in deliciis tanta vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia superet, prorsus vt castigatio vna non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentóque misto in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam vniones quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique alijs vitiis ostentatio aut vsus placet: in succinis deliciarum tantùm conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Popeę in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœmi-

nis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit: & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attullit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, & si iuxta fuerint, celerrimè ardescēs. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethystis, cùm omni vt diximus colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset. lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiēte eam, quoniam inuideat hominum vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpíque. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicę eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solum agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel pluri-

rima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, perquàm rarò comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inueniri existimauere: inter delubrum Mercurij atque insulam Meroen, dixerúntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystali cognatione. Siquidem in colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens cæteris pallor gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet incudésque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis vocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro Repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus,

vergens in æreum colorem, sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantũ autoritatẽ habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus de discordia rerum concordiáque, quã antipathiã ac sympathiã appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum ferri ignísque contemptrix, hircino rũpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præter quàm eximias, incudes, malleósque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóve casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus: ferróque includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi, aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit: & lymphationes abigit metúsque vanos expellit à mente: & ob id quidam eum anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit:

cit:& præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

De smaragdis generibus & gemmis viridibus & transflucidis. CAP. V.

TErtia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondésque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Prætereà soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Salpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterà longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aërea, non Sole mutati, non vmbra: non lucernis, sempérque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate transluci- da: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerúnque & concaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Ægyptiorúmque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est, eâdem, qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullius maior austeritas, nec minùs vitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant tantùm Scythici à cæteris

ſmaragdis. Proximam laudem habent ſicut & ſedem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventris maximè harenæ mouentur. Sed hos minores multò Scythicis eſſe tradunt. Tertium locum Ægyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprij obtinent: dóſque eorum eſt nec in colore liquido nec diluto, verùm ex humido pingui. quáque perſpiciatur, imitante tranſlucidum mare: paritérque tranſlucet & nitet, hoc eſt, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea inſula tumulo reguli Hermię iuxta cetarias marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgiten, vt territi inſtrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piſcatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonſtrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, ſicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magíſque ac minus in eodem ſmaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ autoritatis non ſemper cuſtodiunt. Ad hoc quibuſdam intercurrit vmbra, ſurdúſque fit color: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur. Sunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos: alij denſi, nec è liquido tranſlucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud eſt hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis eſt vitium, cùm viridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut exci-

cipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba, acriter virides, sed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter: Persicos verò non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in Sole hebetari, vmbris refulgere, & longius, quàm cæteros nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem aut aëris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè sentiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos vocatur, semper minus pingues, & è longinquo speciosiores. Frequens & iis plumbago, hoc est, vt in Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Post hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & è sapphiro. Ij sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium, pinnarúmque vel catulorum aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt neque est aliorum magnitudo amplior. Charchedonij nescio an totum exoluerint, postquàm metalla æris ibi defecerunt: & semper tamen vilissimi fuere minimíque. Iidem fragiles, sed colore incerti, & virentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis similes, ad inclina-

tionem magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosique. Peculiare erat in his vitium, sarcion appellatum: hoc est quædam gemmæ caro. Mons iuxta Charchedonem, in quo legebantur, smaragdites vocatus est. Iuba est autor, smaragdum quem cholon vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabastriten Ægyptij vocant. Complures verò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inseritur smaragdis & quæ vocatur tanos, è Persis veniens gemma, ingratè viridis, atque intus sordida. Item chalcosmaragdos è Cypro, turbida æreis venis. Theophrastus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum smaragdum munere iiij. cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscum è iiij. smaragdis xl. cubitorum longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potiùs pseudomaragdus sit, Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulò ante scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti colosseum Serapin è smaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè similem habere berylli videntur, in India originem habentes rarò alibi reperti. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulo-

lorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorum eundem. Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprij generis existimatur, vocatúrque chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides vocant. Post eos autem cerini ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habent, sordésque, alioquin euanidi, quæ sunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, solósque gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas vmbilicis statim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam est summa commendatio in lõgitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóque auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinẽ. Vitia præter iam dicta eadem ferè, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystallo inuento adulterare repererunt, sed præcipuè beryllos.

De opali generibus, & vitiis & experimentis, & variis gemmis. CAP. VI.

MInimum, iidémque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantùm cedentes.

India sola & horum est mater. Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia. Alij summo fulgoris argumento colores pigmentorum æquauere: alij sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem auellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodiéque huiusgeneris gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumæ Nonij eius, quem Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, auúsque Seruilij Noniani, quem Consulem vidimus: illéque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis. nec minor, Nonij contumacia, proscriptionem suam amantis, cùm etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: si sal interueniat aut scabritia, aut puncta oculis occursantia, nullósque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios libratis digito ac police, vnus atque idem translucet colos in se consumptus. Veri fúlgor subinde variat, & plus huc illúcque spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam

tiam

etiam plerique appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, sangenónque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci & in Ægypto, & in Arabia, & vilissimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, rarò nõ scaber. Summa coloris ex ære & purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constátque melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè senatusconsulto. Minùs certa sunt, de quibus & viri iudicant. Singulorũ enim libido singulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus, vt tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominis imposito, & vtroque translucido. Talésque esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non traluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomẽ abstulere. Nullo sardarum vestigio Arabicæ sunt, cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & vnguẽ: creditum enim candido pingi, nec sine quadam spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit tantæ aliàs magnitudinis, vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniã solæ propè gẽmarum,

ſcalptæ, ceram nõ auferrent. Perſuaſimus dein de & Indis, vt ipſi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis vtique vulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentũ. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque nõ gracili, neque in receſſu gemmæ aut in deiectu renitẽte, ſed in ipſis vmbonibus nitente, præterea ſubſtrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cæleſtis arquus anhelatio eſt. Superficies verò locuſtarum maris cruſtis rubentior. Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur, & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cętera probandæ, ſed pallida zona. Exponenda eſt, & onychis ipſius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmã tranſilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma eſſe candorẽ vnguis humani ſimilitudine: item chryſolithi colorem & ſardæ & iaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus cãdidis venis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: ſed eam à cæteris diſtare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingẽtibus zonis ſingulis pluribúſve, aliter quàm in ſardonyche Indica. Illic enim momentum eſſe, hîc circulum. Arabicas onychas nigras inueniri cãdidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi & amethyſti, totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variáſque cũ lacteis

zonis

zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differenda est, diuiduæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitiis, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cùm ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & Carchedonios vocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. Prætereà in omni genere masculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgentes. In masculis quoque obseruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant syrtitas, pinnato fulgore, radiantes. Inueniri autem vbicunque maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunque sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucémque non emittentes, sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse [a] positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios

[a] *vide num rectiùs*, posuit.

multo minores esse: Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros, excitari. Eosdem vmbrante tecto purpureos videri sub cælo flammeos, contra radios Solis & scintillare, ceras signantibus his liquescere, quanuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse scabrósque. Nascũtur & in Thracia coloris eiusdem, ignem minimè sentientes. Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & specula fieri. Esse & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: Item Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit magno labore ob argillam Sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera: tanta est in eis occasio artis, subditis per quæ transluceře cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillimè, sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centrosa scrobe deprehenduntur & pondere, quod minus est vitreis: aliquando & pustulis argenti modo relucentibus. Est & anthracitis appellata, in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsũ arbitror, quod & in Liguria nasci tradiderũt, nisi fortè tũc nascebantur. Esse in iis & præcinctæ candida vena tra-

traduntur: harum igneus color, vt superiorum est: peculiare quidem, quòd iactatæ in ignẽ velut intermortuæ extinguuntur: contrà aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic sandastros, quam aliqui Garamantiten vocant: nascitur in India loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa, quod velut in translucidos stellantes, intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniam ferè stellarum Hyadum & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in ceremoniis habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodam vigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæque chrysolito illas similes dicunt. Ismenias verò negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui Sandaron vocant. Inter omnes, constat, quantum numero stellarum accedat tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion vocauit, alij sandaseron Quidam verò hanc sandastron, illam sandareson, in India nascentem illam quoque, & loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totáque Caria ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Iouis appellata à præ-

latis floribus. Et alias inuenio differentias: vnã quæ purpura radiet, alteram quæ cocco à Sole excalfactas, aut digitorũ attritu paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, vt incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, venosas, morienti carboni similes. Potoria vasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partémque ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda vtilissima, quæ nomen cum sardonyche communicauit. Ipsa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniã, cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur cõpluribus aliis locis, sicut in Paro & Asso. In India trium generum: rubrum, & quod demium vocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent: crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mare excitatiùs fulgent: fœminæ pinguiores sunt, & crassiùs nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos vsu frequentior. Hac certè apud Menãdrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec vllæ translucentium tardiùs suffuso humore, hebetantur, oleóque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validiùs testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus.

CAP. VIII.

EGregia etiamnum topazio gloria est, suo virenti genere, & cùm reperta est, pręlatæ omnibus. Id accidit in Arabia insula, quæ Chitis vocatur: in qua Troglodytę prædones, cùm diutiùs fame & tempestate pressi, herbas radicésque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazon insulam in Rubro mari à continente stadiis ccc. abesse tradit, nebulosam & ideo quæsitam sæpe nauigantibus ex eà causa nomen accepisse Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequentis Ptolemæi à Philemone præfecto regis, ac mirè placuisse, & inde factam statuam Arsinoę Ptolemęi Philadelphi vxori quatuor cubitorum sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: & duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: cęteræ Naxiis cotibus poliuntur. Hæc & vsu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm autoritate, callais, è viridi pallés. Nascitur post auersa Indię apud incolas Caucasi mõtis Phicaros ac Asdatas amplitudine cõspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multo præstantiórque in Carmania. Vtrobique autem in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura

excuberans, leuitérque adhærens, nec vt agnata petris, sed vt apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt. Hic cēsus, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras, multi iniectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: vt tamen apparet, ex alieno est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, aurúmque nullæ magis decent: Quæ sunt earum pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantiùs repræsentant: neque est imitabilior, alia mēdacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocant. Viridantium & alia plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius: cuius alterum genus sanguineis pũctis obhorret: tertium virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his chrysoprasius, porri succum & ipsa referens: sed hæc paulùm declinãs à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, vt cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrimè. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cum intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine nasci. Est autem color fumidæ topazij aut aliquando melleæ. Iuba in Æthiopia gigni tradit in litoribus amnis, quē Nilũ vocamus, & inde nomē trahere. Nõ trãslucet molochites spissius virēs, à colore maluæ nomine accepto, reddēdis laudata signis, & infantium custo-

custodia quadam innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret, & sæpe transluцет iaspis, etiamsi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi: Cypros duram glaucóque pingui. Persæ aëri similem: ob id vocatur aërizusa. Talis & Caspia est: cærulea circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amisos Indicæ similem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, distinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis: & hæc erit illa, quæ vocatur aërizusa. Similis est & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ species reliquæ, sed omnes in vitio cæruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (vt arbitror) cognomine, velut è multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem præstantiores funda clauduntur, id est patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium est & breuis in iis nitor, & longè splendens, & sal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifestum fit, cùm extra fulgorem spargunt, atque non in se continent: nec diuersæ, quas sphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè signent.

De iaspidum generibus.

CAP. IX.

TOtus verò Oriẽs pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis smaragdo similis est: & transuersa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hîc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus vtilem esse prodiderunt. Est & onychipuncta, quæ iasponyx vocatur, & nubem complexa & niues imitata. Hæc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis vndecim vnciarum vidimus, formatámque inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per se cyanos, accommodato paulò antè iaspidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. Adulteratur maximè tinctura, ídque in gloria regis Ægyptij ascribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœmináſque. Inest ei aliquando & aureus puluis, non qualis in sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cæruleæ & sapphiri, raróque cum purpura. Optimæ apud Medos, nusquam tamen perlucidæ. Prætereà inutiles scalpturæ interuenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quę finitima Syriæ Petręa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Gallia reperiũtur: sordidissimæ autem vilissimæq; in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quòd vsque ad vini colorem accedens, priùs

quàm

quàm eum deguſtet, in violam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad háncque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, neque in òculos, vt carbunculi, vibrat. Alterum earum genus deſcẽdit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodem ſapinos vocatur. Eadẽ paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniã cryſtalli deſcendit, albicãte purpuræ deiectu. Hoc & minimè probatur, quãdo præcellens debet eſſe in ſuſpectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malũt pæderotas vocari, alij anterotas, multi Veneris gemmã, quod maximè videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorũ vanitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Pręctereà ſi Lunæ nomẽ ac Solis ſcribatur in iis, atque ita ſuſpendãtur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Iã verò quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque auertere, ac ſimilia ac locuſtas, precatione addita, quã demonſtrant. Nã è ſmaragdis quoq; ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperẽtur, aut ſcarabæi: quæ quidẽ ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror. Multum ab ea diſtat hyacinthos, tamen è vicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicãs in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, eua-

nescit antequam satiet, adeóque non implet oculos, vt penè non attingat, marcescés celerius nominis sui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucẽtes. Præferuntur iis Indicæ, & si variæ nõ sint, Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniã turbidæ sunt & variæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimæ verò sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subiicitur orichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum vsu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon xij. pondo à se visam. Fiunt & leucochrysi, interueniente candida vena. Sũt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitreæ verò, vt visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit, tepidior in vitreis. In eodem genere sunt melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis: adeò decoris prærogatiua in vocabulo facta est. Est & suũ genus expectatione tanta dignum. Coeunt in translucidã crystallũ viridis suo modo aër, simúlq; pur

pura,

pura, & quidam vini aureus nitor, ſemper extremus in viſu: ſed purpura coronatus madere ſingulis videtur his, & pariter omnibus. Nec gemmarum vlla eſt liquidior, capiti iucunda, ſuauis & oculis. Landatiſſima eſt in Indis, apud quos argenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, vbi ſenites. Tertia in Arabia, verùm ſcabra. Mollius radiat Pontica, & Aſiatica. Ipſæ verò molliores ſunt, Galatica & Thracia & Cypria. Vitia earum langor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicãtium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eadémque contraria Soli regerens candicantes radios, vnde nomen inuenit, difficilis ad cælandum Indicę præfertur in Carmania nata. Similiter cãdida eſt, quæ vocatur aſtrios, cryſtallo propinquãs, in India naſcens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimã in Carmania gigni, nullámque minus obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quę ſit deterior. Peſſimã lucernarum lumini ſimilẽ Celebrãt & aſtroiten, miráſq; laudes eius in Magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe. Quidã diligentius de ea produnt. Aſtrobolon Sudinas dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & radiare candido, vt Solẽ. Eſt inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorẽ ſiderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplẽdoris cærulei, in Carmania naſcẽs. Albã eſſe Zenothemis fatet̃, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & hebetes cerau-

nias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas cõcipere stellam eam, quæ post totidem menses relãguescat. Sotacus & alia duo genera fecit ceauniæ, nigras rubentésque, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ, vrbes expugnari & classes, eásque betulos vocari: quæ verò lõgæ sunt ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam non alibi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximũ cerauniẹ nomen apud eos habet, quẹ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice vrbe sexaginta millia pass. cẹtera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnáque varietate admirationẽ sui augẽs. Sexangulam esse, vt crystallum, cõstat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicũt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas verò ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt, nec vt ipsẹ habeant, sed vt repercussu parietum elidant: optimáq;, quæ maximos arquus facit simillimósque cælestib. Est & alia iris ceræ similis, prædura: quã Horus crematam tusámq; ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed nõ eiusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in transuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gẽmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

ACHates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa varietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hęmachates, leucachates, dẽdrachates, velut arbuscula insigni: antachates, cùm vritur, myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eã contra araneorum & scorpionũ ictus prodesse. Quod in Siculis vtiq; crediderim quoniã primùm eius prouincię afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentę contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamẽta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validę. Eadem autoritas & Cypriis est. Sunt qui maximè probẽt vitream perspicuitatẽ in his Reperiuntur & in Thracia & circa Oetã, & in Parnasso, & in Lesbo ac Messene, similes limitum floribus, & Rhodo. Aliæ apud Magos differẽtię. Leoninę pelli similes, potentiã habere cõtra scorpiones dicuntur. In Persis verò suffitu earũ tẽpestates auerti, & pręstereà flumina sisti. Argumentũ esse, si in feruẽtes cortinas additæ refrigerẽt: sed vt p̃sint, leoninis iubis alligãdas:

nam hyænæ pelli similem abominantur, dis-
cordialem domibus. Eam verò, quæ vnius co-
loris sit, inuictam athletis esse. Argumentum
eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmē
tis, & intra duas horas subseruefacta, vnum co
lorem ex omnibus facit minij.

Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis gut
tis stellata. Cum hac oleum subseruefactum
perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. A-
labastrites nascitur in Alabastro Ægypti, & in
Syriæ Damasco, cādore interstincto variis co-
lorib. Hęc cremata cū fossili sale ac trita, graui
tates oris & dentiū extenuare dicitur. Alecto-
rias vocāt in vētriculis gallinaceorū inuētas,
crystallina specie, magnitudine fabe: quib. Mi-
lonē Crotoniensē vsum in certaminib. inuictū
fuisse videri volunt. Androdamas argēti nito-
rē habet, vt adamas, quadrata, sempérq; tessel
lis similis. Magi putāt nomē impositū ab eo, ꝙ
impetus hominū & iracundias domet eadē sit
an alia, argyrodamas autores nō explicāt. An-
tipathes nigra non transflucet. Experimentum
eius si coquatur in lacte: facit enim hoc myr-
rhæ simile immissa. Eámque contra effascina-
tiones auxiliari Magi volunt. Arabica ebori si-
millima est & hoc videretur, nisi abnueret du-
ritia. Putant contra dolores neruorum prodes
se habētibus Aromatites & ipsa in Arabia tra-
dit̃ gigni, sed & in Ægypto circa Pyras, vbiq;
lapidosa & myrrhę coloris & odoris, ob hoc re
ginis frequētata. Asbestos in Arcadię mōtibus
nascit̃, coloris ferrei. Aspilatē Democritꝰ in A-
rabia gigni tradit, ignei coloris. Eā oportere ca
meli pilo spleneticis alligari, inueniríq; in ni-
do Arabicarū alitū. Et aliā eodē nomine ibi in
Leucopetra nasci argētei coloris, radiātē, cōtra
lym-

lymphatũ habẽdã. Atizoën in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argẽteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites non multis alia videtur esse, quàm quę callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura: affirmatúrque natura eius, quę magnetis, nisi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candida rufa est. Asyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Ægyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigráque vena transeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranæ similem colore: alteram ebori: tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit Beli oculus albicãs pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Aliam autem, quam Belum vocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine vitrea specie. Baroptenus siue baroptis nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portẽtosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipiẽti vuæ similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bostrychyten vocat. Bucardia bubulo cordi similis Babylone tantùm nascitur. Bron

tia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens (vt putant) fulmine icta restinguit, si credimus. Bolœ nimbo inueniuntur, glebæ similitudine. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant, nisi quòd hanc cæruleę interdum cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdam videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, vt suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris maior, mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites, siue cepocapites, candida est, venarum nodis coëuntibus, candore imaginem regerẽs. Ceramites, testæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongę, euentúque mirandæ, si modò est fides, præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos pyris: Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ: Corallis minio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet, præduræ naturæ, Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & videtur intus habere partum, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpuræ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel porten-
tosiss-

centoſiſſima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ, futurorum diuinationem præſtare promittunt: quintadecima Luna & ſilente, tota die: decreſcente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa vaticinantur. Ea verò, quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabæo deiecta in aquam feruentem, tempeſtates auerti. Chlorites herbacei coloris eſt, quam dicunt Magi inueniri in mortallicæ auis ventre, congenitam ei: ferróque includi iubent, ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpites à flumine dicta eſt, viridis, fulgoris aurei. Chryſolampis in Æthiopia naſcitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chryſophis aurum videtur eſſe. Cepionides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus tranſlucētes, aliâs vitreæ, aliâs cryſtallinæ, aliâs iaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, vt imagines reddant, ceu ſpecula. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochus beryllo ſimilis eſt. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale vtriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura miſtis rubentibus maculis: ex aqua trita ſaporem vini facit & ebrietati reſiſtere putatur. Draconites ſiue dracontia è cerebro fit draconum: ſed niſi viuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis vehi quærentes tradit, & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præ-

cidere. Esse autem candore translucido, nec posteà poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáque fragmẽtis testium effigiem reprȩsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis, Galactites ex vino colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt.

Mittit

Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circunligatum galactiten vocent. Calaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ, vel ternæ Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente Luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit. Ventos enim ea cōprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium nominis causa, quod in duritium lapidis mutatur. Emollit maria fulminibus & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Æthiopia. Africa: Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniā deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedentem percussu sāguineo mutat, maximè Æthiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehendítque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquan-

do pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, miluinis nigricans veluti glumis. Hammites ouis piscium similis est, & alia velut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id in vase inueniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudiciisque interposuit: in præliis etiam eas salutares pronunciauit. Est & alia eiusden generis, quę vocatur henui ab Indis, xãthos appellata Gręcis, è fuluo candicãs. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, penè sine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis descendentibus. Iouis gemma candida est, non ponderosa.

tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida, puluero aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed rarò saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbbias Lesbi patriæ nomẽ habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliàs, oculi speciem candidam nigrámque continet. Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ smaragdus. Delipare hoc tantùm traditur suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmoris similis est aureis venis politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, vt inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolito interalbicante. Mennonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens. Meroctes porracea lacte sudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum: vbi sardæ, Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, faciémque minimæ gemmæ: vnguenti odorem, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verruci. Myrsinites melleum colorem habet myrti odo-

rem. Mesoleucos est, mediam gemmam, candida distinguente linea: Mesomelas, nigra vena quem libet colorem secante per medium. Nasamonites est sanguinea nigris venis. Nebrites Libero patri sacra nomen traxit à nebridum eius similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena vrbis & gentis Persicæ nomen habet, similis hyppopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóque ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut cerannia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontia, narratur. Prætereà in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globosa specie, à quibusdam & siderites vocatur, ignem non sentiens. Ostraceas, siue ostracites est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quòd achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius. Ostraciti ostea nomen & similitudinem dedere. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Æthiopia Indiáque, sed etiam, in Sammio, vt aliqui putant, & in litoribus Hispaniensis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digitò, ne crystallus videatur, numero plurium angulorum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem. Quidam

dam hanc pansebaston vocant, Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium conuallıúmque effigies. Phloginos, quem & chrysiten vocant, ostreę. Atticæ assimilata inuenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur, Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem vsque candido descendente. Præantides, quas quidem gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur mederíque parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, specie aquæ glaciatę Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes præsentat. Sed lenites ex candido transllucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos crescentis minentísque numero: nascíque putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Æthiopia Syderopœcillos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. Synodontites è cerebro piscium est, quæ synodontes vocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ in-

ternodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris, aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas apud nos gignitur, magnopere delectat, maculámq. appellant. Thracia trium generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecollithos oleæ nucleo similis, videtur: neq. est ei gemmæ honos, sed ligentium calculos frangit pellítque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in speciem rufi crinis. Veiëtana Italica gemma est, Veiis reperta nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmoris similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur, Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus.

CAP. XI.

EST etiamnum alia distinctio, quàm equidē fecerim, subinde variata expositione. Siquidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: Deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur

tres

tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, scorpites scorpionis aut colore, aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia suillo, & à gruis collo geranites, hieracites accipitris. AEtites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, vt luporum oculis, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis: item aspidi, quam vocari chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in hammo chryso, velut auro harenis misto. Cenchrites milij granis velut sparsis. Drytes è truncis arborum: hæc & ligni modò ardet. Cissites in candido collucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narcissites venis etiam æderæ distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabę similitudinem panit. Pyren ob oliuæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant enim in ignem additę manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapia in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quędam videtur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando videntur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor. Polytrix in viridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur.

Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontio, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus chysoprasum herbaceus, melleus melichrata: quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus: parte flauus, parte melleus; Crociam croci, Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios, Rhodites à rosa[a] est. Melites mali coloris, Chalcites æris. Sycithes fici Ratio nominum non est in Borsycite, in nigra ramosa, candidis aut sanguineis frondibus nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magísque monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

[a] *Est, redundat, neque est in vetustis Codicib. Dependent enim hæc ab eo quod præcessit, Coles appellauit, &c.*

De gemmis nascentibus & factitiis, & figuris gemmarum. CAP. XII.

GEmmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: Vt Lampsaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus. Cochlites quoque nunc vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsque sine intermissione ita omni terreno vitiosóque decusso purgatam purámque glebam artificum ingenio variè distribus in venas, ductúsque macularum quàm maxmè vendibili ratione sectan-

tium

tium: quondámque tanta magnitudinis fe-
cere, vt equis regum in Oriente frontalia at-
que pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs o-
mnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præ-
cipuè Corsici, in omni alio vsu acriora abhor-
rentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem acce
dere calliditate ingeniorum contigit, vt nomẽ
vsitatum non habeant physes appellant, velut
ipsius naturæ admirationem in iis venditan-
tes. cùm finis nominum non sit, quæ persequi
non equidem cogito, innumera ex Græca va-
nitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, e-
tiam plebeiis rarorum generum, dictu dignas
distinxisse satis erat. Illud verò meminisse cõ-
ueniet, increscentibus variè maculis ac verru-
cis, linearúmque interueniente multiplici du-
ctu & colore, mutari sæpius nomina in eadẽ
plerunque materia. Nunc communiter ad om
nium gemmarum obseruationes pertinentia
dicemus, opiniones secuti autorum. Caue aut
extuberantes viliores videntur æqualibus. Fi-
gura oblonga maximè probatur deinde quæ
vocatur lenticula, posteà [d]clypeidos & rotun-
da: angulosis minima gratia. Veras à falsis di
scernendi magna difficultas: quippe cum inuẽ
tùm sit, ex veris gẽmis in alterius generis fal-
sas traducere. Sardonyches è cerauniis glutinã
tur gemmis, ita deprehendit ars non possit.
aliunde nigro, aliunde candido, aliũde minio
sumptis, omnibus in suo genere probatissimis.
Quinimo etiam extant commentarij autorũ,
quos non equidem demonstrarim, quibus mo-
dis ex crystillo tingantur smaragdi, aliæque
translucentes, sardonyx è sarda, item cæterę ex
aliis. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum.

CAP. XIII.

NOs contrà rationem deprehendendi falſas demonſtrabimus (quando etiam luxuriã aduerſus fraudes muniri decet) prçter illa, quç in principalibus quibuſque generibus priuatim diximus. Tranſlucentes matutinò probari cenſent: aut ſi neceſſe eſt, in quartam horam, poſteà vetant. Experimenta pluribus modis conſtant. Primùm pondere, ſi grauiores ſentiuntur, poſthæc corpore, factitiis puſtulæ in profundo apparent, ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, priùs quam ad oculos perueniat, deſinens nitor. Decuſſi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficaciſſimum experimento excuſant mangones gemmarum. Recuſant ſimiliter & limæ probationem. Obſidianæ fragmenta veras gemmas non ſcarificant factitiæ ſcarificationis[a] candicantiam fugiunt. Tantáque differentia eſt, vt aliæ ferro ſcalpi non poſſint aliæ non niſi retuſo, verùm omnes adamante. Plurimum verò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcherrima eſt omnium rebúſque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénſque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitiis, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, iam ſitu ac ſalubritate cæli atque temperie: acceſſu cunctarum gentium facili, li-

[a] cādicātiā ſeptimo caſu legit Bud.

litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasúsque mediam) aquarum copia nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos, quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nũc ie se grauida pro omni dote varios succos, & frugum pomorúmque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam, quæcunque ambitur mari.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE LIBRI XXXVII. ET VLTIMI

FINIS.

M. A. CASANOVÆ MANTVAN.

EPIGRAMMA.

Plinius, & Titan illustrant omnia: lucem
Ille dedit terris, artibus ille dedit,
Verus uterque pater: te propter, maxime Lari.
Iure se ait soles orbu habere duos.

ALIVD.

Quid iuuat innumeris repleri scrinia libris,
Vnus pro cunctis PLINIVS esse potest.

SIGI-

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES

Ex vetustorum archetyporum collatione in aliquammulta Pliniani operis loca, ab aliis antea parum animaduersa.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO CAPVT I.

Vanquam & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiúsque curæ rerū, quàm copia, instituimus.] Antiqui codices multò melius: Quanquam & ipsi consensu prope iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hîc de se prædicat, id non minus verè ipse quoque vsurpare possem, vt qui nihil magis, dū hæc tracto, præ oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet: & bona quædam spes pollicetur, candidos quosque qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fieríque potest, vt & illis, qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil cōferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus

habent, quò recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit, *Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibẽtibus populis procul sint comitiales morbi.*] Quantò melior vetus lectio, Sanguinem quoque gladiatorũ bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi. *Cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.*] Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Idque magis ad præcedentia quadrat. *Quasi verò sanitas videri possit feram ex homine fieri. Quin morbo dignũ, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quanto magis mundi!*] Et hic locus est vnus è pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic: Quasi verò sanitas videri possit. feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequenti versu, Fecisti, redũdabat. *Vitam quidem non adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.*] Syncera lectio. Vitam quidem non adeò expetendam cẽsemus, vt quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abundè perspicuum esse potest, & nostrũ laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manuscriptis vix vnquam cogitant, ignari quantum sibi inpriscorũ monumentis conspurcandis sacrilega, publicóq; odio digna, quorundam non dico amusorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cum non rarò fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarum in vnum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantum

septem

septem alij docti viri, omni conatu adnisi perpurgare sufficiant.

Cap. II. In titulo capitis scribe: *Ostenta & sanciri, & depelli. Extat Tucciæ Vestalis incestæ præcatio.*) Atqui incesti crimen falsum erat. Legẽdum igitur, Incesti deprecatio. Ac mox sequẽti versu, *Anno vrbis*, nõ anno vrbis Romæ. Nã Romæ, nugator aliquis addidit contra omniũ doctorum consuetudinem. Sic dicimus. Anno ab vrbe condita, non ab vrbe Roma. *Et omnia approbantibus* dcccxxx. *annorũ euentibus.*] Lege Ea omnia. *Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.*] Precatione, non Precationis. Et quod ibi statim subtexitur, *Quod si semel recipiatur*, in antiquis voluminibus non malè legitur: Cùm si semel recipiatur. *Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes obseruare se ea negauerint.*] In emendatis codicibus non additur Aues: quibus eo libentius accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur: Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunque voculas tales assuere glossularij, longè interdum à scopo aberrantes: quod & hîc factum equidem non dubito. *Quinetiam & legum ipsarum in* XII. *tabulis verba sunt.*] Rectius antiqua scriptura: Quid nõ & legum, &c. Ineptè enim simul ponuntur. Etiam, &. *Non pauci etiam serpentes ipsas recantari & hunc vnum esse ipsis intellectum.*] Aliquãto mollior est vetus lectio: Et hunc vnũ illis esse intellectũ, quã si repetatur, Ipsas, ipsis. *Incẽdio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.* Quẽ non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat alterã esse synceram, quæ in impressis etiã quibusdam codicibus habetur: Incẽdia inter epulas nominata

aquis sub mensas profusis abominamur. Aqua profusa pulchrè conuenit incendium abominantibus; at quid causæ vel comminisci possumus, cur ad incendium nominatum aquæ effusionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominamur, quàm incendij mentionem? *Priusquam eam ipsam nominaret, aliúsve ei prædiceret.*] Lege, Priusquam ipse eam nominaret. Nam Ipse, & Alius sibi inuicem opponuntur. *Carmina quædam extant contra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens verecundia.*] Antiqua exemplaria hoc loco non parum discrepant à vulgatis editionibus. Contráque morborum genera, cōtráque ambusta, quædam etiam experta, sed prodendo obstat ingens verecundia, vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

Cap.III. *Hominum monstrificas naturas & veneficos aspectus plenius diximus in portētis gentiū.*] Pleniùs, superfluit. *Nam in insula Nili Tentyrij.*] Tentyra potiùs, quàm Tentyrij.

Cap.IIII. *Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræque claudicatis occursu.*] Primum. Ita, redundat, natum ex præcedēti dictione, Vita. Deinde Sinistræ, similiter superfluit. Legendum enim, Fascinationes repercutimus, dextræque claudicatis occursum. Quæ postrema vox cùm finalem literam casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator, ne nihil ageret coniūctio, de suo adiecit. Sinistræ, itáque error errorem peperit, vt ferè fit, quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis sinceram lectionem addiuinare conamur, iustissima hercle

cle frustratione, sed graui studiosorum incommodo, quibus ad hunc modum nimium sæpe os sublinitur. *Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna, &c.*] Etiam, aptius præcedentibus cohæret, in sinum etiam proprium. *Nunc mirũ dicemus, sed experimẽto facile.*] Dele, Nũc, Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat. Mirum dicemus: & sic ferè Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria, quod dissimulassem, ni studium esset non sensus modò suos reddere Plinio, sed verba etiam ipsa, quantum fieri potest, annumerare, *Leprásq; ieiuno illitu arceri.*] Ieiunæ, non Ieiuno. Ac mox, *Marcion*. non Martion. *Adiecta precatione, se vinxisse eandem & soluturum.*] Scribo, & distinguo: Se vinxisse, eundem, & soluturum. *Ea sunt, abstinere à cibo nimio.*] Scribe, Abstinere cibo omnino. *Notandum, nullum animal aliud præter hominem, calidos potus sequi.*] Hic duæ dictiones superfluũt, Præter hominem, hominis videlicet alicuius malè feriati assumentum. *Item posca oculos contra lippitudines, certa experimẽta sunt.*] Sic enim claudendum hoc caput, vt sequentis initium sit, Sicut totius corporis, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita distinguuntur.

Cap. V. *Vltimoq; probro maius in cisiũ triumphalibus sedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.*] Tota hic aberratum est via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est: Vltimóque probro maius in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus.

Cap.VI. *Digitis pectinatim inter sese amplexis.*] Magis placet antiqua scriptura, Digitis pectinatim inter se implexis. *Nam e diuerso scandentésque.*] Lege, Nã euersos scandẽtésque. *Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.*] Rectiùs, Tali nodo. *Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.*] Scribendum, Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine. *Contra aurium pituitas vermiculósque.*] Lego, Aurium pura, id est, aures suppuratas. *Hulcera capitum, prurigines.*] Pro prurigines, malim porrigines, quod est in antiquis exemplaribus.

Cap.VII. *Alij cum hyssopo & adipe anserino.*] Oesypo, non hyssopo. Est autem œsypum, vt Nasonis verbis vtar, succus ab immundæ vellere raptus ouis. *Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoq; aurium eijci inuenio.*] Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda: Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mẽsura, murmura quoque aurium eiici inuenio, *Anguli oculorũ subinde madificentur* Madefiant, non Madificentur. *Non segnius & in silente Luna coitus suos maribus exitiales esse.*] Legendum, Non segnius & silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Non segnius, ad præcedentia refertur. *Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cãtharidum ire illas per media arua, retectu super clunes vestibus.*] Vera lectio. Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media, &c. *Item nouella vitis eius tactu in*

perpe-

perpetuū læditur. Vt ad noxiam res medicatißima transferatur, rutā & ederas illico mori.]Lege, Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lędi: rutam & ederas res medicatissimas illicò mori. Suffragantur & hîc, quemadmodum in cæteris, vetusta exemplaria. *Aciem in cultris tonsorum hebetari, as cōtactum graue virus odoris accipere.*]Scribo, Hebetescere, & odoris, redū dat. *Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi, spōte superari. Et fila vestis contactæ, vt docuimus. ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. cinisque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis vestibus. purpuras mutat, floribus colorē adimit ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus*] Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem nō paulò melius itaque retexemus totum, illáve sequemur. Nam bitumen in Iudæa nascens, solâ hac vi superari filo vestis contactæ docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cūcta, cinísque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit suprà lib. 7. cap 15. *Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere.*] Scribendum, Lais & Elephantis. Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox, *Aut inter se ipsas pugnantia, cū hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret.* Catalogus quoque autorum, quos Plinius hoc libro sequitur, Laida & Elephātida cōiungit. Cæterùm pro Radice brassicæ vel myricæ, in manuscriptis est, Brassicæ vel myrti. *Bythus Dyrrachinus hebetari*

aspectu speculorum nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus contuentibus, omnẽ talem vim resolui, si nullum piscem habeant secum.] Bonam hercule operam deprauator hîc nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam sexcenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonstrant, nempe hanc, Bythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula recipere nitorẽ tradit, iisdem auersa rursus contuentibus, omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. *Vestis omnino ita infectæ portiuncula, aut vel licio brachiali inserta.*] Lege, Ac vel licio. quasi dicat, vel vnico filo. *Sic & comitiales excitari, morbósque sanari.*] Morbósque sanari, de suo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. *Supposita tantùm calici lacinia menstruo tincta tali.*] Satis erat: Supposita tantũ calici lacinia tali, ídque Plinij ciuilitatẽ magis decebat, cętera haud dubium, quin glossularius aliquis, vt solent, adiecerit. *Correptam subnecti collo, & ita discuti morbum.*] Dele, Et.

Cap. VIII. *Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternutet.*] Rectiùs, Si & sternuat. *Sanguis & ischiadicis prodest.*] syntecticis, non Ischiadicis, si veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret castigator. Leonis adipes custodiunt, in Adeps custodit, mutauit, & Magorum vanitas promittit, in Vanitates promittunt. *Similiter dentis.*] Lege, Similia scilicet promissa. *Setas è cauda cõtortas, & sinistro brachio illigatas.*] scribo, Adalligatas. *Permutationes sexus ex his annua vice diximus, cæteráque mõstrifica natura eius.*] Antiq. script. De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráq; de monstrifica natura ejus.

Praeci-

Præcipuè pantheris esse in metu hyænæ dicuntur.] Germanè Latina lectio hæc est, Præcipuè pantheris terrori esse traduntur, nam hyænam hic repetere quorsum attinebat? *Facilius autem capi, si cinctus suos venatur, flagellúmque, & ipsos equos septenis alligauerit nodis.*] Elegantior simul & verior est vetus lectio. Flagellúmque imperitãs equo septenis alligauerit nodis. *Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.*] Lege, Degustatum ter, quod non parum referre putatur in eiusmodi remediis. *Premisso in triduum conceptu.*] Melius, Intra triduum. In triduum aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantũ tribus diebus sufficiat. *Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septẽ, & genitale, à ceruice si alligentur dorcadis pelle collo suspẽsa, cõtineri partus promittunt.*] Repræsẽtabitur & hîc vetus lectio, vel quò ex collatione veritas facilius eluceat. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. vt, Suspẽsa, neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. *Eodem genitali & articulo spinæ cũ adhærente corio conseruatis.*] Adseruatis, nõ Conseruatis. *Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.*] Scribo, Mulierum menses: quod Plinio est vsitatius. *Membranam, quæ fel continuerat, à cardiacis potam.*] Codices vetusti, Quæ fel contineat cardiacis potam. *Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ex sesamo & melle Asiano haustam prodesse acrimoniæ veteri.*] Deprauator, quãtum video, nõ leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt Asiano, neque medici inter mellis genera Asiaticũ

celebrant. & pro Acrimoniæ, habent Ægrimoniæ. *Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.*] Illic legitur, Siue lucernis, siue pelui. Nec video, quid hîc, Siue visu, faciat. *Fimum, qui in intestinis inuentus sit.*] Scribo, Quod in intestinis inuentum sit, nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. *A cane verò morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.*) Æquè pleno sensu scriptum erat, Et corium substratum. Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? *Perunctos omnibus odio euenire.*] Venire, non, Euenire. *Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrant.*) Quid, malùm, Comministrant? Commonstrant, legi debet. *Si omnino aliquantulum quis secum habeat.*] Non malè vetus lectio, Si omnino tantùm aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere, si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunque eius partem. *Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.*] Lege addendo, Thure repleti. *Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantùm pascunt.*] Coniector multum aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc: Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse, vtpote longè deteriorem, nimirum mutato animalis victu. *Præterquam in risu coarguentium.*] Lego, Præterquam vbi irrisu coarguendum: *Eundem salutarem esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimum.*] Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm superiora. Re-

stituetur

ſtituetur in integrum hoc modo, Eundem ſalutarem eſſe parietatibus, ſi ſit domi: ſi verò inferatur, perniciosiſsimum. Eſt enim verus ſenſus longè alius, quàm ille prior: eſt autem hic, Chamelæontem ſalutarem eſſe, ſi multò antè parturitionem illatus ſit, ſin idem parturienti iam ſuperueniat, perniciosiſsimum eſſe. Suffragantur vbique vetuſti codices. *Siniſtrum, mirum quibus monſtris conſecrer, qualiter ſomnia qua velis & quibus velis mittantur, putet referre.*] Syncera lectio ex archetypis petita eſt hæc: Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis, & quibus velis mittãtur, pudet referre. *Capitis dolores, inſperſo vino, in quo latus alterutrum macceratum ſit, ſanari fœminis.*] Mirum verò, ſi hoc remedium in ſolis fœminis vim ſuam exerit, in maribus non item. Diſtinctio praua ſenſum deprauat. nam Feminis, paternus caſus eſt, & ſequentis orationis initium, hoc modo. Feminis ſiniſtri vel pedis cineri ſi miſceatur, & cætera. Quibus in verbis Vel, detractum erat: Si tranſpoſitum. *Serpentes fugari liene inſtillato*] At quónam inſtillandus eſt, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus inſtillato. Nam & hoc experimentum & duo proximè ſequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emẽdatorum codicum, *Illita inimicorum immane odium & omniũ hominum his conciliare.*] Certè ad inimicorum odium nullo opus eſt veneficio, vt qui vltro & exoſi ſunt, & oderũt viciſsim. Verior igitur vetus lectio: illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. *Prodeſt cõtra ſagittas venenatas, vt Apelles tradit, poſtea ſumptus.*] Vetus lectio: Prodeſt & contra ſagittarũ

venena, vt Apelles tradit, antè postéaque sumptus. Vt intelligamus, eum præseruatiuam etiam vim habere. *Præterea eiusdem decoctum cum melle sumptum Venerem inhibere.*] Paulò meliùs legetur, Eiusdem decocti ius cum melle. *Est crocodilo cognatio quadam affinitásque.*] Affinitas, superuacua est. Sequenti versu lege, Detrahendi sanguinis, non Trahendi. *Plurimi autem super Saiticam inter Aegypti præfecturas.*] Lege, super Saiticam præfecturam. Ac rursus. *Item fimum suffitu*, non Fimus, &, Dentes è parte læua, addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento est, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiam in culpa esse, quàm malè literatos istos castigatores, iustius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum est, se exercuerunt. Cæterùm scribæ inscitia labi solent, non temeritate: erratáque eorum non magni negotij sit deprehendere, maximè cordato & erudito Lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil nō cōtaminātes, planéque iuxta Flacci dictū, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus se deuouisse, nisi omnes, quotquot possunt, bonos autores suis venenis infecerint, suísq; fœtoribus cōspurcauerint. Sed desinat stomachatio, etsi nimio, quàm vellem, iustior, & ad præsens potius negotium redeamus.

Cap. IX. *Sicuti è lactis vsu, vtilissimum cuique mater-*

maternum, nutricis exitiosum est.] Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator! Nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantum vbique nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis vsu. Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde, Vtilissimum cuique maternum. Alioqui iuxta priorem lectionem non vtilissimum erat, sed planè necessarium. Sequitur. Concipere nutrices exitiosum est. Sic enim, quæ sequuntur, nunc demum probè quadrabunt. *Minus inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contusa aut luxata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones.*] Obsecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit luxatos renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones? vel vesicam contusam interaneáve, aut pulmonem? Quid igitur præsidij reliquum est, nisi in archetypis? ea sic habent, Minus inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes & cætera. *Nam vt in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticique & cachecta, diximus in ratione herbarum.*]In Arcadia, non Achaia. Dixit autem hoc libro vigesimoquinto capite octauo. *Quod est maximè coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.*] Sic nobis transcribunt vetera exemplaria, qui nec legere sciunt, nec scribere. Lege, In summo fluitat. id exemptum, &c. *Quod magis virus respuit, hoc præstantius iudicatur.*] Quid est. Virus respuit? Lege, Resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. *Oxygala fit*

& alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum arescit, vtilissimum est stomacho.] Legendum, in recens, quod velis arescere, vtilissimum stomacho. *Proxima in communibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.*]Elegantior lectio, Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. *Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.*] Rursus Oesypum deprauatum in Hyssopum. Vbi notandum, sympathian quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. *Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata aut calida, recipitur.*] Legendum, Aut quę non sint exhulcerata, falsa petitur scilicet axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. Mox sequenti versu, *contra phthises*, lege, non Contra tussim. Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & aliàs non benè conueniet, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. *Parotidas admista farina è salsamentaria testa: quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.*]Scribo, Parotidas admista farina salsamentarię testę quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam & hæc vox Balneum vitiosa est, cum vterque Plinius Balineum appellet. Quin & Græcis quadrysillabum est βαλάνειον *Multi priuatim sic taurorũ, leonum pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.*] Elegantius est, Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum, vt quæ-

dam coniunctionum ceu catena noctatur. *Inter omnia autem communia animalium fel præstātius in effectu.*] Restituimus, vnde cætera sic. Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis, &c. *Item equarum, præterquam virginum, erodit, emarginat, hulcerat.*] Lege, Emarginat hulcera. *Tantum potest sympathia illa, de qua loquuntur.*] Loquimur, non Loquuntur. *Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiúsque quàm lima.*] Antiqua lectio: Vt ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia tollatur vehementius quàm lima. *Et ideo suis quæque dicentur effectibus.*] Lego, Quisque suis dicetur, nam de sanguine tātùm loquitur. *Vt si quæ sunt extracta cauernis mandant.*] Scribo, Mandētes. Nam Vt, pro Vtpote, ponitur hoc loco. *Fugiunt & omnino aliquid cerui habētes.*] Vetus lectio, Omnino dentē cerui habētes. nā Omnino ad Habētes, refertur. Sic suprà capite octauo. Si omnino tantum aliquis secum habeat. *Aut medulla perūctos senéve cerui aut vituli.*] Hinuli, non Vituli.

Cap. x. *Item lactu haustus cum vua amminea.*] Taminia, non Ammînea, cuius vsus in medicina nullus est. *Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.*] Antiqua lectio planior: Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino. *Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque carnes. Quidam carnē vituli admouent.*] Lege & distingue, Canis rabidi morsu facta vulnera, circun-

cidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent. *Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.*] Similis error priori. Legendum: Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. *Verumtamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.*] Scribo, Fortiora omnia eadem. *Et toxica expurgantur.*] Exemplaria vetusta habent, Expugnantur, vt hoc de antipathia intelligatur. *Omnia sesami quoquo iure poto.*] Vera lectio, Omasi quoque iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro tradũtur, sed ex animantibus Ius Omasi & duodecimo capite est inter remedia.

Cap. XI. *Cũ succo olerũ, ita vt vncto inarescat.*] Codices veteres, Ita vt vnctio inarescat. *Sed & corruptos dentes confirmari.*] Iidem codices pro corruptos, habent Combustis scilicet ossibus. *Asinæ quoque lacte percussu vexatos.*] Manu scripti codices, Asinino quoque lacte. Castigator veritus, ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ ô solertiam asininam! *Equarum virus à coitu in lychnis accẽsum.*] Melius, In ellychniis.

Cap. XII. *Poppæaque hoc vxor Neronis principis instituit.*] In vetustis exemplaribus tantum est, Poppæa hoc Neronis principis instituit. Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. *Friuolum licet videatur, non tamen omittendum.*] Eadem exemplaria non addunt. Licet: tantùm est. Friuolum videatur, δυνητικῶς. *Æstates, & quæ discolorem faciunt cutem.*] Decolorem, nõ discolorem. *Hirci fel & lẽtigines tollit,*

admisto caseo & vino, sulphure sp̃ogiæque cinere.] Lege, Et vino, sulphure spongiæq; cinere. Labrorum scissuris cum adipe anserino. Fissuris, non Scissuris. *Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque ferue͂s ex aceto decoctum, testésque vulpini*]Lege addendo. Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque ferue͂s ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini. *Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino*] Optimus, non ad cinerem refertur, sed ad saponem. his verò duabus vocibus Seuo & Cinere, redduntur aliæ duæ, Fagino & Caprino, quod posterius in Carpino, deprauatum est. *Vngues contusos fel vniuscuiusq; animalis circumligatum.*]Scribo, Fel cuiuscunque animalis circumligatum.

Cap. xiiii. *Vtuntur ad vtru͂que vitium & coagulo hædi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusde͂ in cibo formato, que͂ sanguiculu͂ vocãt.*]Lege Et sanguine eius in cibu͂ formato. Item in vino myrtyte, nõ myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cu͂ testis suis myxtis, in vini potione. Melius, Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.

Cap. xv. *Calculos expellu͂t lienes equini.*]Lege͂dum: lichenes equini: itaque scriptum visitur in vetustissimis exe͂plaribus, alioqui satis erat dicere, Lien equinus. *Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis in suo cubiculo.*] Vtrobique Cubili, legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. *Quem dicunt, cu͂m interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio sed in terra spissantem se.*]Quem, calculum, non onagru͂. Proinde rectior est antiqua scriptura

Quem dicitur, cùm interficiatur, reddere vrina, liquidiorem initio sed in terra spissantē se.

Cap. XVI. *Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.*] Sarcit, non Arcet. *Iniurias à calceatis.*] Vetus lectio, E calceatu. *Potum verò sublime ex aqua.*) Hæc verba malè in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: & sub limine, scribendū, pro Sublime. nā hoc ad Magicam superstitionem attinet: & remediū ex Magorum autoritate præscribitur. *Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mistura? Cur digitus bubonis potißimùm electus est?*] Et hîc vetus lectio paulò melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimum bubonis electus est.

Cap. XVII. *Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse, certus autor affirmat.*] Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterem lectionem, vt verisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. *Ramēta pellis ceruinæ desecta pumice.* Imò Deiecta dum ex enim nō secat. Sequenti versu pro *Ruborem* lege Rubori, pendet enim & hoc à verbo Illinitur. *Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.*] Rectius, Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.

Cap. XVIII. *Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.*] Visci, non Musci, attestātibus vetustis exemplaribus.

Cap. XIX. *Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a. d. p. e.*] Lichē, non lien. *Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.*] Legendum Osthanes. Is fuit vir Persa, professione Magus. *Et testiculi equini aridi, vt potioni interseri poßint.*] Interi non interseri.

Cap. XX. *Insuper pedes boum, si prius cornua pice*

liquida

liquida perungantur.] Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESIMO NONO. CAP. I.

QVanquã nõ ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsq; ac lubricũ esse rerum omnium nouarũ principium, nec aliud vtiq; gratiæ, quàm sterilis difficultati in promẽdo.] Quis obsecro in postremis verbis vnicam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi. Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promẽdo. Cæterùm Lubricum, hîc substantiuum nomen est: ídque fefellit eum qui principium adiecit. *Mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium incõstãtiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.*] Contigerit, redũdat. *Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.*] Scribo, Quid auxiliatum esset: & Eius Dei, ad Æsculapium refertur. *A Creonte Agrigentino.*] Legendum, Acrone Agrigẽtino, septimo casu. In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Ἄκρον ἰατρὸν ἄκρον Ἄκρων' Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου.
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes venarũ pulsu discreto.] Rectius, Descripto. *Censúque, quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi H.S.CCC. relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.*] In manuscriptis reperio: Censúsque, quanquam exhausti operibus. Neapoli exornata, hæredi H.S.CCC. relinquere, quantũ ad eã ętatem Aruntius solus

vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. *Nullius histrionũ par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.*) Vetusta scriptura: Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eũ gratiosissimis tum apud plebem sed histrionibus aurigísque, qui Circẽsibus, trigas equarũ agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipse eius tẽporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iámq; pulchrè congruet quod mox subiungitur: Cum Crinas Massiliẽsis, &c. *Nullo idẽ cẽsente, ne videatur assertio alterius.*] Melius, Accessio alterius: itaq; legitur in incorruptioribus exẽplaribus. *In ipsis scilicet qua nunc nos trademus.*] Tractamus, non Trademus. Intelligẽdum enim etiam de iam dictis. *Qua non per genera vsus sui differimus.*] Rectius, Quem s. cõmentarium. *Quinimo transit in cõuicium.*] Lege. Transit conuiciũ. nã hoc est, quod mox dicit, Vtróque, qui periere, arguũtur. *An de iudice ipso quales in cõsilium eunt, statim occasuri?*] Occisuri, nõ Occasuri. Crassum sanè erratum, quod tamen non vnã editionem occupauit. *Nõ deseram Catonem tam ambitiosa artis inuidia à me obiectum, vt à Senatu illum, qui ita cẽsebat.*] Lege, Aut Senatũ illũ, nã aliquãto pòst ita sermonem hunc claudit. Hæc fuerint dicẽda pro Senatu illo. *Non sunt artis ista, sed hominum.*] Paruulum erratum, sed non leuis momẽti. Legendum enim Non sint artis ista. Sed hominum. *Archontio vulnerum medico.*] Reposuimus ex vetusto codice Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitũ, sed impudicũ Alcõti Dasióque, Symmachóque. *Et ab iisdem* defi-

deficientibus cibo sæpius die ingesto] Cibos ingestos, lege, vt cum præcedentibus cohæreat. *Illa prodidere imperij mores.*] Scribo, perdidere. *Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at nō Virgilio nefas fuit.*] Nefas superuacuum est, subintelligitur enim Fastidio. *Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouibúsque.*] Lege Lanis, ouísque; de quibus secundo & tertio capitibus. *Nec deesset materiæ pompa.*] Elegantius, Nec deerat.

Cap. II. *Sanguinē in naribus sistit cum oleo rosaceo & alio. indita aurib. obturatis modico spissius.*] Legēdum, Et alio modo indita auribus obturatis spissius: atque ita legitur in probatis exēplaribus. *Vulnera ex vino, vel aceto, Vel aqua frigida & oleo aspersa sanat.*] Illic legitur, Expressa, non aspersa. *Sordes quoque caudarum cōcreta in pilulas, ac siccata per se, tusaque farina, & illitæ dētibus, mirè prosunt, etiam habētibus.*] Lege, Tusęque in farinam. Itèm pro Labentibus, Labantibus, id est, vacillantibus.

Cap. III. *Sic & illita lienicis.*] Illita, redundat. *Cibis quot modis iuuent, notum est, cùm transmitāt faucium tumorē.*] Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem. Ac mox: *Simúlque vim potus & cibi habeant.* non, Vini vsum. *Quò fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remedium erit.*] Scribo, Hoc pręsentius. *Equitem Romanū euocatum.*] Pro Euocatum, legi debet, E Vocōtiis. nam Vocontij Galliæ ciuitatis est: & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habēt vetusta exēplaria. *Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quā in coruis.*] Atqui è coruis non admodum multa remedia traduntur. Vetusti codices habēt,

Æque quàm in capris, & rectè, nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta sit remediorum copia ansere videlicet & capra. Huc facit, quod libri præcedentis cap. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, subiicit, Quod equidem miror, cum febri negetur carere. Verum errori occasionem præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anser.

Cap. IIII. *Præcipuè in ascensu siderum.*] Assensu, non Ascensu. Alioqui malè quadrat, quod sequitur: cum lumine Lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Ac mox *Serpentes persequitur*, legendum, non Prosequitur. De mustela, *Tribuunt ei & successus petitionum à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborũ remedia beneficiorum munere.*] Vera lectio, morborũ remedia, veneficiorum amuleta. *Propitiatis oratione Diis fortunatã domum facere promittunt.*] Adoratione, nõ oratione. *Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt eũ futura præcinere.*] Legendũ. Aiunt enim præcauere: attestantibus emẽdatis codicibus, alioqui nec præcedentia congruunt, nec sequentia *Democritus quidem monstrat quædam ex his confici.*] Germanior lectio, Democritus quidem monstra quædam ex his conficit. Vnde monstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. *Quidã oleo illo spumã argenteã decoquunt ad emplastri genus, atq. illa illinunt.*] Lege, Atque ita illinũt.

Cap. V. *Oportet igne cõburi omnia, modo vt semel diximus.* Sincera lectio, Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus.

Cap. VI. *Alij lacte mulierũ cum brassica cinerẽ muscarũ subigunt quidã mel tantum.*] Subigũt. lege.

lege, non Subiiciunt: & Melle, non Mel. *Additis duabus sextis denarij sextiui, vt omnia œsypo illinantur.*] E stibi, non Sextiui. Porro stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. *Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.*] Vetusti codices, Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum. *Quibus pluma aurium modo eminet.*] Illic legitur Aurium modo emicat. *Apollonius Tyanæus.*] Lege, Pitanæus. Est autem Pitane Æolidis oppidum in Asia. Nam vt Tyanæi testimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix potitur. Ad hoc non memorantur vlla Apollonij Tyanæi in hoc genere scripta. *Et præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.*] Antiqua scriptura: Imposita per frontem ad duo tempora. *Venantur eum formicæ circuligatæ capillo in cauernam eius coniectæ, efflato prius puluere, ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.*] Antiquior lectio, Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius, coniecta, efflato prius puluere, ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. *At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.*] Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO.
CAPVT I.

Istos enim quisque communi auditu saltem cognitos habet.] Melius quadrat vetus lectio: Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. *Circen vtique & inferorum euocationem solùm hac agi.*]

Quanto elegantior antiqua lectio? Circe vtique & inferorum euocatione hoc solum agi. *Troianis itaque temporibus cũ Chironis medicinis contenta esset, solo Marte fulminãte, miror equidẽ illis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.*] Non dubito, quin & hîc vetus lectio, tanto sit verior quanto tum simplicior est, tum planior. Sic enim habet Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populus famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati genitus, Thessalam, &c. *Orphea putarẽ e propinquo primũ intulisse ad vicinas vsq; superstitiones ac medicinæ profectũ, si nõ ex Persis esset vis tota, in Thraciámque Magice delata fuisset.*] Hîc quoque temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur: Si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset. *Voluminib. Dardani è sepulchro eius petitis*] Germana Plinij verba sunt, In sepulchrũ eius petitis. Ac mox: *Cætera in viro illo probant*: non De viro. *Est & alia Magices fact, ioà Mose etiãnum & Iochabele Iudæis pendens.*] Modò dixit Est & alia, id est, etiam alia: quid igitur opus repetere, Etiamnum? emendati certè codices aliud habent, nempe sic: à Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis, quo factum opinor, vt Plinius Mosem quoque similiter Magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ.

ræ, dum pro Et Iamne legit Etiamnum. Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sententia cum Hebræum sit, & apud Hebræos autores reperiatur. *Palámque in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.*] Lege, Palámq. in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. *Quid ipse ego hanc memorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.*] Elegantior & germanior legio: Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturę inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat.

Cap. III. *Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.*] Scribendum, qui rabie perierunt, *At in superiore dolore duos superiores adalligant.*] Lego At in superiorum dolore. *Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.*] Lege, & distingue, Fit eodē modo & dentrificium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. *Vanum esse arbitror, Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.*] Antiqua scriptura. Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est. *Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo vtilius est.* Vetus lectio, Et ideo tolerabilius est.

Cap. IIII *Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica vi.*] Scribo, Hæc cū hirc. seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi. Sequenti versu lege, *Contectúsque braßica*, pro Contemptúsque.

Cap. VI. *Iure pecudum stomachus recreatur.*] Perdicum, non Pecudum. *Item vipera porcelli*

modo inaffata, Viuerta, non Vipera. *Caninus si viuenti exprimatur*. Lege, Eximatur. *Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, cui medetur suspensa*. Emendati codices, eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.

Cap. VII. *Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata*.] Nisi legas, Sistit aluum, & cochlea, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque in corruptis exemplaribus, non quadrabit, quòd paulò post sequitur: Sistit & anatum mascularum sanguis.

Cap. VIII. *Album cit & gallinaceorum decoctum ius*.] Legendùm, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. *Vel herinacei, vel vespertilionis. Et ansermus cum cerebro, & alumine æsypo*.] Melior vetus lectio, Vel herinacei cum vespertilionis cerebro: & alumine œsypo. Loquitur de cinere herinacei. *Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere*.] Scribo, iuxta fidem archetyporum. Poto cinere: non, Pro cinere.

Cap. IX. *Fel arietis cum seuo miris dissecti impositi*.] Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. *Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt*. Lege, Cera addita ad cicatricem perducunt.

Cap. X. *Nunc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt*.] Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. *Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur*.] Effodiatur non Defodiatur. *Item fel cum melle, præcipue anguinum*.] Agninum non Anguinum. Ibidem. *Lichen mula,*

la, non lien. *Eadem omnia prædicantur ex vipera.*] Rurſus Viuerra in Viperam eſt deprauata. Vult enim eadem eſſe remedia è ſylueſtri muſtela, viuerra appellata, quæ iam è domeſtica commonſtrauit. Et ſequenti verſu, Abſtergeant. Plinianum erat, non Abſtergant: quod tamen ſemper mutatum eſt, ſicut Ciet, in Cit, & Cient. in Ciunt, Balineum in Balneum, Aqua calda in Calidam, & alia id genus non pauca.

Cap. XI. *Bubonis quidem oculorum cinerem.*] Non malè antiqua lectio, Bubonis certè oculorum. *Si Luna raſi barbis eorum.*] Vetus lectio, Radiis barbíſque eorum. *Quoniam eius erit copia ſpes de tecto.*] Argutius eſt: Quoniam miſeria ſpei delectat ſuffragantibus vetuſtis exemplaribus.

Cap. XII. *Cinis cochlearum terrenarum: ſed & ipſæ extractæ teſtis:*] In emendatis exemplaribus non eſt mentio cineris: tantum eſt, Cochlearum terrena: ſed & ipſæ extractæ teſtis. Sicut paulò pòſt, Eadem ratione & terrena cochlearum proſunt: totæque exemptæ tuſæ & impoſitæ, recentia vulnera ſiſtunt. Quanquam & hic poſterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirum eiuſdem opera, cuius & ſuperior. *Fimo quoque ipſe ouium ſub teſta calefacto.*] Sub teſto, nō Sub teſta. Eſt autem teſtum vas teſtaceum, ſub quo placentia coquuntur. Vtitur hæc voce Cato quoque cap. 76. *Adeo ad neruos quoque abſciſſos illitis ſolidari infra ſepimum diem Democritus perſuaſerit: itaque in melle ſeruandos cenſet.*] Antiqua ſcriptura, Adeò vt neruos quoque abciſſos illitis ſolidari intra ſeptimum diem perſuaſum ſit: itaque in melle ſeruandos cen-

ſent. *Bubonis cerebro cum adipe anſerino mirè vulnera dicuntur, glutinari, quæ vocãtur cacoethe. Cinis etiam feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis ſanat. Vlula quoque auis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ouillum & mel, ad hulcera ſananda valet.*] Operæ pretium eſt & hic conferendi cauſa veterem adſcribere lectionem, Bubonis cerebrum cum adipe anſerino mirè vulnera dicitur glutinare, quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ouillum & mel. Vides Lector totam hanc orationem pendere ab illis verbis, Dicitur glutinare, nihílque opus eſſe tam multis adiectis, vt iam mutata ac perperam diſtincta taceam.

Cap. XIIII. *Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.*] Lego, In muliebribus malis. *Alio modo Africanæ binæ cum fœnogræco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino ſucco perunctæ.*] Lege addendo, diſtinctione quoque mutata, hoc modo, Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor illinuntur, &c. *Miſcentur lomento æquis portionibus.*] Vetus, Æqui partibus. *Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.*] Circunductas, non circundatas.

Cap. XV. *Infantibus qui lacte concreto vexantur, præſidium eſt anguinum coagulum.*] Quis vnquam vidit anguinũ coagulum? Scribo, Præſidio eſt agninum coagulum. *Lacerta viridis admotæ dormientibus morſu emendantur.*] Quid opus erat repetere verbum emendantur, cùm

in

in proximè præcedenti versu habeatur? Et sequenti versu lego, Harundini alligata suspenditur, non Adalligata, nam Adalligata vocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia, quæ suspensa collo aut brachio alligata gestantur. *Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligentur in coitu.*] Antiqua lectio: Si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. *Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.*] Scribo, Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMO PRIMO.

CAPVT I.

QVa causa fulmina edidit.] Elidit, non Edidit.

Cap. II. *Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.*] Lege, Alibi iunctæ, id est, vna cùm calidis frigidæ eodem in loco. *Sestias in Narbonensi prouincia.*] Melius, Sextias. *Ibi cõpositis voluminibus eisdem nominibus.*] Scribo, Voluminibus eiusdem nominis. *Lacus Amphion vitiligines tollit.* Imo Alphion, nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit, vitiligo enim ἀλφὴ Græcis dicitur. *Tugri ciuitas Galliæ fontem habet insignẽ, plurimis bullis stillantem.*] Rectius, Bullis stellantem: quod in emendatis exemplaribus legitur. *Eudicus in Hestiæa Euthice.*] Scribendum in Hæstiæotide. *At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.*] Viuere, non Bibere. *In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit Vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.*] Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo, in

Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. vnde prouerbium Κέσκον οἰκεῖς quanquam autem præmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirment, εἰρωνικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientium octauus, aut αἴθρωπος Θαλῆς. *Mirum quoque & quod cum piscibus transit.*] Vetus lectio, Mirúmque quòd cum piscib. transit. Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non vno loco occurreret. *Non procul ab Euripidis Poetæ sepulcro.*] Ab, redundat. Sic enim Plinius loqui solet: Non procul sepulchro. *Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo nanque alluit riuus, in quo saxa in altitudinem crescunt.*] Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secundi capit. *In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt.*] Lego & distinguo, in quibusdam speluncis vtrunque modo, columnásque faciunt, nam hæ voces Vtroque modo, ad verbum præcedens Durescunt, referuntur.

Cap. III. *Cursu enim procursúque ipso extenuari atque proficere.* Legendum, Cursu enim percussúque ipso. *Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.* Scribo, Ad viciniam lactis. *Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiore sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam: Incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.*] Malui veteres codices sequi, in quibus sic legitur: Quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrũque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris, &c.

Cap.

Cap. V. *Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.*] Vera lectio: Illa mutatio mira, vbi nulla euidens causa apparet.

Cap. VI. *Cum alioqui lauari calida frequenter indicarit.* Induceret, non inducarit. *Idem ad corpora siccada. Qua de causa & frigidi mari vtuntur. Præterea est alius vsus simplex.*] Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, Item corpora siccant: qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex. *Difficilius perfrigescunt marina calefacta.*] Calefacta. Ibidem pro *Mammas rigentes*, vetusti codices habent, Mammas sororiantes: nec dubito, quin rectius, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. Sequenti versu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Cap. VII. *Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in salinas egerunt.*] Congruentior erit lectio, si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. *Quicunque ligno conficitur sal, niger est.*] Vetus lectio, Quicunque ligno conlit sal. *At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.*] In vetustis exemplaribus tantum est, At è stagnis ac Phrygius. *Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam. Quædam enim fauillo salis, quæ leuissima ex eodem est & cādidissima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res.*] Verbosior hæc lectio est, at vetus multo elegantior simul & verior: Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur flos salis, in totum diuersa res.

Cap. VIII. *Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis Spartariæ, & cetariis; so-*

siorum appellatur.]Antiqui codices melius: Laudatissimũ in Charthaginis Spartarię certariis: sociorum id appellatur. *Laudatur & Clazomenae garo.*]Illic legitur, Laudantur & Clazomenæ. Ac mox: Sicut muria Antipolis ac Thurij. iam verò & Dalmatia. Quod prius non rectè legebatur, Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia. *Nanque & alece scabies pectoris sanantur.*]Imò, Pecoris.

Cap. IX. *Defuncta autem ac putrescentia ita vẽdicans, vt durent ea per secula.*] Syncera lectio: Defuncta etiam à putrescendo vendicant, vt durent ita per secula. *Ad hoc maximè probatur Tragasæus aut Caunites.*] In vetustis codicibus pro Tragasæo Tattæus legitur. Is in Phrygia conficiebatur.

Cap. X. *Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco*]Legẽdum, & vitro, id est, ad vitrum, quod enim promittit suo loco se dicturum, id libro 36. capite 26. in mentione vitri dicit. *Podagricis in balneis vngi folia nitro prodest*]Vetus lectio, Podagricis in balineis vti folio prodest.

Cap. XI. *Item abstergendæ lippitudini vtilissimi. Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoque esse oportet.*]Rectius Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi, eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. *Imponuntur & integris partibus & fluxione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt.*] Vetus lectio sed fluctuatione occulta laborantibus quæ discutienda sit. *Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet, sic vt sanas quoque partes spaciose operiant.*] Lege & distingue: Sed spleniticis è posca, ignibus sacris ex aceto efficacius quàm aliud, Imponi oportet sic, &c.

EX

EX LIBRO TRIGESIMO SECVNDO. CAP. I.

HOmines quibus in pastu est, piscẽ olent.] Vetus lectio, Quibus impactus est. alioqui non quadrabit quod subiungitur. Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. *Vitulos marinos ternas heminas capere.*] Absurda hercle lectio. Legi debet, Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus est.

Cap. II. *Nouacula & ferrum quæ pisce tacta sunt, olẽt.*] Codices antiqui, Nouacula pisce quę tacta sunt, ferrum olent. *Item in labra Gnidij Iouis fonte.*] Legẽdum, Item in Labradij Iouis fonte. *Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quẽ Cinum appellant.*] Dissentiunt ab hac lectione vetera exemplaria, quæ sic habẽt. Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis, quem Curium appellant. Et Curuius Apollinis est cognomen, non fontis nomen.

Cap. IIII. *Vrinam earum aliter quàm in vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror, & intra eã esse. Hæc quoque portentosa à Magis demõstratur, aduersus aspidum ictus singulare remedium. Efficacior est tamen, vt aiunt, cimicibus admistis.*] Emẽdati codices: Et inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demonstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamẽ, vt aiũt, cimicibus admistis.

Cap. V. *Sæpius verò quantum veneficium præstaret menstruis mulierum.*] Præstaret, redundat. *Adinueniri obiecta rana formicis.*] Lege, Id inueniri. *Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.*] Germana lectio, C.e.s. prodest pauore potus periclitantibus ex c.r.m.

Cap. VII. *Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre.*] Scribo iuxta fidem veterũ codicum, Specillis derasum. Est autem specillum instrumentum inungendis oculis aptum: quemadmodum legimus lib. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. *In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.*] Subinde, non Deinde.

Cap. IX. *Pisciculi minuti ex ventre eius, quos deuorauerit, exempti.*] Lego. Qui deuorauerit. *Itẽ vituli marini, cuius cinis & adeps prodest.*] Cinis, redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulùm immutatæ natus. *Morbos abigit ius mitulorum.*] Hoc ius præcellit iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si verum est quod hîc legitur. Sed extra iocum pro Morbos abigit, legi debet, Corpus auget.

Cap. X. *Neruos præcisos purpurarũ cauum, quo se operiũt, tusum glutinat.*] Antiqua lectio: Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiũt. Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calycem contractæ suo succo victitant. *Secari harundine: ferro enim intingi vitiúmque trahere natura deserente.*] Ferro enim infici, legendum: & Desinente, pro Deserente, attestãtibus vetustis codicibus. *Ita pueros pubescere negauit magno Salpe obstetrix.*] Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix.] *Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.*] Incorruptiores codices, Iecur ranæ diopetis vel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorũ, vt cùm imbre delapsi, vel certè ex imbre prouenisse videri possent, hos opinor hîc

diopetes vocari, quod Græci διοπετὲς nominent, quicquid eſt ex aëre delapſum, quaſi à Ioue demiſſum. Legitur hoc vocabulum & ſuprà. *Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.*] Malo quod in vetuſtis eſt codicib. Adeo vt baculum ita præluceat. Baculum autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis Βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMO TERTIO.

Ex procemio.

V*Idemuſq; ſuper excauatos montes, mirantes, &c.*] Syncera lectio, Viuimúſq; ſuper excauatam, mirantes, &c. *Et in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quà ſecetur.*] Pro, Quà ſecetur, melius leges, Quaquà calcatur, vt eſt in probatæ fidei voluminibus. *Cui enim fodiendi cauſa medicina eſt?*] Noſtra exemplaria elegantius, Quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt. *Quàm innocẽs, quàm beata, imò verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud de ea, niſi quod ſupra terras, concupiſceret, haberét que non niſi quod ſecum eſt?*] Vetus lectio, nõnihil variat: ea ex vetuſtis exemplaribus totidẽ verbis adſcribetur. Qu. i. q. b. i. v. & d. e. v. ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, concupiſceret, breuitérque niſi quod ſecum eſt? *Parum enim erat naturæ vnam inueniſſe vitæ peſtem, niſi in pretio etiam eſſet ſanies auri.*] Illic legitur: Parum enim erat vnam vitæ inueniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies.

Cap.I. *Manus & prorsus sinistræ maximam auctoritatem conciliauere auro, non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.*]Quanto melius nostri codices! Non quidem Romanæ,quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne. *Nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia,nec L.quidem Bruti.*]Lege, Ac ne L.quidem B. *Quanquam & de nomine ipso ambigitur:id Græci à digitis appellauere.*]Potior lectio, Quanquam & de nomine ipso ambigi video Græci à digitis appellauere. *Aequa fortuna triumphantis & serui coronam sustinētis.*]Antiqua scriptura magis arridet: Æquè triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. *Et conditas artes vestes ac vasa aurea.*]Alius pro Artes scripsit Arte, atque ita locum bellè castigatum putauit,cùm legi debeat, Et cōditas arcis vestes. *Et qui primus instituit, cunctanter id fecit.*] Meliùs,Et quisquis primus instituit. *Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in actione nauali inimicitiæ cœpere.*]Venali,nō Nauali. *Multi Prætura functi in ferreo cōsenuerint.*]Lege addendo, Multi prætura quoq; functi. *L. Fusidium illum, quem Scaurus in vita sua scribit.*] Antiqui codices, Ad quem Scaurus de vita sua scripsit. *Nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque,etiam sub imperio nostro degūt, hodie habent.*] Lege. Hodiéq; habeat. *Alij verò & huic vnam tantùm, quo signanda signēt. Conditúrque ille,vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna velut è sacrario promitur.*]Prętulerim & hîc veterem lectionem: A.v.& h.v.t. quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara,& iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur. Porrò;Quo signantem signent,sic dictum est,

quemad-

quemadmodum illud apud Satyricũ: Sed quis custodiat ipsos Custodes? *Alij bracteas inferũs leuiore materia, & propter casum gemmarum toe solicitudinem putant.*] Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modò Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationem & vitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic: Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant. *Demumque vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.*] Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritum. germana lectio est. Denique vt plurimum opum scelera anulis fiunt. *Hoc profecere mancipiorũ legiones, & in demo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores, &c.*] Quid est, In domo turba externa acta? Syncera lectio, Et in domo turba externa, ac seruorũ quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli, &c. *Num rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.* Elegãtius absque coniũctione Sed. Nũc r.c.e.p.q.q. r.eas: & c.q.i.s.n.e.s. Et hoc est quod suprà dixit: Quod signantẽ signent. *Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est cõsuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliẽte, ab eo tẽpore, quo nondum erat arra velocior.*] Nec hîc video cur mutare libuerit veterem lectionem: ea sic habet: Celebratior quidẽ vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c. v. ad s. ad s.e.a. exiliẽte, tracta ab &c. Eadem loquẽdi forma lib. 9. c. 41. dixit, Pœnitẽtia hoc primùm

debet inueniſſe *Seruatúmque in hodiernum diem eſt.*] Diem, elegantiùs ſubintelligitur, quàm exprimitur.

Cap. II. *Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus ſelecti, ad cuſtodienda ſuffragiorum ſcita in comitiis.*] Plebiſcita paſsim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores: at Suffragiorum ſcita equidem nuſquam legere memini. Præſtiterit igitur & hîc veterum codicum fidem ſequi, toties iam expertam. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti ad cuſtodiendas ſuffragiorum ciſtas in comitiis. *Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principẽ popinarum pœnis aucuparetur, occupatúſque in his eſſet, queſtus in Senatu, vulgò inſtitores eius culpæ defendi anulis.*] O bellũ caſtigatorem! At quid erit corrumpere veterum monumenta, ſi hoc caſtigare dicitur? An illi parum integra videbatur hæc vetus lectio? Cùm C. Sulpitiùs Galba, dum iuuenalem famam apud principẽ popinarũ pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu, &c. *Quod ad equeſtrem ordinem pertinet.*] Rectiùs, Attinet.

Cap. III. *Antonius Sopus in contumeliam naturæ vtilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignũ.*] Sopus, redundat: nam de Triumuiro intelligendum eſt, ad cuius tabulas proſcriptorias alluditur

Cap. IIII. *Tum maximè Auguſtum de cruore eius cœnare.*] Aliæ editiones, De cruce eius. Vtraque dictio vitioſa, Legendum, De crure eius: vt intelligamus huic in direptione fractæ ſtatuæ crus obtigiſſe, cuius partem in hoſpitalem cœnam inſumpſerit.

Cap. V. *Hæc ſunt tenacia eius in colore blanda.*]

Melius.

Melius, Et colori blanda.

Cap. VI. *Lineas ex argento nigras fieri produci-que miramur.*] Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. *Nanque ideo etiam platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.*] Tutius & hîc vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent: Nãque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarũ intelligitur. *Quaque subsidit in mortario, abigitúrque.*] Lege, abiicitúrque. *Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, facémque abijciunt.*] Saccant, nõ Siccant. *Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarum.*] Anulorum, melius quadrat, quàm Auellanarum: atq; ita legitur in emendatis exemplaribus. *Temperare, purgare, explere, hulcerũ tumores lenire.*] Scribe ex fide veterum codicum: Temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. *Itémque perniones cum myrto & cera & abdomine.*] In exemplaribus, quorum fidem sequimur, tãtum est, Cum myrtis & cera abdominis nulla mentione.

Cap. VII. *Minium quoque, & nunc inter pigmẽta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ religionis, vt autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam.*] Codices nostri longè melius distinguunt, vbi sic legitur: Et quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri, &c.

Cap.VIII. *Dum ne quid prætereat in viscera, at vulnus attingat.*] Lego, Dum ne quid penetret.

Cap.IX. *Quinetiam pocula ita figurantur, excul sis intus crebris ceu speculis.* Alius excultis mutauit in Exculptis, atque ita rem acu se attigisse putauit, cùm legendum esse Expulsis, vetusta exemplaria nobis indicent. *Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.*] Antiqui codices sic habent: Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa, an elata, trauersa an obliqua. *Optima apud maiores fiebant Brūdusina.*] Fuerāt, non Fiebant: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. *Conflatur in fictili circunlito argilla.*] Lege addendo, Conflantur ita in fictili. *Et falsum denarij spectatur exemplar.*] Falsi, rectius, quàm Falsum.

Cap.X. *Eum qui primus acceperit hoc nomen, de coxisse.*] Cognomen, non nomen. *M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset.*] Nec hic video cur Diuitem, nescio quis maluerit, quàm locupletem, quantumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. *Iuuat enim infestari inexplebilem istam habēdi cupiditatem.*] Nihilominus elegans est, Habendi cupidinem, quod in nostris legitur exemplaribus. *C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino COSS.*] Censorino, non Cyrino.

Cap.XI. *Nec copia tantùm argenti fuerat vita, sed validiùs pœnæ metu pretium.*] Antiqua scriptura meliùs, Sed validius penè manupretiū. Alioqui ex vulgata lectione quis sensus commodus elici possit, equidem non intelligo. *Parthica signa & tabulas pictas innexit.*] Demiror

quid

quid ſibi velint hîc Parthica ſigna per Achaicam victoriam Romam inuecta, niſi fortè caſtigator iſte Achaiam, ex qua hæc ſpolia erant, Parthorum prouinciam fuiſſe exiſtimauit. Certè manu deſcripti codices pro Parthica habent Parta. ſ.victoria. quam lectionem ſi recipimus, nihil ſupererit ſcrupuli. *Vt liberet amplecti vitia, & liceret precare ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.*] Lege & diſtingue ſic: vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum C. Marius, &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

Cap. XII. *Vidimus & ipſi Valerium Fuſeum.*] Arellium, non Valerium, ſuffragantibus vetuſtis voluminibus. Hunc Seneca inter claros ſui temporis oratores annumerat. *Boethi apud Lyndiam Mineruam in templo.*] In templo ſuperfluit. *Myos in eadem ade & Silenus & Cupido & venatio in ſcyphis. Magna fama poſt hos celebratus eſt Antipater.*] Exemplaria incorruptiora aliter hîc habent ad hunc modum: Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragãtis & venatio in ſcyphis magnam famam habuit. Poſt hos celebratus eſt Calamis, & Antipater, quíque, &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata ſint. *Mox Cyzicenus Tauricus. Itẽ Ariſton & Onychus Citylene laudatur.*] Legendũ, Mox Cyzicenus Tauriſcus, item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur.

Caput XIII. *Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accuſatum.*] Syncera lectio: Demetrium à tota Seplaſia Neronis principatu accuſatum: atteſtantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterùm Seplaſiæ nomine pi-

gmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMO QVARTO CAP. I.

IMò verò ante argentum ac penè etiã antè aurũ, *Corinthium.*] Lege, Corinthio .s. pretium est. *Docuimus quandiu P. R. ære signato tantùm vsus esset.*] Scribo, Ære tantùm signato.

Cap. II. *Quippe cùm tradatur non alia de causa Verrē, quē Cicero damnauerat, proscriptũ ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negauisset.*] Vetus lectio: Proscriptũ cum eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone. *Cùm antea in seculo fictores nobiles esse desissent.*] Rectius, Cum antè seculo, id est, ante centum annos. *Sanè ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpēdo transferũt modò in lucernas, modò in trullas.*] Vetusti codices sic, Quæ isti elegantiores modò in esculenta trãsferunt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta dixit, quæ alibi escaria. *Insula ipsa est, nec gignēs, sed officinarũ tēperatura nobilitata.*] Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.

Cap. III. *Accensio candelabri talis fuit, vt autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & prætereà alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis l. eodémque ostentante in cõuiuia emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud cãdelabrum coluit.*]

Quis

Quis intelliget hæc? Nũc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur, Acceſſio candelabri talis fuit, Theonis iuſſu præconis Cleſippus fullo gibbere præterea & alio fœdus aſpectu: emente id Gegania ſeſtertiis l. eadémque oſtentante cõuiuio emptum ludibrij cauſa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, m.i.t.p.n.v.i.c.c. Quid nunc dici potuit planius? *Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.*] Legẽdum, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

Caput IIII. *Et iam omnium municipiorum & fori ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legi æuo & baſibus inſcribi.*] Aliquanto melior eſt antiqua lectio, Et iam omnium municipiorum foris eſt. o. e.c.p.que.m.h. & honores legendi æuo baſibus inſcribi.

Caput V. *Togata effigie antiquitus ſtatuæ dicabantur.*] Codices veteres verbis variant, ſi non ſenſu: Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et ſequenti verſu pro, *Ab epheborũ gymnicis exẽplaribus*, illic legitur. Ab epheborũ è gymnaſiis exẽplaribus. *Mancinus eodẽ habitu ſibi inſtituit, quo deditus eſt.*] Statuit, nõ Inſtituit. *Vnde & noſtri currus nati in his qui triumphaſſent.*] In vetuſtis codicibus tantùm eſt: Vnde & noſtris currus in his qui triumphaſſent. *Neſcio an primo honor talis à populo.*] Rectius, Neſcio an primo honore tali à populo. *Equidẽ & Sibyllæ tres iuxta roſtra ſunt, minores ſint licet: vna, quã Pacuuius Taurus Aedilis plebis inſtituit, duæ quas M. Meſſala.*] Magis placet vetus ſcriptura Equidẽ & Sibyllę iuxta roſtra eſſe nõ miror, tres ſint licet: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

Cap. VI. *Et ante ædem Castorum fuit M. Tremilij.*] Lego, Q. Marcij Tremeli. *Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum diceret.*] Nostri codices. Hic regem Antiochum daturũ se responsum dicentem, &c. *Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam fugisse, Tiberimq; transnatauisse.*] Syncera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc: E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Cõsulis filiæ eámque solam refugisse, Tiberímque transnauisse. *Passimque statuæ in clientelas sunt recepta.*] Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum restituimus: Passimque clientes in clientelas ita sunt recepti.

Cap. VII. *Vt trecentorum quinquaginta quinque dierum nota.*] Crassum erratum, cùm nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint. *Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est. Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obijceret.*] Emendati codices: Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarũ Volsinios expugnatos obiiceret. *Signorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt artis claritatem poßent dare vel singula.*] Illic legitur, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare

dare vel ſingula. *Solitum enim ex immani pretio cuiuſque ſigni.*]Lege, Ex manipretio quod nũc vulgus illiteratum manufacturæ pretiũ vocat.

Cap. VIII. *Cephiſiodotus Leochares, Epatodorus.*]Scribo, Cephiſſodorus, Leochares, Hypatodorus. Et paulò pòſt pro *Tymoles* Timocles, atteſtantibus vetuſtis exemplaribus. *Proprium eiuſdem, vt vno crure inſiſterent, ſigna, excogitaſſe, vt ait Varro.*] Plus verborum habent vetuſta exemplaria. P.e.v.v.c.i.ſ.excogitaſſe: quadrata tamẽ ea eſſe tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. *Cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſunt ſeminuda, vnde & laudata ſunt.*]Malui ſequi archetypa, vbi ſcribitur hoc modo: Cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſeptẽ nuda, & ſenis vnum, laudata ſunt. Tale ſenile ſignum Corinthiũ graphicè deſcribit Plinius Iunior in quadã epiſtola. nec nouum eſt Fortunæ ſimulachra nuda depingi, ſicut & Occaſionis. *Quamobrem Athenienſes eam honore habere volentes, ne tamen ſcortum celebraſſe videntur, animal nominis eius fecere.*] Antiqua lectio melior: Quamobrem Athenienſes & honorem ei habere volẽtes, nec tamẽ ſcortum celebraſſe, animal nominis eius fecere. *Canachus Apollinẽ nudum, qui Phileſius cognominatur, in Didymæo Æginetici æris tẽperatũ*] Lege, Æginetica æris temperatura. *Et Virtutem egregiam, vtraſq; coloſſeas.*]Scribo, Et Virtutem & Græciam, vtraſque coloſſeas. Alioqui non eſt, quod referat hæc dictio, Vtraſq; *Eurychides Eurotam fecit, in quo artem ipſam amne liquidiorẽ plurimi dixere.*] Noſtra exemplaria: Eutychides Eurotã, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere. *Leocras aquilam ſentientem quid rapiat in Gany-*

mede, & quid ferat.] Lego, Et cui ferat. *Boethi quãquã argẽto melior.*] Melioris, rectius, quàm Melior. Habet gratiam suam huius quoq; Doryphorus *Vnã solummodo Zenonis Cypriam statuã in expeditione non vendidit Cato.*] Scribẽdũ, Vnã solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.

Cap. x. *Cadmiæ effectus, siccare, sanare.*] Melius, Siccare, persanare.

Cap. xii. *Prodest autem & dentium dolori, si cõtineatur atque colluatur.*] Imò, Colluat.

Cap. xiiii. *Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamãtis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam ferrum & æs miscuit.*] Incorrupta manu scriptorum codicum lectio hæc est. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamãtis furorem, Learcho filio præcipitato residẽtem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO CAP. II.

QVæ *etiam dominis mutatis domus ornamenta erãt.*] Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo, Triumphabántq; etiam dominis mutatis ipsæ domus.

Cap. iii. *Omnes ab vmbra hominis lineis circũducta.*] Ab prępositio redundat. *Primus inuenit eos colores, teste (vt ferunt) Arato, Cleophantus.*] Quósnã colores, cùm modò dixerit, Sine vllo etiãnũ colore. Deinde quoties ita loquimur, vt ferunt, rumori nos credere significamus, non certè alicuius testimonio: quid igitur hîc facit

Aratus?

Aratus? qui tamen non est in enumeratione scriptorũ, quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit, vt facilè hîc vetustis codicibus assentiar, vbi sic legitur: Primus inuenit eas colorare testa, vt ferunt, trita Cleophantus Corinthius. Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis, quandoquidem absolutissimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse legũtur. *Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ.*] Satis apparet hãc dictionẽ Cętere, hîc locũ non habere. Antiqui codices habent, Durauere & Cære. Ea vrbis est Hetruriæ, olim Agylla à Pelasgis cultoribus vocitata, *Nisi fortè quis Turpilium equitem Roman. è Venetia nostræ ætatis bellè referat.*] Velit referre, melius, quàm Bellè referat, suffragãtibus antiquis exemplaribus. Paulò antè, *cum restringerẽtur sublatas.*] Lege, Cùm reficerentut. s. thermæ.

Cap. IX. *Superatúsque est ab eo Pythis.*] Legendũ. Superatus ab eo Pythiis nam Pythia Delphis celebrabantur. *Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur*] Vetus lectio est, in qua pinxisse mores videtur.

Cap. X. *Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturã in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticũ.*] Vitiatam lectionem castigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum: Quæ ante eum duo fuere Helladicum, & quod Asiaticũ appellabãt. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta: Athenæ

autem caput erant veræ Helladis, in qua eſt & Sicyon, altera poſt Athenas picturæ patria: vnde mox generibus ipſis cognomina ſunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum, olim Aſiaticum appellatum. *Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt picturam in buxo docerentur.*] Secutus archetypa noſtra, lego & diſtinguo: Diagraphicē, hoc eſt pict. in buxo, docerentur, vt ea voce rudimenta picturę intelligamus. neque enim omnes pueri in abſolutos artifices euadebant. Eſt autem διαγραφή, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri ſcribere vel pingere meditabātur, ſubinde errata emendantes, quod Gręci διαγράφειν vocant, & diagrammata propriè dicuntur deſcriptiones Mathematicę, deformationéſve architectonicæ. Cæterùm buxus ad id potiſſimum electa eſt propter materiæ leuorem, ſimúlque denſitatem, quòd minimè colores biberet nec lineas fluidas redderet. *Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.*] Lege addēdo. Voluminibus etiam editis. *Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi ſe vetuit inueterato edicto.*] Melius aliquātæ cohærebit oratio, ſi iuxta veterem ſcripturam legamus hoc modo: Nam, vt diximus, ab alio pingi ſe vetuit edicto. Porrò hæc dictio Inueterato, haud dubiè nata eſt ex verbi Vetuit, literis aliquot ab oſcitāte ſcriba repetitis, ac mox à caſtigatore quopiā, quò ei tum viſum eſt, detortis. *Imaginum ille ſimilitudines adeo indiſcretè pinxit.*] Rectius, Imagines adeò ſimilitudinis indiſcretæ pinxit. *Tantūq; ea in parte è facie oſtēdit*] Melius vetus: Tantúmque eam partem. *Sed legentes meminerint, omnia ea cōſtare quatuor coloribus. Immane tabulæ pre-*

la pretium accepit aureos mensura, non numero.] Cui hic suboleret mendum? Est tamen nō simplex. Nā vetus ac syncera lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mēsura accepit, non numero. Vt intelligamus in opere artem fuisse pretiosam, non colores. *Est & equis eius sine fine dictus in certamine.*] Aptius quadrabit ad sequentia, si legas: Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. *Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribētis.*] Melius Describētis. *Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.*] Colorum, non Oculorum. *Ex illáque reposuit ablatos colores.*] Vetus lectio melius, Et illa reposuit ablatos colores. *Cyliscum tragœdiarum scriptorem.* Scribo, Philiscum. *Impetus animi & libido in hæc quædam artis eum potius tulere.*] Melior ordo, Impetus animi & quædā artis libido in hæc potius eum tulere. *Tradūt nanq. cōductum eum ob Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingēdum quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentū.*] Vera lectio, Tradunt nanque cōduxisse pingēdum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti Poëtę monumentum. *Aristratus locauit pingēdum, Nicomachus cōduxit. Parua & Callides fecit.*] Scribo, Calicles. *Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.*] Vetus lectio, Grylli vocantur est enim picturę nominatiuus. & Hoc genus, dixit pro Huius generis. *Plurimæ præterea faciles argutiæ.*] Legēdum: Plurimæ præterea tales argutiæ.

Cap. XI. *Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.*] Thespiis, non Thebis, habent veteres codices. *Quamobrem daturus celeritatis famā, absoluit uno die tabellam.*] Lege addendo, Quamobrem arti

daturus & celeritatis famam. *Quæ nobilißima tabula appellata est stephanoplocos.*] Scribo Quæ nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos. *Quoniã Glycera coronas vẽditando sustinuerat paupertatem.*] Vetus lectio: Quoniam Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. *Imitati sunt multi, æquauit autem nemo.*] Elegantius absque coniunctione. Æquauit nemo. *Hic primus videtur & expreßisse dignitates, insignia heroum, & vsurpasse symmetriam.*] In emendatis exemplaribus tantum est: Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. *Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux fasce gladiũ condens.*] Antiqua scriptura verior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouem cum equo iungens, & palliati cogitãtes, dux gladiũ condens. *Huius est clypeo dimicans Athenis.*] Addidimus, Athenis, quòd ibi pictura illa seruaretur. *Nõ satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciũt Olympiade* CXII.] Lege & distingue sic: Non satis discernitur, aliũ eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade CXII *Ioue Liberum parturiẽte depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & Dearũ clamorem.*] Antiqua lectio, inter obstetricia dearum, Obstetricia, sicut Famulitia, Seruitia. Nec enim credendum, pictorem tanto Deo alias obstetrices, quàm Deas, admouisse. Superest vnum verbum Clamorem pro eo reposuimus, Cleon admeto, vt sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedens Innotuit. *Nealces Venerem, solers hic arte ingeniosa operi superpinxit.*
Siqui-

Siquidem cùm prælium, &c.] Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum: Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidem cum prælium nauale, & reliqua. *Theontius Epicurum cogitantem.*] Vetera exemplaria. Leontium Epicuri cogitantem, vt sit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirum ex amatoris domestica consuetudine, in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. *Mydon solus.*] Lego, Mydon Soleus, id est Solensis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. Ac mox, *Stadius*, non Tadius. *Dianam in tabula, quæ ephesi est in antiquissimis picturæ.*] Melius, Antiquissimæ picturæ. *Discipulum eius fuisse Antobolum.*] Scribe, Autobulum. *Hoc cùm fecere, non apparet in velis, sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa, post momentum extrahuntur picta.*] Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta.

Cap. XII. *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas, itē pisces, quos aspectu discernere à veris vix posses.*] Crediderim nostros potius codices germanam habere lectionem hoc modo: M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo facta, Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit

aſpectu diſcernere à veris. *Cuius prolaſticen pluris venire ſolitam ab artificibus ipſis, quàm aliorũ opera.*] Illic legitur: Cuius proplaſmata pluris venire ſolita artificibus i.q.a.o. Fictilem eam fuiſſe, & ideo mirari ſolere. Vetus lectio: Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitũ. *Et arte firmitatéque aut ſanctiora auro.*] Scribo, Et arte æuíq; firmitate certiora auro. Firmitate certiora, magis quadrat, quàm Sãctiora. Sequẽti verſu, *Sed fictilibus prolibatur ſympulis.*] Antiqui codices pro ſympulis habent Sympuniis: quod vocabulum & apud Satyricum in eodem ſignificatu reperitur. Quis auſit Sympuuium ridere Numę, priſcúmque catinum. *Vter tenuiorem humum circunduceret.*] Melius Duceret, hoc quidem in loco, aſſentientibus vetuſtæ ſcripturæ voluminibus. *Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria nõ vlla fœdiore, cuius veneno. Aſprenati reo Caßius Seuerus accuſator obiiciebat interiiſſe* CXXX. *conuiuas.*] Hęc lectio nullo modo cõſiſtit, cùm neque Aſprenas, neq; Caſſius, vſq; ad Vitellij principatum vixerit. Emendati codices aliter habent: Exprobrauit patinarum palades Vitellij memorię, quàm illa, fœdiore, cuius veneno, &c. Vitellij memoriæ, dicit, non Vitellio, quia tum iam ſupplicium dederat Vitellius vt ſit ſenſus, fœdiorem fuiſſe in Vitellio principe tam immanem profuſionem, quàm in Aſprenate priuato veneficium.

Cap. XIIII. *Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circũdati vtrunque duabus tabulis inferciuntur.*] Confer nunc ſynceram lectionem: Formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur. *Quos ædificiis non idoneos probant.*] Tolle,

le, Quos & scribe. Ædificiis non nisi bimos probāt. *Halicarnaßi mausolea.*]Lego, Mausoli, scilicet regiam. pendet enim oratio à præcedentibus. nec de Mausoleo hic loquitur, sed Mausoli domo, cuius & sequenti lib. cap. 6. meminit.

Cap. xv. *Fungosum atque omnium ore dilui facile*] Legendum, Omni humore dilui facilè.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

CAP. III.

COlūnas *habuit in eodem atrio, Hymetias.*]Lege. In eodē Palatio. *Quē M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinā appellauerat.*] Quē, redundat. *Ante igitur artifices censebimus.*] Melius Percensebimus.

Cap. v. *Quod Hipponax indignatus, amaritudinē carminum distrinxit eos tantùm, vt credatur aliquos ex iis ad laqueum compulisse.*] Melius, Amaritudinem carminum strinxit intantum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodum enim gladiū distringimus petituri hostem, ita hîc Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinem carminis, quę illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse *Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclarámq; Veneris imaginem extra muros, quæ appellātur Aphrodite exopolis.*]Et hîc vetus lectio est incorruptior: Cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris præclaráque Venus extra muros quæ appellantur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro Exopolis, Pausaniasquoque in Atticis attestatur. *Proferemus argumēto paruo & ingenij tantum.*]Argumēta parua, nō argumento paruo. *Scopæ verò laus*

cum his certantis Fecit Venerem.]Legēdum Scopas laus cum his certat. Is fecit Venerem. *Et quencunque alium locum nobilitant.*] Scribo,Et quencunque alium locum nobilitatura.neque aliter legi commodè poteſt. *Romæ quidem magnitudo operum eſt iam obliterata à magnis officiorum negotiorúmque aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.*] Æquè fœdum & hoc mendum ſuſtulimus ex fide veterum codicũ, hoc pacto:Romę quidem magnitudo operum eam obliterat,ac magni officiorũ negotiorúmque acerui omnes à c.t.a. Synceritas lectionis euidentius in contextu apparebit,collatis præcedentibus.*Ex quibus v. us Liberum patrem palla velatus Veneris præfert.*]Vetuſti codices pro Veneris,habēt Humeris.*Hippiades & Hermerotes Taurisci.*]Vetus lectio,Hippiades Stephani,Hermerotes Taurisci.Eodē loco,*Liber pater Eutychillis manu laudatur.*] Manu ſupereſt, nec habetur in probatę fidei exemplaribus.*Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiæ opus*]Melius vetus ſcriptura:Ex honore apparet in magna autoritate h.l.o.&ſic rectius quadrabunt,quæ ſequuntur.*In honore eſt & in templo illo Hercules,ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificauerunt victima,humi ſtans ante aditum porticus agnitiones ſitæ. Fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis.*]Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manuſcriptos codices,qui ſic habent : Inhonorus eſt nec in templo vllo Hercules,ad q.p.o.a.h.ſ.victima, h.ſt.a.a.p.ad nationes.Sitæ fuere & Theſpiades &c.Suffragatur huic lectioni,quod mox in eodem capite legitur his verbis, Idem & à ◌oponio quatuordecim nationes , quæ ſunt circa Pompei,

factas

factas autor est. *Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Pisciculus.*] Scribendum, Adamauit. *Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide.*] Lego, Alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. *Nec minus Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.* Vox hæc Minus delenda est, vt hoc loco plane superuacanea.

Caput VII. *Argumento XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur.*]Emendata lectio: Argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi ingentis se amnis intelliguntur. *Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.*] Pro sed, legendum sudines, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recensetur. Ac mox, *Chiorum magnitudine cadorum*, non Et vrceos magnitudine cadorum. *Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat.*] Magis placet vetus lectio: N. a. t. v. in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

Cap. VIII. *Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.*]Lego quadam vtilitate naturali conueniens.

Caput IX. *Hac admiratione opus effectum est vt cùm op. id. ex. Cambyses &c.*] scribo, Hac admiratione. operis, non opus. *Pedalibus spatiis exeodem lapide.*]Spatiis, redûdat. *Postea egestis laterculi allenatanaue.*]Scribo, Alle

uatas naues. *Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.*] Lege, In portu ad Cæsaris templum.

Caput XI. *Tertius est in Vaticano.*] Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur: *Fractus est in molitione*: non, Fractus in molitudine eius.

Caput XII. *Alij lateribus e luto factis extracta contis in priuatas domos distributo.*] Vera lectio: Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. *Minimam extitisse laudatissimam à Rhod. mer factam.*] Melius, Minimam ex his, sed laudatissimam.

Cap. XIII. *Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.*] Longè aliter legitur in manu scriptis voluminibus: Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado. Nectabis regis.

Caput. XIIII. *Leguntur & pensiles hortos, imò verò totum oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ.*] Restituimus: Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum, Ægyptiæ Thebæ. Sequenti versu pro subitò, subter.

Caput XV. *Id M. Agrippa fecit in Ædilitate post Consulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium concitati vada ac litora quatiunt.*] Melius quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio: A M. Agrippa in Ædilitate post consulatum per meatus corriuati, septem amnes, cursúque præcipiti

tor-

torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati vada ac latera quatiunt, & reliqua. *Is iussus à Senatu aquarium Appiæ & Anienis regula ductus reficere.*] Vera lectio : Is i. a. S. aquarum, Apiæ, Anienis, Tepulæ, d. r. *Inenarrabili profectò impendio & operariorum multitudine.*] Elegantius, & operarum multitudine.

Cap. XVI. *Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.*] Legendum. E Magnesia Macedoniæ contermina.

Cap. XVII. *Et vestes & calceamenta illita mortuis lapidea fieri.*] Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multum degenerans, quæ sic habet. Et vestes & calceamenta illita, omnia lapidea fieri.

Caput XXI. *In pelliculis scarificati vtiv- teri animalium.* Ridiculum, pro Sacrificatorum an. Paulò pôst pro, In Vstrina ter, siccantur, duæ tantum voces repositæ. s. Trina vstione.

Cap. XXII. *Graci è lapide duro ac silice aquo*] Melius, Silice æquato.

Cap. XXIII. *Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.*] In antiquis exemplaribus est Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.

Caput XXIIII. *Et lapide speculari, squamam vitalem habent.*] Legendum, squamámve talem habente. *Quod malthatur, oleo perficitur antè.*] Perfricatur, non Perficitur.

Caput. XXV. *In Italia è festucis canneæ; hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.*] Ni-

hil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur: In Italia, fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. *Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitium. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.*] Et hic vetus lectio magis arridet, Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit.

Caput XXVI. *Sex M. p. à litore inter Cumas atque Lucrinum.*] A præpositio redundat, non otiosa modò, sed & sensum vitians. *Fit & intinctura genere Obsidianum, ad escaria vasa totum rubens vitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum.*] Legi debet: Fit & tincturæ genere Obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum. Et necessariò addendum, cùm diuersa genera sint Obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud verò nigricans.

Cap. XXVII. *Repentè in foco comparuisse genitale.*] Lege addendo, Repentè in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO.

CAPVT I.

M*Vltum enim detractum erat gemmæ dignitati*] Erat redundat. sunt enim verba Isme-

Ismeniæ choraulæ. *Vt sibi quoque par videretur.*] Legendum, Vt sic quoque par videretur. *Sed nulla peritia electas: sed forte quadam. His exemplis initio Voluminis oblatis.*] Lege & distingue: sic sed nulla peritia electas: fortè quadam his exemplis, & reliqua. *Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactáque ad Ismeniæ ætate post multos annos apparet scalpi etiam smaragdos solitos.*] Melior vetus lectio: Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. *Quique Diui Augusti imaginem similem expreßit, qua postea principes signabant.* Adde nomen artificis: Quíque Diui Augusti imaginum similem expressit. qua postea principes signabant. Dioscorides. *Quidnam fuisse acturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset.*] Facturum, non Acturum. Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

Caput. 11. *Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho.*] Antiqua scriptura: Et veriore luxuriæ triumpho quasi luxuria tunc verius triumphauerit, quàm Pompeius. *Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere.*] Rectius nostra exemplaria. Ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret. *Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat.*] Scribo iuxta fidem veterum codicum: Qui sceptri & personas histrionum, & cubicula viatoria vnionibus construebat. *Dum Poppæanis præludit.*] Non Poppæanis, sed

Pompeiano scilicet theatro vt intelligamus theatrum hoc transtiberinum. Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquam probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Roman. ineptire non erubuit. *Hoc artifices litura occultant.*] Antiqua lectio, Cælatura oc. Alioqui non quadrat quod sequitur, Putas e. m. nam puræ hic celatis opponuntur. *Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, Oceano spatio stadiorum sex millium.*] Syncera lectio antiquorum voluminum est hæc: Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium.

Cap. III. *Centum ferè M. p. abest à Carnunto litus Pannoniæ, quòd idà Germania inuehitur.*] In emẽdatis codicibus legitur sic, DC ferè. M. p. à Garnunto Pannonię abest litus id Germanię ex quo inuehitur.

Caput IIII. *Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est.*] Scribo Numinum. profectò muneris talis inuentio omnis est.

Caput V. *Quapropter principatum ex iis Ægypij obtinent.*] Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. *Mox iuxta Carchedonem, in qua legebatur, smaragdites dictus est.*] Lego, Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, smaragdites dictus est.

Caput VI. *Sunt & armeniacæ, vt cætera improbandæ, sed pallida zona.*] Recta le-

lectio, Cætero probandæ, sed pallida zona. Sequentis versus scripturam emendauimus sic, Hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ, Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus, *Obitérque omnium ardentium gemmarum indicanda.*

Caput VII. *Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilantem, & si ita attollatur exardescentem.*] Et hîc veram lectionem, vnde cætera transcripsimus. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilantem, si attollatur exardescentem. Opponuntur enim Poni & Attolli. Qui positi, genitiuum in verbum posuit vertit, non Latinitatis solùm oblitus erat, sed etiam verbi Dicit, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. Et paulò pòst legendum. Indicos, etiam in sextarij vnius mensura cauari. nam deprauata lectio nullam certam mensuram definiebat. *Sicut in Ephyra & Asso.*] Nostri codices. Sicut Paro. alioqui Corinthum potius dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

Caput VIII. *Cætera saxo & cote poliuntur.*] Imò, Naxiis cotibus, vt extat in veter. codic. non à Naxo, vna è Cycladibus, sed ab alia cretensi. Stephanus ναξία λίθος, ἢ Κρητικὴ ἀκόνη Cretensis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione pratorum. *Ergo euntes è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt.*] Pro Euntes, scribo Fundis, Ergo fundis è longinquo incessunt. *Hoc vectigal hocque gestamen diutius in ceruice grauissimum norunt.*] Diuites non

Diutius. *Quidam ictu primo cepere praclaras, multi in secundo nullas.*] Non In secundo, sed In sectando. *Et quidem callaides tali sectura formantur.* Qualinam sectura? Nihil enim præcessit, quò referatur. Incorruptiores codices habent. Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et venatum aptè nominat propter funditores. *Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.*] Reposuimus synceram lectionem hoc modo: Neque est imitabilior alia mendacio vitri. *Et milion, fulgoris si antè habeas breuis, & cùm intueare fallacis.*] Antiqua scriptura: Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare, fallaci. *Smaragdo similem Indica, Cyprij dicunt glaucum pinguemque.*] Melius quadrat vetus lectio siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucóque pingui. Et sequenti versu, pro *Talis & iaspis est*, scribo, Talis & Caspia est. *Thracia Indica similem mittit, Chalcidia turbidam.*] Antiqua lectio: Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

Caput IX. *Quæ ex iis smaragdo similis est è petra per transuersum linea alba præcingitur.*] Legendum, Smaragdo similis est & per transuersum, &c. *Indica absolutum purpuræ colorem habent.*] Addendum, Felicis purpuræ. hoc est, cuius tinctura feliciter successit.

Caput X. *Candore interstincto variis coloribus.*] Interstincto, id est, distincto, δια-

σίκτω. De alabastrite. *In India & Persidis Acidiæ monte*] Scribo, Et Perside ac Ida monte. *Batrachias mittit & Coptos.*] Melius, Coptos & Batrachitas mittit. *Et fulmine tacta restinguit*] Vetus lectio, Fulmine icta. De brontia loquitur. De cælo tacta legi sæpe. Fulmine tacta, non memini legere apud Latinitatis autores. *Et alia parte purpuræ.*]Lego, Et altera parte.Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. *Deiectam in aquam feruentem tempestates tueri.*]Scribendum, Deiecta in aquam feruentemtempestates auerti,de chelonitide,Proximè sequenti versu restituimus, in motacillæ auis ventre. Quis enim vnquam Scyllam autem aut vidit, aut legit. *Ad Dardanum nunc pagum, quondam oppidum*] Vetus lectio, Atarne nunc pago, quondam oppido. *Lactu succo ac sapore notabilem.*] Lege addendo, Tritam lactis succo ac sapore notabilem.*Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.*]In Sammio,veteres codices habent. Et sequenti versu,Panchrus. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. Ac paulò pòst, Additam fœcunditatem, non Addictam. Item pro Philoginos, Phloginos. *Iuxta monumentum Tiresiæ inueniunt: speciésque est eis aquæ glaciatæ.*] Satis erat, Speciæ aquæ glaciatæ Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare.Sequenti versu legendum,SagdamChaldæi adhæręscentem nauibus inueniunt prasini coloris.

Caput XI. *Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.*]Quis intelliget hęc Syncera lectio : Adadunephtos eiusdem oculus nominatur, Fuit autem Adadus vnus è

priscis illis: Syrorum regibus: cuius sacra Hebræorum historia meminit, hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. *Triophthalmos Ionacæ nascitur.*] Scribo cum oniche nascitur. *Pyrene ab oliua nucleo.*] Imò Pyren, ipsius nuclei vocabulo.

Caput XII. *Chochlites quoque nunc vulgatißimæ,*] Lego, Cochlites, alioqui Cochlitæ, dixisset.

Caput XIII. *Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges*] Malim veterem lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

IN PLINII HISTORIAM NATVRALEM ANNOTATIONVM SIG. GELENII

FINIS.

INDEX

INDICIS PLINIANI PARS PRIMA,

CVIVSVIS ANIMANTIS PLANTÆ, aut metallicæ speciei naturam, ac vires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu vtile iucundúmve toto opere occurrit, complectens.

In hoc Indice prior numerus tomum, alter paginam designat.

Reliqua quære parte secunda.

Agrippa

Reliqua quære parte secunda

Vide Venter.

Ana-

Anthriscum

Aquam

Arbo-

Arie-

Reliqua quære parte secunda.

Astypa-

Baby-

B fontes

Boue

Cæle-

Ca-

CA-

Carbun-

Centum

Reliqua quære parte secunda.

Concha

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda

bium

Electra

Equæ

Euthy

Fa-

Ferrum

XX 2

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Gra-

Hecale

Herculis

Reliqu a quære parte secunda.

Hybe-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda

Magnani-

Ma-

Marmoris

Medicos

Mu-

Nauiga-

Nili

Obste-

Oleum

Reliqua quære parte secunda.

Patien-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Pyre-

Reliqua quære parte secunda.

Polenta

Pondus

Posthu-

Pule

Iuba

Romani

postea

Sacrium

San-

Reliqua quære parte secunda

sarma

Et

Scir-

Semi

Sum-

Tibe-

NNn 4

Torminum

Triũcis

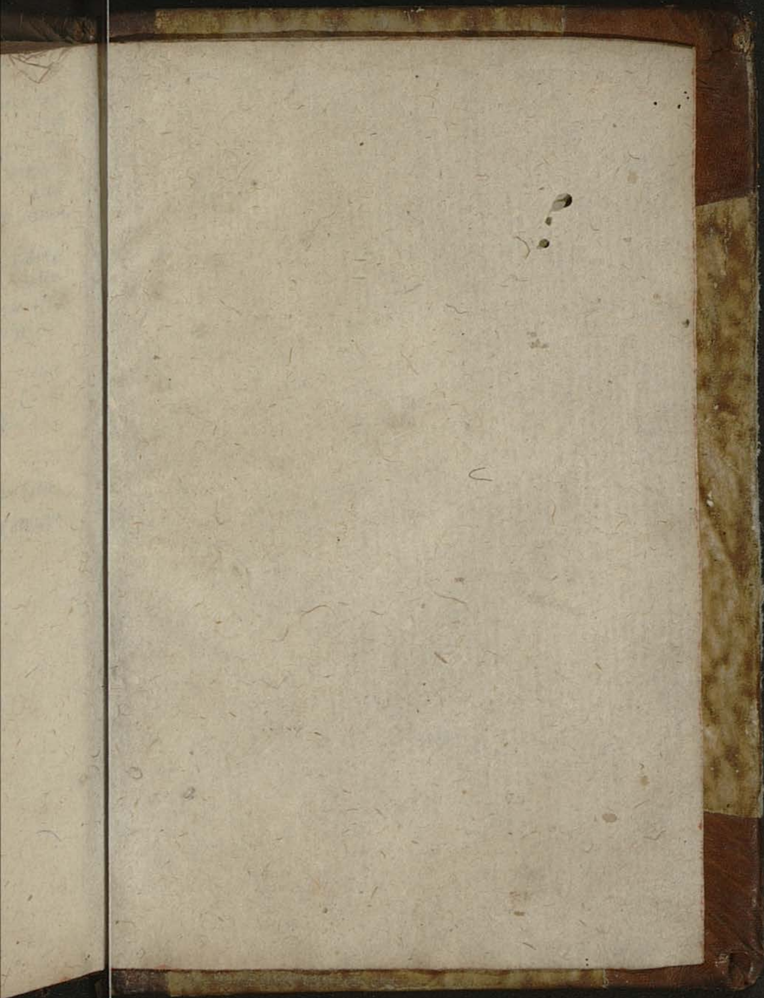
re-

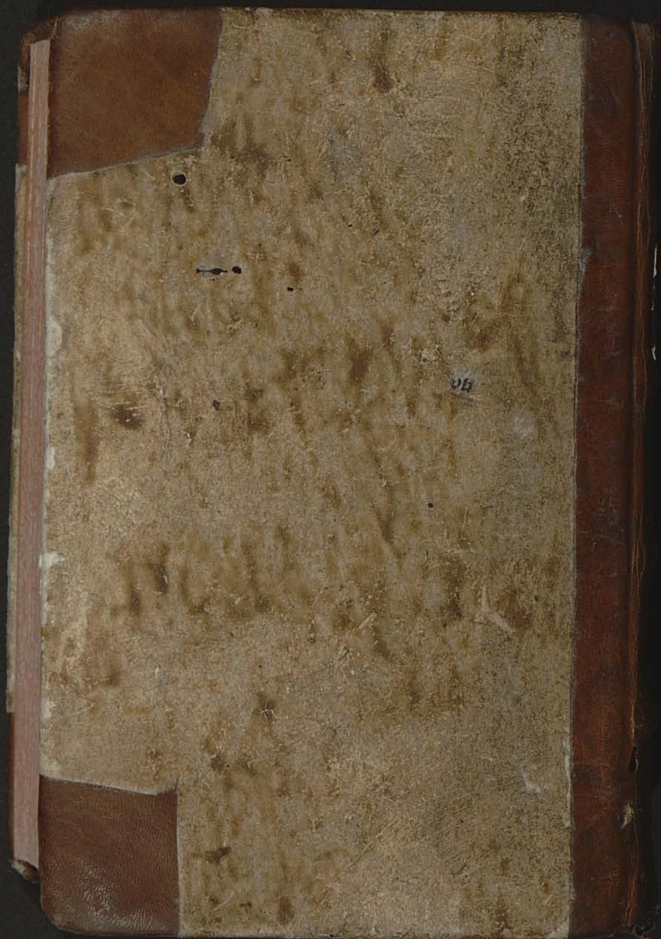
Vulnera

PRIMÆ PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

Indicis Pliniani Partem Secundam Geographica continentem in primum Tomum reiecimus.

TOR
2 D TOM.